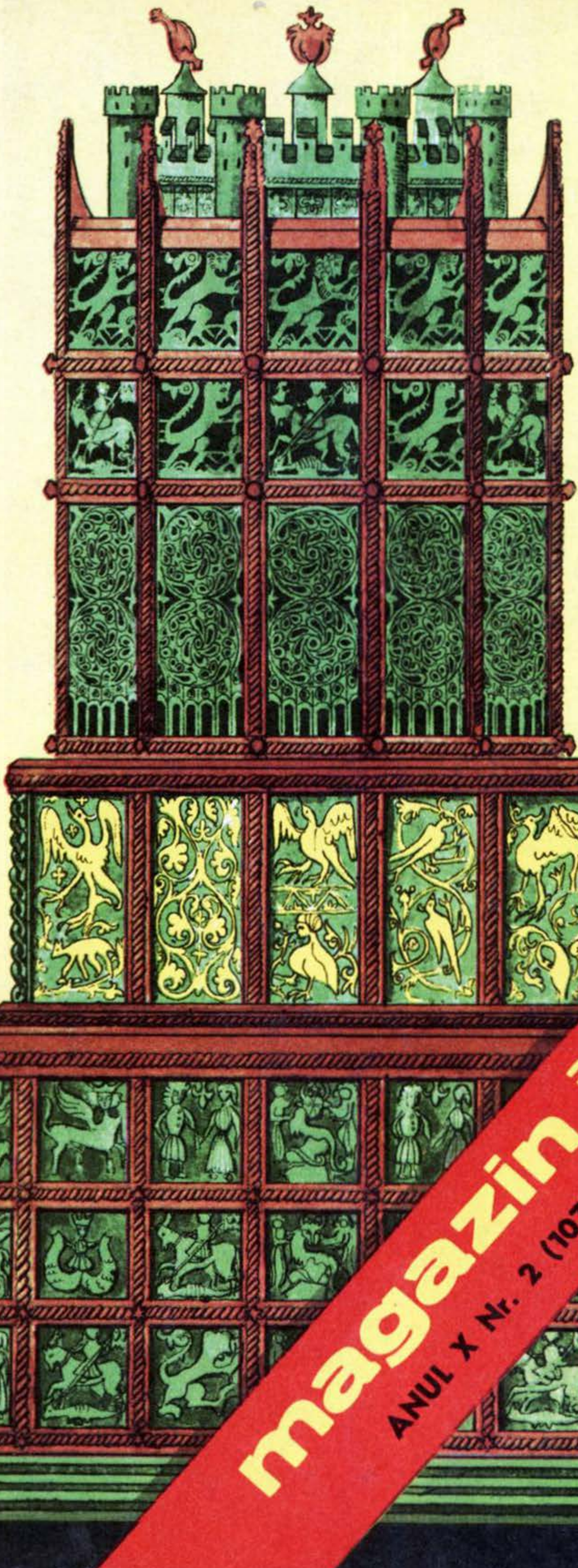

magazin istoric

ANUL X Nr. 2 (107) FEBRUARIE 1976

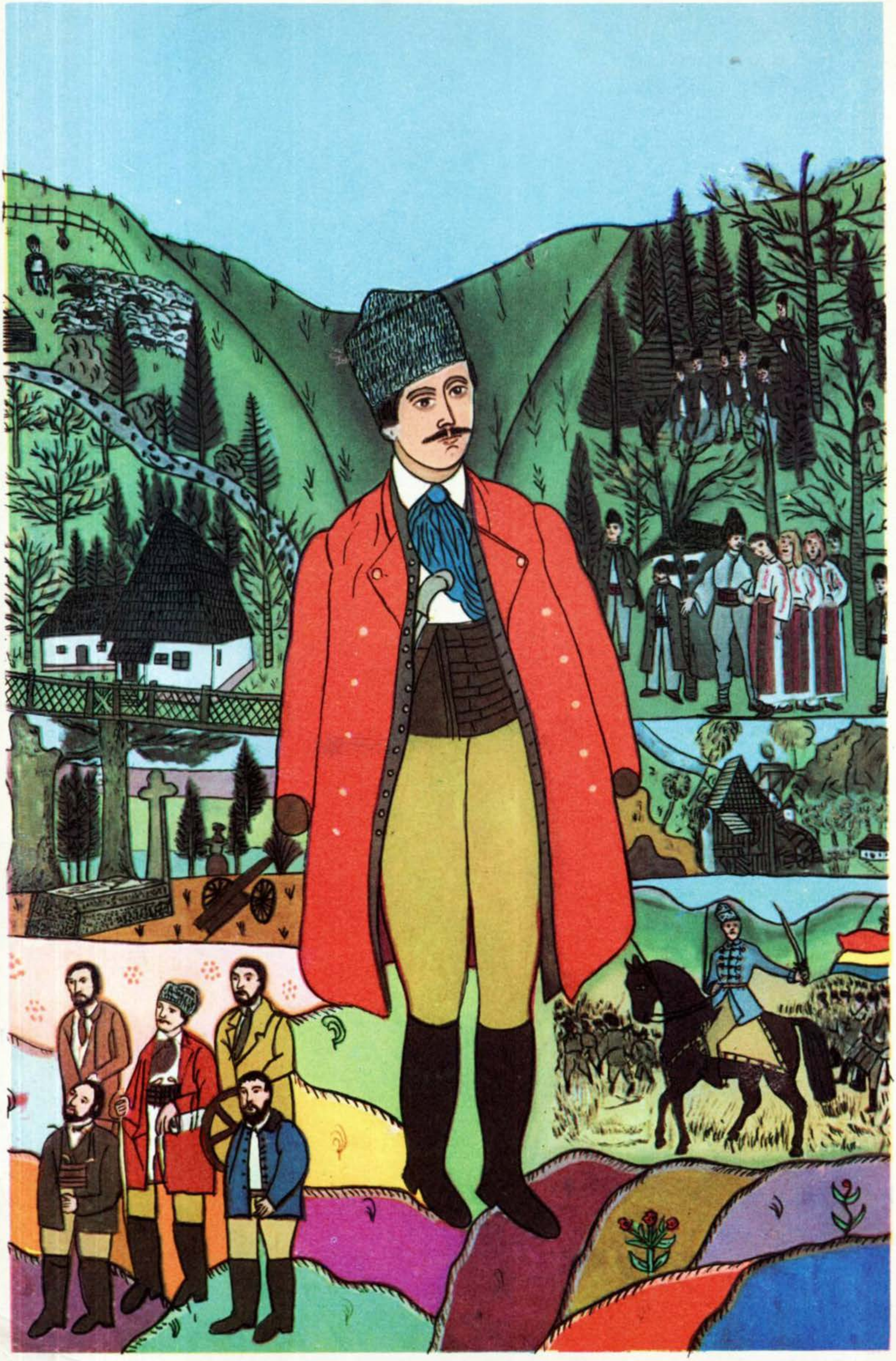

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 2 (107)
februarie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① Un unicat de artă feudală românească: soba din reşedinţa domnească a lui Ştefan cel Mare de la Suceava. Variantă de reconstituire executată de arhitecta Monica Mărgineanu

④ Cahle cu elemente decorative, create cu multă măiestrie de meşterii moldoveni la nivelul unei sinteze artistice de epocă **(O semnificativă operă de artă din vremea lui Ştefan cel Mare,** p. 16)

② O prezenţă permanentă în conştiinţa românilor: Avram Iancu. Pictură de artistul popular Timotei Tohăneanu **(Momente din lupta poporului român pentru formarea statului naţional unitar,** p. 2)

③ Tapiserie indiană din secolul XVII, reprezentînd cîţiva negociatori englezi ai Companiei Indiilor Orientale, care a avut un rol determinant în istoria expansiunii britanice în Asia (sus). În pragul anului 1857, din efectivul de 283 000 oameni ai armatei engleze din India, şipaii (jos) reprezentau aproximativ 85% **(Răscoala şipailor,** p. 24)

SUMAR

Momente din lupta poporului român pentru formarea statului naţional unitar: ŞTEFAN PASCU 2
„Urmaşii noştri vor culege moştenirea pregătită prin abnegaţiunea noastră“: N. COPOIU 10
Constantin Brâncuşi — «Îmi era dor să revăd cîmpiile noastre»: BARBU BREZIANU 14
O semnificativă operă de artă din vremea lui Ştefan cel Mare: MONICA MĂRGINEANU 16
Mehedinţi 1936. Frontul popular antifascist în acţiune: DUMITRU IVANOVICI 17
Cînd au debutat socialiştii români în confruntările electorale: VASILE NICULAE 19
Fraţii Bacalbaşa: ION FELEA 20
Răscoala şipailor: ADINA BERCIU 24
Spiru Haret — un ctitor de şcoală românească: ŞERBAN ORĂSCU 28
Alberto S. Ghisalberti — Unitatea statală, moment esenţial al istoriei noastre: CRISTIAN POPIŞTEANU 31
Dicţionar istoric. Neamuri şi triburi tracice — carpii: GH. BICHIR 33
Tracii în bazinul carpatic: MICULAS DUŠEK 35
Franţa 1936. Frontul popular preia conducerea: VLADIMIR ZAHARESCU ●
„Fituicile infame“ îşi dezlănţuie tirul: MAURICE CHAVARDÈS 38
Coloniile îşi proclamă ţelurile: WINSTON CHURCHILL 43
Pagini din istoria Egiptului. Un mare reformator, Mehmet Ali: MIHAI MAXIM 48
Martin Luther şi „Cele 95 propoziţii“ ale sale: GEORGES BLOND 51
Moartea lui Hindenburg: ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET 56
● **Cărţi sosite la redacţie... 61** ● **Poşta** Magazin istoric**... 62** ● **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1975... 63**

MOMENTE DIN LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU FORMAREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR

Acad. prof. ȘTEFAN PASCU

Istoria popoarelor și națiunilor s-a desfășurat și se desfășoară în jurul unor coordonate esențiale care au constituit și constituie adevărate coloane de susținere a edificiului lor național. Coordonatele fundamentale ale istoriei poporului român pot fi definite cu limpezime, ele fiind evidente și pregnante pentru orice cunoscător și observator obiectiv. Mai întîi este legătura indestructibilă, contopirea oamenilor cu locurile, cu glia strămoșească. Vigoarea dovedită în păstrarea ființei naționale, dîrzenia și temeritatea cu care poporul și-a înfruntat răuvoitorii și neprietenii, înțelepciunea cu care a știut să învingă momentele de răscruce sînt alte coordonate însemnate ale istoriei noastre. S-ar putea adăuga acestor trăsături definitorii încă una, anume că poporul nostru n-a manifestat niciodată dorința de a cuceri sau cotropi teritorii străine ce nu-i aparțineau, ci și le-a apărat totdeauna pe ale sale, cele ce-i aparțineau de drept. De la nașterea sa și pînă în vremurile noastre, poporul român a fost silit să ducă o continuă luptă pentru libertate, dreptate, independență și unitate. Numeroase jertfe umane și sacrificii materiale au fost necesare pentru biruința deplină, în vremurile socialismului, a acestor mari idealuri umane. Istoria poporului nostru a fost în fapt, așa cum este concretizată veridic și obiectiv în Programul Partidului Comunist Român, **„istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație".**

Constituirea națiunii române și transformarea conștiinței de neam în conștiință națională la sfîrșitul secolului XVIII și începutul celui următor[1] a însemnat transformarea tendințelor firești într-o luptă activă și conștientă pentru unirea politică a tuturor teritoriilor locuite de poporul român: Principatele autonome Țara Românească și Moldova, Transilvania, aflată de la 1688 sub stăpînirea habsburgică, Bucovina, ruptă din trupul Moldovei în 1774 de același Imperiu habsburgic, Basarabia, anexată la 1812 Rusiei țariste.

Acte și acțiuni nedrepte, săvîrșite abuziv, cu nesocotirea protestelor și chiar a încercărilor de rezistență armată. Nu s-a ținut seama de mișcările și răscoalele transilvănenilor care se împotriveau „jugului de fier" austriac ce luase locul „jugului de lemn" turcesc. N-au fost luate în considerare nici protestele bucovinenilor împotriva tîrgului samavolnic dintre Poarta otomană și Curtea din Viena cu privire la teritorii ce nu le aparțineau. Domnul Moldovei, Grigore III Ghica[2], a plătit cu viața temerara acțiune împotriva răpirii Bucovinei, dar bunii patrioți au continuat cu același curaj, lupta pentru anularea nedreptului rapt. Cu și mai multă hotărîre a continuat această luptă după 1786, cînd Bucovina a fost integrată Galiției, răpindu-i-se orice urmă de autonomie. Asemenea mișcări de nemulțumire constituiau motive de îngrijorare pentru Curtea din Viena, care recunoștea, prin glasul împărătesei Maria Tereza, că Austria se găsea la mare strîmtoare în privința hotarelor moldovene și își dădea seama că „era foarte grea rezolvarea lor onorabilă"[3].

Situația a fost asemănătoare și în privința Basarabiei. Boierii basarabeni au înfățișat domnului Scarlat Callimachi, în nădejdea că va fi luat în seamă de cei ce au săvîrșit nedreptatea, un protest energic împotriva ruperii din pămîntul Moldovei a regiunilor celor mai mănoase, „tot trupul și inima țării". În încheierea plîngerii-protest, semnatarii au cerut restabilirea vechilor hotare, „precum de la moșii și strămoșii lor au apucat întregimea Moldovei, așa să rămînă și de acum înainte". Iar într-o scrisoare adresată țarului chiar în anul anexării Basarabiei, boierii moldoveni au arătat că „din cea mai adîncă anticitate, poporul moldovenesc, ca pogorîtor al vechilor coloniști romani așezați în Dacia,

[1] **Vezi Magazin istoric,** nr. 10, 12/1969 și 10/1970.

[2] **Vezi Magazin istoric,** nr. 12/1975.

[3] **I. Arneth, Letzte Regierungs — Jahre Maria-Theresias,** vol. II, Viena, 1897.

s-a cîrmuit de legiuirile sale autonome, moştenite de la străbunii săi romani"[1].

Protestele, nemulţumirile şi mişcările au continuat. Acestea s-au manifestat cu deosebire în două feluri: bejenia şi răzvrătirea. Bejenia peste Prut a luat asemenea proporţii, încît oficialitatea a fost cuprinsă de îngrijorare. Consilierul Baicov se plîngea că „ţăranii nemaifiind în stare să suporte birurile grele şi taxele nelegale, la care sînt supuşi, sînt siliţi să-şi părăsească vetrele şi să fugă peste Prut"[2]. Iar alt înalt funcţionar rus, Milosevici, sublinia „mîhnirea şi neliniştea poporului din cauza anexării ţării către Rusia"[3]. Mîhnirea şi nemulţumirea au sporit şi mai mult după 1829, cînd Regulamentul Voronzov desfiinţa autonomia Basarabiei, înlocuia legiuirile moldoveneşti şi introducea limba rusă în toate actele publice.

Nemulţumirile şi protestele împotriva dominaţiei habsburgice asupra Transilvaniei şi a anexării Bucovinei şi Basarabiei erau întrutotul fireşti, întrucît marea majoritate a populaţiei în momentul raptului, ca şi după aceea, era formată din români. Potrivit statisticii oficiale austriece din 1760-1762, în Principatul Transilvaniei trăiau 66% români, 21% unguri şi secui împreună, 11% germani şi 2% alte naţionalităţi. Aprecierea Mariei Tereza, care caracteriza Transilvania drept „principatul nostru românesc" **(Principatus noster Valachicus)** era întemeiată pe o realitate demografică cunoscută şi recunoscută. Deşi, datorită politicii de germanizare şi maghiarizare pe de-o parte, iar pe de alta bejeniei masive din Transilvania spre celelalte ţări româneşti — Moldova, Ţara Românească, Bucovina, Basarabia şi Dobrogea — proporţia românilor ardeleni a descrescut, ei şi-au păstrat situaţia majoritară absolută. În Bucovina, de asemenea, raportul dintre populaţia românească şi naţionalităţile conlocuitoare era evident favorabil românilor. La 1779 trăiau în Bucovina peste 75% români şi mai puţin de 25% ruteni, huţani, armeni, germani şi evrei. În ce priveşte Basarabia, potrivit catagrafiei oficiale ruseşti din 1817 (la cinci ani după anexare), românii formau 86% din întreaga populaţie, iar toţi ceilalţi împreună (ruteni, evrei, lipoveni etc.) abia ajungeau la 14%.

În asemenea condiţii este pe deplin explicabilă şi cu totul firească orientarea celor trei provincii înstrăinate, Transilvania, Bucovina şi Basarabia, spre cele două Principate române autonome, Ţara Românească şi Moldova şi apoi, după Unirea din 1859, spre România. Cu totul explicabile şi potrivite cu legităţile istorice sînt tendinţele de unitate politică şi statală a teritoriilor locuite de acelaşi popor, animat de aceleaşi aspiraţii de libertate şi unitate, înfruntînd măsurile opresive ale oficialităţilor anexioniste. Tot ce se întîmpla de seamă, în întreg veacul XIX şi la începutul celui următor, în Principatele române şi apoi în România stîrnea ecouri şi mişcări de solidaritate naţională, după cum stîrnea aceleaşi manifestaţii la întregul popor român tot ce se petrecea mai de seamă în provinciile înstrăinate.

Revoluţiile din 1821 şi 1848 au prilejuit asemenea manifestaţii de solidaritate. În timpul revoluţiei de la 1848 şi în anii următori, revoluţionarii români au fost animaţi de ideea reconstituirii „Daco-României". Un congres general al tuturor românilor se proiecta la Bucureşti în vara anului 1848, „pentru ca întreaga naţiune română să alcătuiască un singur stat, un singur popor de fraţi", spre „viitorul fericit al României întregi". Aceste idei au fost prezente în acţiunile ardelenilor, muntenilor, moldovenilor şi bucovinenilor, în protestele şi proiectele de program ale revoluţionarilor moldoveni şi bucovineni făurite la Cernăuţi în august 1848. Foaia **Bucovina,** editată de fraţii Hurmuzaki[4], prin ideile propagate şi prin colaboratorii săi, devenise tribuna mişcării pentru „Daco-România", care, pe temeiul legăturilor naturale ale aceleiaşi naţionalităţi, ale istoriei, religiei, obiceiurilor şi multor altor legături de familie, trebuia să cuprindă toate teritoriile locuite de români, precizîndu-se şi provinciile înstrăinate „care s-au luat de la noi cu călcarea drepturilor neamului".

Înăbuşirea revoluţiei nu a însemnat zădărnicirea proiectelor şi strădaniilor poporului român pentru înfăptuirea programului de la 1848: libertate şi unitate. Dimpotrivă, deceniul care a urmat a însemnat pasul hotărîtor spre cea de-a „doua revoluţie": Unirea principatelor. Emigraţia română a desfăşurat o activitate neobosită în acest sens, prin felurite mijloace, între care cea publicistică a fost deosebită. **România viitoare, Junimea română,** două reviste editate de emigraţie în acest timp, propagau cu îndrăzneală asemenea idei.

Congresul de pace, încheiat prin Tratatul de la Paris din 1856[5], a fost silit să ţină seama de această realitate şi să recunoască îndreptăţirea Divanurilor ad-hoc de a rosti voinţa poporului român cu privire la forma de organizare politică[6], prin Unirea[7] din 1859.

Conştiinţa naţională a românilor n-a scăzut în intensitate şi nici în exprimarea voinţei lor de unire. Nici un prilej n-a fost ocolit şi nici o ocazie neglijată, fie politică, fie culturală. Societăţile culturale din România, din Transilvania şi din Bucovina n-au fost deloc străine de problemele politice. Asociaţia transilvană pentru literatura şi cultura poporului român (ASTRA) care şi-a inaugurat activitatea în noiembrie 1861, a inclus în programul său atît unitatea culturală a tuturor românilor, cît şi unitatea politică statală: o naţiune, o limbă, o literatură. Acelaşi obiectiv a fost înscris şi în programul Societăţii pentru cultura şi literatura română în Bucovina, organizată după modelul celei din Transilvania. Şi mai explicit au fost exprimate dorinţa şi tendinţa unităţii politice, pe lîngă cea culturală, în

[1] I. Nistor, **Istoria Basarabiei,** Cernăuţi, 1923, pp. 252, 263.

[2] Memoriile consilierului A. Baicov; citat după **Basarabia. Monografie,** sub îngrijirea lui St. Ciobanu, Chişinău, 1926, p. 171.

[3] **Op. cit.,** p. 172.

[4] Despre activitatea acestora, vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1974.

[5] Vezi **Magazin istoric,** nr. 7/1975.

[6] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5, 6, 7/1975.

[7] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1969 şi 1/1976.

programul Societății academice, înființată în capitala României, București, la 1866: „piatra fundamentală a edificiului măreț la care aspiră toți". Scopul rezulta chiar și din componența membrilor celor trei instituții culturale (ei proveneau din vechea Românie, Transilvania, Bucovina și Basarabia).

Proclamarea deplinei independențe de stat a României, la 9 mai 1877, și consfințirea ei prin sacrificiile materiale și jertfele umane ale întregului popor român au demonstrat în chip și mai convingător dorința și voința de unitate politică și de stat în jurul României.

Bucuria biruinței dreptății și a cuceririi independenței depline, pas important spre realizarea unității politico-statale, a fost umbrită de nedreptatea săvîrșită de reprezentanții marilor puteri întruniți în Congresul de la Berlin, după terminarea războiului. În ciuda dorinței solemne a guvernului țării și a prevederilor exprese ale Convenției româno-ruse din 4/16 aprilie 1877, care stipula obligația guvernului țarist de a menține și de a face să fie respectate „drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile anterioare și din tratatele existente, precum și de a menține și apăra integritatea actuală a României"[1], Congresul a hotărît ca cele trei județe sudice ale Basarabiei, revenite României prin Tratatul de la Paris, să fie din nou anexate Rusiei. Drept „recompensă" s-a acordat României Dobrogea de nord, un teritoriu ce îi aparținea de drept, pe temeiul dreptului istoric, căci înainte de a fi ocupată de Poartă, aceasta a fost provincie românească, locuită întotdeauna de o numeroasă populație românească.

Chiar și în asemenea condiții, independența României a fost, fără îndoială, un factor stimulator de cea mai mare însemnătate în potențarea străduințelor și a luptei pentru drepturi politice pentru românii din provinciile înstrăinate și, totodată, pentru unitatea națională. Deoarece regimul absolutist țarist înăbușea cu asprime orice acțiune revendicativă, centrul de greutate al acestei lupte s-a strămutat în provinciile de sub stăpînirea Imperiului austro-ungar, Transilvania și Bucovina. Între 1882 și 1892 au fost înaintate mai multe memorii Curții din Viena prin care erau revendicate drepturi politice pentru români și autonomia provinciilor respective. Alte memorii, dezvăluind nedreptățile îndurate de ramurile națiunii române din Transilvania și Bucovina au fost adresate opiniei publice europene. Presa românească: **Gazeta Transilvaniei, Tribuna, Telegraful român** — din Transilvania; **Revista politică, Gazeta Bucovinei** — din Bucovina, înfruntînd rigorile cenzurii și severitatea tribunalelor, au susținut dreptele revendicări. O puternică solidaritate s-a manifestat în opinia publică din România cu lupta fraților oprimați. Au apărut în acest timp ziare care prin însuși titlul lor simbolizau un program: **Dacia viitoare, Carpații, Unitatea națională** etc. Momentul culminant l-a constituit marele memoriu cunoscut sub numele de **Memorand,** definitivat în anul 1890 și înaintat împăratului în primăvara anului 1892, care dezvăluia opiniei publice și Curții imperiale oprimarea românilor transilvăneni: poporul român, care forma majoritatea absolută a populației Transilvaniei și în aceeași proporție suporta și sarcinile publice, nu putea participa, din cauza legii electorale nedrepte, la viața publică în aceeași proporție; românii erau excluși de la funcții superioare, iar limba română din administrație și justiție; statul nu susținea din bugetul său nici o școală românească, superioară sau medie; legea presei împiedica pe români de a-și exprima opiniile, foile erau suspendate și redactorii lor condamnați la ani de temniță sau amenzi bănești; țăranii români erau deposedați de pămînt și de pășuni etc.

După exemplul românilor din Transilvania, cei din Bucovina și-au formulat un program asemănător: autonomia Bucovinei, cu respectarea individualității sale economice și politice, dezvoltarea culturii naționale românești, unitare, sporirea numărului școlilor românești, introducerea limbii române în administrație și justiție, formarea unui partid național (Societatea „Concordia"), înțelegere între poporul român și populațiile conlocuitoare.

Acțiunile românilor transilvăneni și bucovineni au dezvăluit lumii racilele de care sufera monarhia bicefală austro-ungară, au răscolit în adîncime nemulțumirile populare, încît o nouă revoluție era gata să izbucnească în mai 1894, iar cu prilejul procesului memorandiștilor, o impresionantă solidaritate între toate ramurile națiunii române se creează, desființînd granițele artificiale dintre frați. Pe plan extern, aceste acțiuni au creat o puternică opinie publică europeană în favoarea revendicărilor românești. Aceste succese politice au constituit o încurajare pentru continuarea și mai hotărîtă a luptei pentru drepturi politice și autonomie în tustrele provinciile românești înstrăinate.

În 1905 o nouă etapă, atît în Transilvania, cît și în Bucovina și Basarabia se inaugurează. Prin reluarea activității parlamentare și înființarea secției române a Partidului Social-Democrat, în Transilvania s-a realizat colaborarea dintre reprezentanții burgheziei progresiste și cei ai clasei muncitoare, în problemele cu caracter democratic: votul universal, egalitatea în drepturi a naționalităților nemaghiare și negermane cu germanii și maghiarii, folosirea limbii naționalităților în școli, administrație și justiție, dreptul de întrunire și asociere, împroprietărirea țăranilor, drepturi pentru muncitorime și dreptul de autodeterminare al popoarelor — condiție primordială a unirii Transilvaniei cu România.

În același timp, un nou curent politic-cultural se conturează în Bucovina. Curent inițiat și îndrumat de tineretul intelectual educat în România și care s-a grupat în jurul revistei **Junimea literară** din Cernăuți. Noua grupare propovăduia cu îndrăzneală și hotărîre necesitatea unității culturale a românilor de pretutindeni. Acțiune ce trebuia să pregătească unirea politică a tuturor românilor în hotarele lor etnice și istorice.

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1975.

Revoluția burghezo-democratică rusă din 1905, înăbușită în sînge de baionetele țarului, a determinat convocarea Dumei pentru „dezbaterea și votarea legilor". Această măsură a stîrnit o mare încredere și nădejde în rîndurile popoarelor din Rusia, inclusiv a românilor din Basarabia, cu privire la eliberarea lor pe baza dreptului la autodeterminare. Tineretul a desfășurat o propagandă națională de pronunțată nuanță democratică și socialistă. Ziarul **Basarabia,** publicație românească „național-democratică", care și-a început apariția în 1906, și-a înscris în programul său ideea autonomiei Basarabiei. Un partid național-democrat se contura. Gruparea conservatoare a boierimii basarabene își avea, la rîndul său, propriul ziar, **Moldovanul,** mai conciliant, dispus la colaborare cu oficialitatea. În anumite probleme, însă, punctele de vedere ale celor două grupări se apropiau: redeșteptarea națională, politică și culturală a românilor basarabeni.

La începutul deceniului doi al secolului nostru, contradicțiile dintre marile puteri capitaliste au crescut în intensitate. În aceste condiții, încurajați și de exemplul României care a întreprins unele acțiuni independente de Puterile Centrale, în ciuda tratatului pe care îl avea cu acestea, românii din Imperiul austro-ungar și-au manifestat cu tot mai multă îndrăzneală tendințele de autodeterminare și de unire cu România. Dorința lor de unire era puternic încurajată și sprijinită de România, unde titlul unui ziar, **România mare,** apărut la București în anul 1913, constituia un îndemn direct.

Asemenea idei erau îmbrățișate și de socialiștii români.

Încă de la începutul organizării sale, mișcarea muncitorească, care s-a dezvoltat concomitent în toate provinciile românești, și-a înscris în programul său, ca unul dintre țelurile fundamentale, realizarea unității naționale a poporului nostru. Revista socialiștilor români semnificativ intitulată **Dacia viitoare** (nr. 1, din februarie 1883), scria: „Nu vom avea o zi, un ceas de odihnă pe cît timp un frate de-al nostru va geme în lanțurile sclaviei și vom lupta necurmat, așteptînd cu nerăbdare și credință în viitor, fericita zi cînd mînă în mînă, vom putea striga liberi și împreună **Trăiască România".** Reprezentantul cel mai de seamă al mișcării muncitorești și socialiste de la începutul sec. XX, teoreticianul acesteia, C. Dobrogeanu-Gherea, demonstra că „o țară, ca un organism social, trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice". Iar alt conducător de prestigiu al mișcării muncitorești, M. Gh. Bujor, sublinia și dovedea necesitatea patriilor, care sînt „cadre naționale și istorice de dezvoltare a popoarelor", ce le oferă posibilitatea afirmării plenare a originalității și puterii lor de creație; el arăta că „social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor", proclamînd „dreptul imprescriptibil și inviolabil al tuturor națiunilor la viață liberă integrală".

Dorința și voința de unire n-au putut fi împiedicate de izbucnirea primului război mondial, dezlănțuit de marile puteri imperialiste. Perioada celor doi ani de neutralitate a României (1914-1916) a fost folosită de forțele patriotice românești de pretutindeni pentru pregătirea momentului ce se întrevedea acum mai limpede la orizont. Un rol însemnat în desfășurarea în acest sens a evenimentelor l-au avut românii transilvăneni, bucovineni și basarabeni stabiliți în România, care au desfășurat o activitate neobosită prin presă, conferințe, prin Liga culturală, transformată în Liga pentru unitatea politică a tuturor românilor. Activitatea Ligii a fost întregită de aceea a altor societăți și organizații cultural-politice, naționale, înființate în acest scop: Acțiunea națională, Cercul bucovinenilor și transilvănenilor din București, format din refugiații în România din aceste provincii.

Intrarea României în război, în luna august 1916 nu cu gînduri de cucerire de teritorii străine ci din dorința întrutotul justă de întregire națională și statală, a sporit și mai mult nădejdile în realizarea marelui deziderat al Unirii. N-a avut participarea României la primul război mondial nici caracter nejust și nici imperialist. Căci, așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Cu toate că primul război mondial a avut un caracter imperialist, poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale țării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franța și Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unității noastre naționale. Desigur, se poate pune azi întrebarea dacă aceasta era calea cea mai indicată pentru înfăptuirea țelurilor legitime ale poporului român, dacă n-ar fi fost mai bine ca România să evite de a intra într-un război care, după cum știți, a îndoliat sute de mii de familii și a atras după sine un lung cortegiu de suferințe și distrugeri. Evoluția evenimentelor a fost însă aceea pe care o știm, și noi trebuie să judecăm faptele așa cum au fost, analizînd în mod obiectiv contextul lor istoric, consecințele pe care le-au generat, străduindu-ne să le dăm interpretarea cea mai justă.

Aspirațiilor profunde ale poporului român spre unitate le-au dat glas declarațiile politice ale vremii, presa, puternicele manifestări publice care au avut loc cu acest prilej pe întreg cuprinsul țării și, în mod deosebit, entuziasmul nemărginit cu care ostașii români au fost întîmpinați în Transilvania de masele largi ale întregii populații. Numeroși cetățeni, atît din România de atunci cît și din Transilvania și Bucovina aflate sub stăpînirea Imperiului habsburgic, s-au înrolat voluntar, cerînd să li se dea posibilitatea de a lupta pentru cauza întregirii țării".

Un entuziasm nestăvilit a cuprins întreg poporul român la vestea intrării României în război, alături de Antantă, care, printr-un tratat de alianță, recunoștea dreptul românilor din monarhia austro-ungară de a se uni

cu România. Bucuria românilor ardeleni la apariţia armatei române a fost de nedescris. Mărturii contemporane relevă cum la intrarea acesteia în Braşov, „toţi românii din oraş i-au ieşit înainte cu flori şi discursuri, era o însufleţire nemaipomenită". „Armata românească — scria **Gazeta Transilvaniei** — păşind pe pămîntul sfînt pe care răsună de veacuri graiul neamului nostru obijduit, nu a venit cu gînd de duşmănie împotriva oamenilor de orice lege şi de orice neam rămaşi pe la vetrele lor, fiind, dimpotrivă, însufleţită de cele mai frăţeşti sentimente pentru tot norodul paşnic". 30 000 tineri ardeleni s-au prezentat comandanţilor militari, cerîndu-le să fie primiţi voluntari.

Răsunetul acestui entuziasm s-a răspîndit în Bucovina şi Basarabia. Încrederea în apropierea ceasului izbăvitor era atît de mare, încît nici dramaticele evenimente din toamna anului 1916 şi din primăvara anului 1917, cînd două treimi din teritoriul României au fost cotropite de armatele austro-ungare şi germane, cînd măsuri represive şi mai drastice au fost aplicate împotriva românilor, nu au putut semăna defetismul în inimile şi în minţile stăpînite de dorinţa şi voinţa neclintite de unire.

Mai ales că în acest timp au avut loc importante evenimente şi în Rusia unde, după detronarea ţarului, guvernul provizoriu al revoluţiei burghezo-democrate sprijinea eliberarea naţionalităţilor oprimate din Imperiul austro-ungar. Îngăduinţa de a se constitui organizaţii politice şi nuclee ale unor armate naţionale, din prizonierii de război din rîndul acestor naţionalităţi, constituia dovada concretă în acest sens. Iar intrarea Statelor Unite ale Americii în război, alături de Antantă, la 6 aprilie 1917, a întregit, cu efecte uşor de intuit, seria evenimentelor menite să încurajeze intensificarea luptei popoarelor subjugate de a dispune libere de viitorul lor.

Cei dintîi care şi-au afirmat în mod răspicat dorinţele lor au fost românii din Basarabia. După exemplul altor popoare din Imperiul ţarist, ei pretindeau, la începutul lui martie, „o înnoire a vieţii", „lumină şi slobozenie". Iar peste cîteva zile, ei se gîndeau la autonomie, la introducerea limbii române în şcoli. Lupta pentru drepturi naţionale, pentru autonomie a cunoscut o fază nouă, mai radicală, odată cu constituirea, la sfîrşitul lunii martie, a Partidului Naţional-Moldovenesc, sub preşedinţia patriotului Vasile Stroescu. Programul partidului cuprindea, de fapt revendicările esenţiale ale maselor populare la acea dată: cea mai largă autonomie administrativă, judecătorească, bisericească, şcolară şi economică a Basarabiei. Mărginindu-se, deocamdată, în 1917, la autonomie şi nemergînd încă pînă la despărţirea de Rusia, se pretindea, totuşi, „dietă provincială", „sfat al ţării", ca organ legislativ al Basarabiei.

În vara anului 1917 s-a înfiinţat la Chişinău un comitet central „al deputaţilor soldaţi şi ofiţeri moldoveni", primul pas spre crearea unei oşti naţionale româneşti în Basarabia, sprijinitoare şi ea a autonomiei provinciei. În jurul noului partid şi a noii organizaţii militare s-au adunat forţele naţionale şi progresiste din Basarabia. Mai ales că afirmarea conştiinţei naţionale contribuia la lămurirea comunităţii de origine şi interese, de idealuri şi de aspiraţii a populaţiei din Basarabia cu ceilalţi români. „Sîntem români — scria **Cuvînt moldovenesc,** din 6 iunie 1917 — strănepoţi de-ai lui Traian! O spunem cu mîndrie, cu încredere!... Şi noi strigăm din răsputeri, că ne recunoaştem fraţi cu toţi românii din toate ţările". Urmările acestei renaşteri a conştiinţei naţionale însemna, în chip firesc şi pe deplin explicabil, sporirea acţiunilor pentru obţinerea autonomiei Basarabiei. În faţa acestor insistenţe, la începutul lunii august 1917, a avut loc recunoaşterea oficială, de fapt, a autonomiei provinciei dintre Prut şi Nistru de către guvernul provizoriu central. A fost cel mai important pas spre realizarea scopului final: unirea cu România, aşa cum o pretindeau milioanele de români de pretutindeni, cu diferite prilejuri.

Astfel, la 26 aprilie 1917, la Darniţa (lîngă Kiev), în numele a 13 000 voluntari români proveniţi din rîndul prizonierilor din armata austro-ungară, a fost lansată o proclamaţie adresată popoarelor, guvernelor şi presei de pretutindeni, aducînd la cunoştinţă hotărîrea de unire cu România a provinciilor subjugate de Imperiul austro-ungar. Documentul, purtînd 500 semnături, exprima hotărîrea voluntarilor „cu voinţă nestrămutată", de a „uni tot poporul" din teritoriile aflate sub stăpînirea Austro-Ungariei „în una şi nedespărţită România, liberă şi independentă", clădită pe bazele celei mai înaintate democraţii. „Pentru realizarea visului secular", ei erau gata „a-şi pune în cumpănă tot ce au, viaţa şi averea, femeile şi copiii, viaţa şi fericirea urmaşilor". Voluntarii apelau la sprijinul tinerei democraţii ruse, care prin cuvîntul autorizat al Sfaturilor de deputaţi ai soldaţilor şi muncitorilor a recunoscut sărbătoreşte dreptul naţiunilor de a-şi hotărî singure soarta. Prin participarea numeroasă şi entuziastă, prin hotărîrile adoptate şi prin Proclamaţia-manifest adresată popoarelor lumii, adunarea de la Darniţa a fost caracterizată „prima Alba Iulia". Tot atît de semnificative au fost şi participarea acestor batalioane de voluntari ardeleni şi bucovineni şi jertfele lor în marile bătălii victorioase din luna august 1917, de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, unde armatele germane au suferit o grea înfrîngere. Alte înfrîngeri, pe alte fronturi, ale armatelor Puterilor Centrale, manifestaţiile antirăzboinice pentru pace fără anexiuni teritoriale ale maselor populare din ţările beligerante au constituit tot atîtea motive de încurajare şi optimism în rîndurile poporului român.

Imperiile multinaţionale erau zdruncinate din temelii. Destrămarea lor se apropia cu paşi grăbiţi, datorită voinţei şi luptei hotărîte a popoarelor pentru o viaţă liberă şi independentă. În Rusia, guvernul Kerenski era negat de multe provincii şi gubernii, care s-au declarat autonome, cu administraţie proprie. În aceste condiţii, la 20 octombrie 1917, s-a întrunit „Congresul militar român" la Chişinău, cu participarea a 500 delegaţi, soldaţi şi ofiţeri, reprezentînd 250 000 ostaşi români basarabeni, fii de ţărani, de munci-

tori și de intelectuali. În ședința din 24 octombrie, Congresul a proclamat solemn și oficial autonomia politică a Basarabiei. „Declarîndu-se aceasta, relata ziarul **Cuvînt moldovenesc,** în adunare se stîrnește o însuflețire nemaivăzut de mare. Se ridică steagurile naționale și se cîntă cîntece patriotice: **Deșteaptă-te române, Pe-al nostru steag e scris unire".** Congresul a mai hotărît constituirea, în cel mai scurt timp, a „Sfatului țării" și convocarea unei „Adunări Constituante a Basarabiei".

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie din Rusia, principiile de egalitate și autodeterminare a popoarelor proclamate de tînărul stat sovietic, **Decretul asupra păcii** și **Decretul asupra pămîntului,** promulgate de guvernul sovietic au constituit evenimentele istorice determinante în desfășurarea procesului istoric de constituire a statelor naționale în această parte a Europei. În septembrie 1917, V.I. Lenin arăta că „în chestiunea națională, partidul proletar trebuie să susțină mai întîi proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism, înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate". Sub puternicul ecou al evenimentelor din Rusia, muncitori, țărani, soldați din diferite țări europene au declanșat greve, revolte și mișcări. Cele două revendicări s-au contopit: social-politice (drepturi democrat-burgheze, condiții de muncă mai bune, pace și dreptate pentru cei mulți) și naționale (drepturi de autodeterminare și unitatea politică și de stat).

La 21 noiembrie 1917, s-a deschis la Chișinău Sfatul țării, care reprezenta întreaga populație a Basarabiei, a celei majoritare românești și, deopotrivă, a celei mai mari părți a minorităților. La 15 decembrie 1917, a fost proclamată „Republica Democratică Moldovenească", parte alcătuitoare a „Republicii Federative Democratice Ruseşti". Formarea Sfatului țării și proclamarea Republicii Moldovenești au fost considerate, pentru că erau în realitate, ca emanații ale dorinței și voinței imensei majorități a populației dintre Prut și Nistru și de aceea recunoașterea noilor realități nu a întîrziat.

Împrejurările erau însă neobișnuite. Pentru asigurarea liniștei și ordinei, pentru apărarea bunurilor oamenilor, Sfatul țării a chemat armata română, întîmpinată „cu mare bucurie" de populație, inclusiv de cea minoritară. Ordine severe au fost adresate de comandanții oastei pentru ca aceasta să nu se amestece în problemele interne ale „Republicii Democrate Moldovenești", să lase populației putința să-și statornicească și desăvîrșească „autonomia și slobozenia, precum va hotărî ea singură", după cum va crede „că e mai bine pentru ea". Se înfăptuiesc reforme cu caracter democratic: reforma agrară, care desființa proprietatea particulară asupra pămîntului, pădurilor, apelor și subsolului, aceste bunuri trecînd în proprietatea Republicii, fără despăgubire; legea electorală, legea judecătorească. La 24 ianuarie 1918, s-a proclamat Republica Moldovenească Independentă, cu entuziasm și unanimitate de voturi, inclusiv ale minorităților.

Referindu-se la acest important eveniment, socialiștii români declarau în coloanele organului lor central de presă **Socialismul:** „Basarabia liberă și independentă în urma revoluției ruse, la care a contribuit cu sînge și cu sacrificarea elementelor tinere nu va **mai primi jug străin** și după cum s-a și exprimat dorește alipirea la România".

În aceste împrejurări și în această stare de spirit a popoarelor, Pacea de la Brest-Litovsk, din 3 martie 1918 impusă de Puterile Centrale Rusiei Sovietice, atacată de puterile imperialiste, precum și pacea înrobitoare de la Buftea-București din 7 mai același an, impusă României, slăbită și izolată, au putut frîna doar pentru un scurt timp avîntul și lupta popoarelor pentru libertate și unitate, dar nu le-au putut zădărnici. Temeliile imperiilor multinaționale erau puternic subminate de mișcările naționale și sociale care nu mai puteau fi stăvilite prin promisiuni și formule neviabile de autonomie sau federalizare. Acestea au fost respinse de Congresele reprezentanților națiunilor oprimate, întrunite în primăvara anului 1918 în diferite orașe ale țărilor Antantei și care pretindeau unitatea națională a popoarelor lor: români, polonezi, cehoslovaci, iugoslavi.

Începutul l-au făcut românii. Mai întîi cei din Basarabia, urmați de cei din Bucovina și apoi de cei din Transilvania.

Sfatul țării, la 9 aprilie 1918, a legitimat dorința și voința majorității absolute a populației Basarabiei, proclamînd că „în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna **se unește cu mama sa România",** cu respectarea drepturilor minorităților, a votului universal, egal, secret și direct, a libertății personale, a tiparului, a cuvîntului, a credinței, a adunărilor și a tuturor libertăților obștești ce vor fi garantate prin Constituție. 86 deputați au votat pentru, 3 împotrivă și 36 s-au abținut, cu motivarea că nu aveau mandatul celor pe care îi reprezentau pentru o asemenea hotărîre.

În acest context, evenimentele internaționale au încurajat lupta românilor pentru Unire. Între acestea, Congresul naționalităților oprimate din Austro-Ungaria, întrunit la Roma, în 8 aprilie 1918, a avut o certă însemnătate prin discuțiile reprezentanților acestora și ai puterilor aliate, care și-au însușit hotărîrea Congresului ca „fiecare popor să-și proclame dreptul de a-și constitui propria națională și unitate de stat sau de a-și întregi unitatea pentru a-și cîștiga deplina independență politică și economică".

Urmarea acestor hotărîri a fost intensificarea activității în sensul hotărîrilor de la Roma, acasă și în străinătate. La Paris a luat ființă Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina, s-au organizat Legiunea română din Franța și cea din Italia. În același timp, Congresul IX al Partidu-

lui Social-Democrat Român din Transilvania și Ungaria, întrunit în mai, a afirmat necesitatea unirii tuturor teritoriilor locuite de români, a eliberării sociale și naționale pe baza principiului leninist, potrivit căruia nu putea fi eliberare națională fără eliberare socială și nici eliberare socială fără eliberarea națională. Iar intensificarea acțiunilor organizate de social-democrația din Imperiul austro-ungar alimenta mișcările sociale și naționale ale muncitorimii și țărănimii.

La 6 octombrie 1918, Comitetul național al românilor ardeleni și bucovineni aflători în România, a publicat, în numele lor și al fraților rămași acasă, în imposibilitate de a se manifesta liber, o declarație în care se angaja să lupte „pe toate căile și prin toate mijloacele ca elementul românesc în întregimea lui să fie constituit într-un singur stat național liber", negînd monarhiei austro-ungare dreptul de a se ocupa de soarta românilor din Transilvania și Bucovina, deoarece veacuri de-a rîndul i-a ținut în robie.

Cîteva zile mai tîrziu, reprezentanții Partidului Național Român din Transilvania și ai Partidului Social-Democrat au hotărît înființarea Consiliului Național Român, învestit cu drepturi unice de a reprezenta interesele poporului român.

Revoluția burghezo-democratică din lunile octombrie și noiembrie 1918 din Transilvania și Bucovina s-a desfășurat într-un ritm tot mai precipitat, deoarece în același ritm se desfășurau evenimentele și pe plan internațional. Principiile de autodeterminare proclamate de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, afirmate și de președintele Statelor Unite ale Americii, W. Wilson, în Manifestul adresat popoarelor lumii la 8 ianuarie 1918, constituiau puncte de sprijin temeinice în lupta pentru unitate a naționalităților din monarhia austro-ungară. Conferința Comitetului central al Partidului Național Român din Transilvania și Ungaria, întrunită la 12 octombrie 1918 la Oradea a oficializat toate acțiunile de pînă atunci, cuprinzîndu-le într-o hotărîre de însemnătate istorică: pe temeiul dreptului firesc al fiecărei națiuni de a dispune și hotărî singură și liberă de soarta sa, națiunea română își asuma dreptul „să hotărască singură așezarea sa printre națiunile libere" și să stabilească legături cu celelalte națiuni libere, să fie reprezentată la Congresul de pace de reprezentanții săi, aleși de propria Adunare națională; au fost declarate nule și fără valoare toate acordurile încheiate fără consimțămîntul Adunării naționale a poporului român. Hotărîrea de la Oradea are valoarea unei declarații de despărțire a Transilvaniei de monarhia habsburgică. Valoarea ei politică sporea și mai mult prin reafirmarea principiilor de autodeterminare, susținute a doua zi, în 13 octombrie, de socialiștii români la Congresul Partidului Social-Democrat din Ungaria.

În asemenea condiții, manifestul împăratului habsburg din 17 octombrie 1918, a rămas fără ecou; federalizarea imperiului era o formulă depășită. Autonomia națională nu mai mulțumea popoarele, dornice de libertate și unitate. În ziua de 18 octombrie guvernul ungar declara sfîrșitul monarhiei dualiste austro-ungare. În aceeași zi, în Parlamentul din Budapesta, s-a citit declarația de autodeterminare a poporului român, formulată cu o săptămînă în urmă la Oradea. După exemplul ardelenilor, bucovinenii și-au formulat și ei, în zilele imediat următoare, programul politic care cuprindea voința românilor din această parte de nord a Moldovei de a rămîne pe pămîntul lor strămoșesc, de a se cîrmui singuri, potrivit cu interesele proprii, „ca împreună cu frații din Transilvania" să-și făurească viitorul ce le convine, iar la Congresul de pace să fie reprezentați de aleșii lor.

Evenimentele din Transilvania și Bucovina s-au desfășurat într-un paralelism explicabil, care nu s-a mărginit doar la sincronizarea acțiunilor, ci în egală măsură a cuprins și programul acestora. O mare adunare politică a avut loc la Cernăuți, în ziua de 27 octombrie, cu scopul de a se proclama Constituanta și de a alege un Consiliu național, organ reprezentativ al românilor bucovineni. Cea dintîi hotărîre a Constituantei a fost „unirea Bucovinei integrale cu celelalte țări românești într-un stat național independent". Constituanta a ales un Consiliu național cu puteri depline și care urma să o reprezinte la Conferința de pace.

O altă zi cu adîncă semnificație: 31 octombrie 1918, cînd s-a constituit Consiliul Național Român Central din Transilvania, „ca unicul for care reprezintă voința poporului român". Pe bază de paritate, în componența lui intrau șase reprezentanți ai Partidului Național Român și șase ai Partidului Social-Democrat. Se socotea, în aceste condiții, îndreptățit ziarul **Adevărul** să scrie: **Revoluția a învins. S-a constituit Consiliul Național Român.** Iar manifestul social-democraților români din aceeași zi proclama biruința națională și, odată cu aceasta, biruința socială într-o Românie democratică.

Consiliul național, cu sediul la Arad, a exercitat, timp de o lună, guvernarea asupra teritoriilor locuite de români. Pe baza dreptului de autodeterminare, națiunea română și-a constituit propriile organe politico-administrative în locul celor vechi, alungate de masele populare. Paza ordinii și a bunurilor oamenilor a fost încredințată Consiliului național militar și gărzilor naționale județene și comunale, formate din țărani, muncitori și intelectuali. În multe locuri, în gărzile naționale românești s-au înrolat și tineri maghiari și sași, după cum o compoziție mixtă din punct de vedere național aveau și unele Consilii județene și comunale. Entuziasmul manifestat cu prilejul constituirii consiliilor și gărzilor naționale reprezenta cea mai concludentă dovadă cu privire la voința unanimă a poporului român de a-și lua soarta în propriile mîini.

Se desfășura penultimul act al unui îndelungat proces istoric, a cărui împlinire se apropia cu pași grăbiți. Revoluția burghezo-democratică se desfășura fără oprire, iar puterea ei se sprijinea pe masele populare, țărani, muncitori, intelectuali și burghezia înaintată. Tot ce a urmat și s-a realizat vreme de o lună: consilii naționale, sfaturi sau secții

ale acestora, gărzi naţionale, senate regionale, adunări festive, mişcări republicane etc., urmăreau consolidarea acestor cuceriri istorice, trăinicia hotărîrilor ce se aşezau statornic prin voinţa neabătută a poporului. Poporul român, înstăpînindu-se asupra puterii, înţelegea să acorde libertăţi şi drepturi egale tuturor naţionalităţilor conlocuitoare. În acele momente hotărîtoare pentru viitorul lor, românii au declarat şi au dovedit, prin măsurile luate, că nu doreau să devină din asupriţi asupritori.

În acest spirit şi cu aceste gînduri, la începutul lunii noiembrie, Consiliul Naţional Român din Transilvania sau Marele Sfat, împreună cu organizaţiile subordonate, au preluat „puterea deplină de guvernare asupra teritoriilor locuite de români", pe baza dreptului „de liberă dispoziţiune a neamurilor". Iar la 12 noiembrie, Consiliul naţional din Bucovina s-a întrunit în prima şedinţă publică, votînd o „lege fundamentală", pe baza căreia acesta exercita puterea executivă şi legislativă în Bucovina, prin guvernul format dintr-un preşedinte şi 14 secretari de Stat.

Statornicite principiile şi calea de urmat, se impuneau fără întîrziere, măsurile concrete spre realizarea acestora. La 20 noiembrie se publică Manifestul Marelui Sfat Naţional din Transilvania prin care era convocată, pentru 1 decembrie, Marea Adunare Naţională la Alba Iulia. La rîndul său, Consiliul naţional din Bucovina a hotărît convocarea unui Congres general al Bucovinei pentru data de 28 noiembrie, urmînd a discuta raporturile politice dintre Bucovina şi România. La Congres au fost invitaţi şi au participat, pe lîngă reprezentanţii românilor şi cei ai naţionalităţilor conlocuitoare. Congresiştii s-au întrunit în Palatul Mitropoliei din Cernăuţi. Şedinţa a fost deschisă de preşedintele Consiliului naţional, Dionisie Bejan, care a salutat pe cei ce s-au adunat spre a aşeza „piatra fundamentală pe care să se clădească trainic şi neclintit România Mare". Preşedintele Congresului, Iancu Flondor, a propus celor adunaţi o moţiune cu un conţinut etic şi politic impresionant. După ce demonstra că Bucovina era parte organică a Moldovei şi anula raptul de la 1774, încheierea avea rezonanţa izbînzii: „Unirea necondiţionată şi pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare pînă la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu regatul României".

Exprimîndu-şi adeziunea faţă de hotărîrea adoptată, delegatul socialiştilor români arăta: „Dacă-mi strînge cineva mîna că am vorbit în sens naţional trebuie să o spun că aceasta nu o fac numai ca român, ci tocmai ca socialist, căci doresc libertatea oricărui popor" (**Glasul Bucovinei,** din 16/29 noiembrie 1918). Reprezentantul polonilor, Stanislaw Kviatkowski, a salutat călduros „ziua sfîntă a recunoaşterii României unite", iar în numele Consiliului naţional al germanilor din Bucovina, prof. Alois Lebouton, s-a pronunţat „pentru alipirea Bucovinei la România". Congresul general al Bucovinei, în unanimitate, a hotărît la 28 noiembrie 1918 reunirea Bucovinei cu România. O altă nedreptate istorică se repara. Visul de aproape un secol şi jumătate se împlinea.

Ultima scenă a impresionantei opere s-a petrecut peste trei zile. Era finalul apoteotic care conferea măreţie întregii opere, biruinţa dreptăţii asupra nedreptăţii. Istoria a rezervat ultimei scene, finalului, măreţie triumfală. Pe porţile cetăţii din Alba Iulia, unde cu trei secole şi două decenii în urmă intrase triumfător Mihai Viteazul, în ziua de 1 decembrie 1918, se revărsa nestăvilit poporul într-o ordine desăvîrşită. Pe cîmpul lui Horea, din marginea cetăţii, se adunaseră peste 100 000 oameni, tineri şi vîrstnici, bărbaţi şi femei, ţărani, muncitori şi intelectuali, români în zdrobitoare majoritate, dar şi maghiari şi saşi. Cei 1 228 delegaţi oficiali au pătruns în sala ce de atunci se cheamă „a Unirii". Adunarea a fost deschisă de octogenarul Gheorghe Pop de Băseşti, preşedintele Partidului Naţional Român şi prezidată de Ştefan Cicio Pop, preşedintele Consiliului Naţional Român. Vasile Goldiş, intelectual progresist, democrat şi patriot, a prezentat moţiunea al cărei prim punct avea următorul cuprins: „Adunarea naţională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, adunaţi prin reprezentanţii lor îndreptăţiţi la Alba Iulia, în ziua de 18 noiembrie [1 decembrie 1918], decretează unirea acelor români şi a tuturor teritoriilor locuite de dînşii cu România". Se săvîrşea, astfel, într-o atmosferă înălţătoare, prin chibzuinţa matură a întregului popor, cel mai însemnat act din milenara istorie, dramatică şi eroică a românilor, prin care se desăvîrşeau unitatea naţională şi de stat a ţării. Saşii, întruniţi la Mediaş, în 9 ianuarie 1919, au recunoscut în unanimitate unirea Transilvaniei cu România. Au aderat la hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România şi evreii. În acest sens s-au pronunţat şi germanii (şvabii) din Banat, în adunarea de la Timişoara, din 10 iulie 1919.

Sintetizînd încheierea procesului istoric secular, **Programul Partidului Comunist Român** subliniază cu deplină îndreptăţire că: „Legităţile dezvoltării istorice impuneau cu stringenţă încheierea procesului de formare a statelor naţionale aflate sub dominaţia marilor imperii din Europa. În mişcarea popoarelor europene pentru autodeterminare naţională şi scuturarea dominaţiei străine se încadrează şi lupta maselor populare din România şi din celelalte teritorii româneşti aflate sub dominaţie străină, pentru formarea statului naţional român unitar. Realizarea acestui deziderat istoric vital a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, ţărănimii, intelectualităţii, a cercurilor înaintate ale burgheziei, a principalelor clase şi pături ale societăţii, opera întregului popor, a întregii naţiuni. Istoria demonstrează că formarea statului naţional unitar român nu a fost rezultatul unui eveniment întîmplător, de conjunctură, al înţelegerilor intervenite la masa tratativelor; tratatul de pace n-a făcut decît să consfinţească o situaţie de fapt, creată de lupta maselor populare".

„URMAȘII NOȘTRI VOR CULEGE MOȘTENIREA PREGĂTITĂ PRIN ABNEGAȚIUNEA NOASTRĂ"

Alegerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza de către Adunarea Electivă a Moldovei, la 5/17 ianuarie 1859, a produs o puternică impresie în opinia publică românească. Venit pe tronul țării, prin voința de unire a românilor, Cuza întruchipa aspirația populară de înnoire **a țării și a instituțiilor ei. Unanimitatea cu care a fost ales constituia, în același timp, un element încurajator pentru viitorul țării, sugerînd perspectiva dispariției luptelor pentru domnie, atît de nefaste într-o serie de momente din trecut.**

Telegramele primite de domnitor și publicate în presa timpului confirmau însemnătatea istorică a evenimentului. „Între cele mai frumoase zile ce-a putut avea prea iubita noastră patrie, istoria va trebui să cuprindă în sine cu litere de aur strălucita zi de 5 ianuarie 1859", glăsuia telegrama alegătorilor din orașul Botoșani.

Deosebit de semnificativ era și comentariul ziarului Steaua Dunării, **din 8 (20) ianuarie 1859, care asocia alegerea lui Cuza cu necesitatea** Unirii: **„Pretutindenea venirea la tron a înălțimii sale a fost salutată cu «Vivat Unirea!» Poporul nu se înșală niciodată** [...] **Astăzi fericirea românilor este Unirea Principatelor". În continuare, ziarul arăta: „Dacă Dumnezeu ajută și pe frații de dincolo de Milcov a avea unul asemenea, vom putea în curînd confunda glasurile noastre într-o singură strigare, mare și frumoasă, ca și viitorul ce ea va deschide: «Vivat România Unită!»".**

La București, unde Adunarea Electivă încă nu fusese constituită, ecoul alegerii domnitorului Cuza în Moldova a fost înțeles în același sens, ziarul Românul **scriind, sub semnătura lui C.A. Rosetti, la 8 (20) ianuarie 1859: „Românii din Moldova n-au sfîrșit încă lucrarea lor și nu pot cînta Te-Deumul biruinței, pînă ce nu vom alege și noi** astfel precum au ales ei (subl. a.)".

Colegiul electoral din București la aflarea știrii despre alegerea lui Cuza — „unul dintre aceia care, la 1848, au ridicat stindardul autonomiei și al libertății Principatelor", a salutat alegerea „prin depeșă electrică [telegrafică]" **și a organizat un banchet sub președinția lui C.A. Rosetti. Cîteva zile mai tîrziu, G. Sion, în același ziar,** Românul, **a făcut o biografie a noului domn, în cadrul căreia scotea în evidență că „a crescut în ideile secolului"[1].**

În Iași, Steaua Dunării, **în numărul său din 22 ianuarie 1859, a publicat o corespondență din Ismail, în care se spunea: „De la primirea norocitei încunoștiințări despre alegerea domnului, în orașul Ismail n-au mai contenit întrunirile, balurile și veseliile; mai cu osebire, la 11 ghenarie s-a dat la clubul de Ismail un dineu strălucit. Directorul adunării, D. A. Tulceacov, prin un discurs, mulțumind Puterilor garante cu un patriotic entuziasm, a ridicat toaste pentru prosperitatea țării, pentru fericirea și îndelungarea zilelor prințului domnitor, pentru fericirea deputaților alegători, pentru înflorirea Principatelor Unite** [...] **Toți într-un cuvînt au strigat: frați români!, iată țărîna strămoșilor noștri a înviat, iată deschisă pentru români o nouă eră; să ne silim, prin patriotica unire și frăție, a fi demni de țara noastră care, cu atîta vitejie și vărsare de sînge s-a păstrat de către strămoșii noștri! Să ne silim, deci, a fi încununați cu lauri ca și ei. Vă rog, deci, domnule redactor, ca să binevoiți a publica spre a se încredința românii din Moldova și Valahia că frații lor din Basarabia Moldovei au aceleași dorinți și aceleași sentimente patriotice ca și ei".**

Pentru a contracara eventualele manevre ale celor cîțiva boieri reacționari care își vedeau interesele personale primejduite de Unire, ziarul Steaua Dunării **a publicat, la 10 (22) ianuarie 1859,** Protestația **pe care marii boieri o adresaseră, în noiembrie 1858, marelui vizir și din care reieșea slugărnicia acestora față de puterea otomană, nemulțumirea lor în legătură cu evoluția evenimentelor ce conduceau la Unire și independență națională. În comentariul ce însoțea textul publicat se arăta că protestul boierilor punea în discuție autonomia țării. „Așadar — scria ziarul — după**

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 1/1976.

ce au avut țara pe mîini un veac și jumătate și au adus-o în starea în care a găsit-o Tratatul de Paris, acum, la cea de pe urmă oară, la darea sufletului, cu limbă de moarte tot mai cheamă pe străinii în ajutor, în contra cui? În contra țării, în contra drepturilor, în contra autonomiei ei [...] Securitatea și liniștea o cereați mai deunăzi de la ruși; mai ieri de la nemți și astăzi de la turci".

Atrăgînd atenția opiniei publice că „partidele vechi, deși n-au triumfat în alegerea domnului, însă ele încă mai există", același ziar se pronunța împotriva „fuziei", adică a includerii în guvernul lui Cuza a acelora care „voesc a face parte din ocîrmuire pentru ca [...] să izbutească a zădărnici rodurile biruinței noastre și a paraliza reformele cerute de Convenție și care [...] sînt menite a introduce în societatea noastră marile principii ale staturilor moderne".

În asemenea atmosferă, la 16 (28) ianuarie 1859, și-a deschis lucrările Adunarea Electivă din Țara Românească.

Mai multe documente, unele dintre ele publicate chiar înainte de deschiderea lucrărilor Adunării Elective, atestă faptul că ideea alegerii aceluiași domn în ambele Principate era îmbrățișată de patrioții români, ca o soluție de mare însemnătate prin care se realiza încă un pas înainte pe calea Unirii, fără să se încalce dispozițiile Convenției de la Paris.

În Țara Românească, acest plan al unioniștilor a avut de întîmpinat o Adunare Electivă formată în majoritate din conservatori, interesați în alegerea ca domn a unui candidat de-al lor. Partida națională, deși aflată în minoritate, nu a renunțat însă la luptă. Ea s-a sprijinit pe larga adeziune a maselor populare. Se știe că în zilele care au precedat alegerile de la 24 ianuarie 1859, mii de orășeni și țărani veniți în București au înconjurat sala de ședințe, ceea ce a contribuit la domolirea pretențiilor deputaților conservatori de a alege pe Știrbei sau Bibescu, exponenți ai trecutului.

Un rol remarcabil în desfășurarea lucrărilor Adunării Elective din București l-a avut Vasile Boerescu, care prin patriotismul argumentelor sale a reușit să înlăture pericolul dezbinării, să asigure, ca o expresie a presiunii populare, votul unanim al Adunării în favoarea lui Al. I. Cuza. Faptul că într-un moment crucial al istoriei poporului român factorii politici ai țării au reușit să găsească o platformă de unitate, avea să devină o caracteristică în viața politică a statului român modern, unul dintre principalii lui piloni de rezistență. În strălucita sa alocuțiune din ședința secretă, Boerescu a atras atenția deputaților din Adunarea Electivă că alternativa și consecințele unor eventuale neînțelegeri în ce privește persoana viitorului domnitor ar putea fi doar invazia armatelor străine. El a invocat obligația tuturora, în frunte chiar cu fostul domnitor Bibescu (care votase, de altfel, în Adunarea ad-hoc din 1857, în favoarea Unirii), de a sprijini principiul Unirii prin alegerea unui singur domn în ambele Principate, în persoana lui Cuza, domnitorul ales în Moldova.

În cuvîntarea sa din ședința publică a Adunării Elective, după proclamarea alegerii lui Alexandru Ioan Cuza și ca domnitor al Principatelor Unite, V. Boerescu a explicat, mai mult pentru reprezentanții puterilor străine aflați în sală, legalitatea, în raport cu prevederile Convenției din august 1858, alegerii aceluiași domnitor în ambele Principate, alegere care — după cum o demonstrează și elocința sa — se înscria în analele politice ale Europei ca o dovadă a originalității geniului politic românesc.

Cele două discursuri ale lui Vasile Boerescu, pe care le reproducem alături de procesul-verbal al ședinței Adunării din 24 ianuarie (5 februarie 1859)[1], în cadrul căreia deputații munteni au ales în unanimitate pe Cuza, dovedesc o înaltă clarviziune politică, patriotism fierbinte și o cunoaștere profundă a istoriei.

N. COPOIU

Proces-verbal nr. 3 al Adunării Elective a Valahiei, din 24 ianuarie (5 februarie) 1859. București

Adunarea Electivă a Țării Românești. Ședința III

Astăzi, simbătă, la 24 ianuarie 1859, se deschide a treia seanță a Adunărei Elective, sub presidența E. S. Păr. Mitropolit. Președintul deschide ședința la ora 11 dimineața. Se face apelul nominal.

N-au răspuns: prințul Barbu Știrbei, nici aceia cari s-au eliminat în seanța precedentă[2].

Se citește procesul-verbal al ședinței precedente, care se adoptă de Adunare.

D. Boerescu cere cuvîntul și roagă pe E. S. Președintul să binevoiască să poftească pe Adunare a rămînea în seanță secretă, avînd a face o propunere[3].

Adunarea se consultă și primește. Se suspendă seanța publică și se trage în deosebită sală.

După o oră și jumătate de deliberare secretă, Președintul redeschide seanța publică.

Dl. Const. Cantacuzino mulțumește asemenea Adunărei și apoi propune că, de vreme ce acum Camera este constituită, crede că poate, fără zăbavă, chiar în această seanță, proceda la alegerea domnului, spre a nu se mai întîrzia o lucrare așteptată cu atîta nerăbdare de țară. Adaogă că cîmpul alegerei ne este mai întins decît todeauna, căci Convenția nu mai face nici o osebire între moldoveni și români [munteni — **n.a.**], pot alege un moldovean.

Apoi se face apelul nominal, spre a se constata dacă numărul deputaților prezenți este 3/4 părți, ca să poată păși la alegerea domnului, conform art. 13 din Convenția de la 7/19 august.

La apelul nominal, din deputații primiți și înscriși, se află față 64 și lipsă doi și anume: prințul Barbu Știrbei și logofătul Ioan Slătineanu.

Colonelul I. E. Florescu propune să se săvîrșească jurămîntul, prescris

---

[1] Documentele au fost reproduse după lucrările: D. A. Sturdza și J. J. Skupiewski, **Acte și documente relative la istoria renașterei României**, vol. VIII, București, 1900, pp. 587-588, 591-595 și D.A. Sturdza, **Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iași și București în istoria renașterii României**, București, 1912, pp. 783-787 — **n.a.**

[2] A se vedea numele celor invalidați în raportul lui L. Bèclard pe care îl publicăm în continuare — **n.r.**

[3] Această propunere este cuprinsă în raportul lui Bèclard menționat mai sus.

în asemenea caz de art. 31 din Regulamentul organic.

Adunarea se consultă şi primeşte. Atunci, Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit se ridică în picioare şi pronunţă, cu glas mare, în faţa deputaţilor, formula jurămîntului şi apoi toţi deputaţii, unul după altul, păşesc la birou, unde săvîrşesc jurămîntul cerut, cu mîna pe Sf. Evanghelie şi sărutînd Sf. Cruce, pronunţînd cu glas mare: „**Jur**".

După aceasta, se procedează, prin apel nominal şi vot secret, la alegerea domnului.

Se deschide scrutinul şi, după citirea biletelor, Prea Sf. Sa Părintele Mitropolit, presidentul Adunării, proclamă că s-a ales domnul Ţării Româneşti, cu unanimitatea voturilor exprimate, adică 64, prinţul Moldovei Alexandru Ioan I. Cuza.

La această proclamare, toată Adunarea se ridică şi sala răsună de aplauzele şi strigările, de trei ori repetate, ale deputaţilor şi publicului, „**Să trăiască Unirea! Să trăiască Alexandru Ioan I Cuza! Să trăiască Puterile suzerană şi garante!**".

Acest act însemnat al Adunării se constatează printr-un proces-verbal, redigiat chiar în seanţă, care se va anexa la acesta.

D. Ioan Brătianu propune ca, prin depeşă telegrafică, să se anunţe îndată de către Adunare, prin presidentul ei, Prinţului Alexandru Ioan I alegerea sa. Asemenea să se notifieze şi Căimăcămiei.

Adunarea primeşte şi se face urmare îndată.

D.V. Boerescu cere cuvîntul.

Cuvîntul pronunţat de d. V. Boerescu la finele şedinţei Adunării Elective a Valahiei, în 24 ianuarie (5 februarie) 1859. Bucureşti

Domnilor! Această zi este cea mai mare ce au văzut românii în analele istoriei lor! Actul ce am făcut noi astăzi este un act ce dovedeşte la noi un patriotism şi o desinteresare aşa de mare, cum rar se poate vedea exemple la naţiunile cele mai civilisate ale Europei: Sînt acum mai mult de două secole şi jumătate, de cînd unirea românilor, aspiraţiune generoasă a tuturor generaţiilor, căuta să se realizeze prin puterea materială, prin sforţă, prin sînge[1]. Astăzi, unirea se realizează prin puterile morale, prin armele spirituale. Graţie vouă, mandatari ai naţiei, cari ştiuraţi într-un moment a vă învinge toate pasiunile, a călca peste toate interesele egoiste, a înăbuşi orice uri şi a depărta orice simpatii şi antipatii personale, spre a depune pe altarul patriei, pur şi virgin, acest princip al reconcilierii generale şi al puterii naţionele! Graţie înaltelor Puteri garante, cari ne arătară drumul prosperităţii şi al mărimei noastre, prin recunoaşterea şi garantarea drepturilor noastre naţionale şi a vechilor noastre tractate, pe cari părinţii noştri le apărară cu sîngele lor şi cari stăteau ascunse şi amorţite sub vălul uitării şi violării! O eră nouă se deschide pentru noi! Această eră este aceea a regenerării noastre! Voi veţi avea mîndria a spune nepoţilor voştri că aţi pus cea d-întîiu piatră la acest nou edificiu şi accentele vocei şi recunoştinţei lor se vor transmite, răsunînd din generaţie în generaţie! Şi care este natura actului ce noi săvîrşirăm cu atîta regularitate, linişte şi desinteresare? Alegerea domnului Alexandru Ioan Cuza este ea conformă cu Convenţia din Paris? Liniştiţi-vă, domnilor, şi căutaţi fiecare răspunsul în conştiinţa şi raţiunea voastră. Alegerea noastră este legală: actul nostru este din cele mai legitime ce un om poate face în circumstanţe atît de grele. El nu este în nimic contrariu literei Convenţiei; din contră, este absolut conform cu spiritul său. Convenţia voleşte ca fiecare principat să-şi aibă un guvern al său. Dar guvernul unui stat se compune mai ales din puterea legislativă şi executivă. Acest princip atinsu-sa în ceva? Nicidecum. Fiecare principat, atît Moldova cît şi Ţara Românească, are un guvern separat, adică o Cameră a sa, un minister al său, o administraţie a sa. Unirea noastră nu este politică, este numai personală. Am unit adică două guverne într-o singură mînă. Dar guvernele sînt două, deşi persoana este una, ceea ce este absolut conform cu Convenţia. Pe de altă parte, ce şi-au propus Puterile garante prin actul lor de la 7/19 august? Ele şi-au propus, între altele, ca aceste ţări, prin identitatea legilor lor, prin acţiunea comună a guvernelor lor, să ajungă la puterea ce le face a se respecta ca naţie şi la prosperitatea materială ce le face a se ridica ca societate. Acest rezultat s-ar fi putut dobîndi oare, cînd fiecare principat ar fi avut un domn? Foarte anevoie, sau poate nicidecum. Politica fiecărui domn ar fi fost alta şi principiul guvernelor lor ar fi fost altul. De aci, urmă că şi ministerele lor, şi Camerile lor, şi membrii lor din Comisiunea centrală, ar fi diferit de principii şi sentimente. Cum, dar, atunci o lege de interes general s-ar fi putut crea, cînd ea trebuia să fie lucrată de Comisiunea centrală şi aprobată de amîndouă Camerile? Atît Comisiunea cît şi Camerile, fiind împărţite în idei opposite, nu ar fi putut ajunge la nici un rezultat. Tot acelaşi fenomen s-ar fi văzut, cînd ar fi fost vorba de o lege de interes special, care, discutată de o Cameră, trebuia să fie revăzută de Comisiunea centrală. Numai o singură persoană, unind amîndouă guvernele, poate face ca aceeaşi politică să domineze în amîndouă Camerele şi Comisiunile şi că aceeaşi acţiune să se vadă între ambele ţări; atunci vom ajunge cu mai înaltă realitate şi tărie la scopul propus de Puterile garante. Actul nostru dar este din cele mai legale. El nu va lipsi, peste puţin, a fi aplaudat de Europa întreagă, precum, astăzi, este aplaudat de toată naţiunea română. Să trăiască Domnul nostru! Să trăiască Puterile garante!

[1] Aluzie la unirea ţărilor române sub Mihai Viteazul — n.r.

Raportul trimis de consulul general al Franţei la Bucureşti, L. Bèclard, contelui Walewski ministrul de Externe al Franţei la 26 ianuarie 1859 (fragmente)

A doua zi dimineaţa, 24 ianuarie (5 februarie), aceste ultime convorbiri secrete nefiind încă cunoscute, Adunarea a intrat în şedinţă. De amîndouă părţile se simţea că această zi va produce un ce hotărîtor. Măsurile luate, atît de Adunarea însăşi, cît şi de Căimăcămie, au avut în fine efectul de a menţinea de tot libere împrejurimile Mitropoliei. Mergînd la Cameră, am fost întîmpinat de această schimbare. O solitudine completă şi o tăcere profundă erau în acea curte pe care o văzurăm atît de sgomotoasă şi de agitată în cele două zile precedente. Adunarea, în marele ei complet, părea că se reculege.

Adunarea s-a deschis ceva mai tîrziu ca de obicei.

Un tînăr deputat din stînga, d-l Boerescu, a propus Camerei a se retrage în comitet secret, pentru a auzi o comunicare, pe care ar dori să o facă. Cererea sa a fost primită şi toţi deputaţii s-au retras într-o cameră vecină.

Acolo d-l Boerescu a făcut cunoscută moţiunea sa în termeni excelenţi. După ce a deplîns antagonismul ce există între cele două fracţiuni ale Adunării, el a demonstrat că tot răul provenea de la viitoarea alegere a şefului Statului.

El a zis următoarele: „**Fiecare crede că candidatul său e cel mai bun şi nimeni nu se poate împăca cu ideea triumfului unui alt candidat. Iată ce a produs discordia şi ce ameninţă a produce anarhia între noi. Cum să ieşim din acest impas? Suprimînd cauza diviziunilor noastre. În cît ne priveşte pe noi, începem prin a declara că nu avem nici un candidat. Poate că domnia voastră, domnilor, aveţi un candidat. Însă nu cred că aţi venit aci hotărîţi a-l impune cu orice preţ. Cum? Chiar cu preţul unui război civil? Chiar cu preţul unei invaziuni armate? Nu, nu vă fac insulta să cred aceasta. Să căutăm, dar, un candidat, împrejurul căruia ne-am putea grupa. Acest candidat însă nu-l putem găsi şi v-am arătat cauza. Este, însă, cu putinţă a ne uni cu toţii împrejurul unuia şi aceluiaşi princip? Nu rămîne îndoială că da. Principiul acesta, atît de bun ca să ne împace, este principiul ideii patriotismului şi anume, îl numesc, domnilor, principiul ideii Unirei. Înainte de un an, mai mulţi dintre domniile voastre reprezentau chiar în această incintă ţara şi rosteau cu căldură dorinţa Unirei. Între toţi deputaţii de atunci, cel mai elocvent poate şi cel mai călduros promotor al Unirei era principele Bibescu, fostul domn. Oameni cum sînteţi domniile voastre, domnilor şi cum este principele Bibescu, nu pot astăzi să se contrazică. Să rămînem dar legaţi cu sinceritate de principiul Unirei, căci de acest princip atîrnă renaşterea noastră naţională. Să ne dăm mîna, să fim fraţi. Să privim la puţinii ani ce avem a trăi şi să ne gîndim că urmaşii noştri vor culege moştenirea pregătită prin abnegaţiunea noastră. Întruniţi sub principiul Unirei, sîntem prin urmare şi întruniţi împrejurul omului, care**

personifică acest principiu, împrejurul lui Alexandru Cuza, domnul Moldovei. Să ne întrunim împrejurul acestui nume şi aducerea noastră aminte va fi binecuvîntată de strănepoţii noştri şi chiar de acum înainte noi ne vom bucura de fapta noastră, căci ţara va fi mulţumită de noi şi conştiinţa ne va zice că ne-am îndeplinit cea mai sfîntă din datoriile noastre".

Această cuvîntare a produs o mare impresie. Simţămîntul ce însufleţea pe orator nu a întîrziat să cîştige pe auditoriul său. Mai toţi cari erau de faţă aveau ochii plini de lacrimi. Deputaţii au intrat în urmă în sala şedinţelor. Partidele nu mai existau; injuriile erau uitate. Conservatorii şi progresiştii se ţineau îmbrăţişaţi. Inamicii neîmpăcaţi îşi întindeau mîinile şi se sărutau plîngînd.

Aplauzele tribunelor, strigătele de bucurie ce se auzeau de departe şi al cărora vuet părea că cuprinde întreg oraşul, marşurile triumfale ale muzicei militare, clopotele bisericilor anunţînd pretutindeni ştirea norocoasă, toate se legau pentru a da acestei scene un aspect măreţ.

Toţi agenţii Puterilor Garante erau întruniţi, în acea zi, în tribuna diplomatică. Cu toate sîmţămintele diferite ce ne agitau, sînt sigur că nici unul dintre noi nu a asistat la aceste manifestaţii pătrunzătoare, fără a fi fost mişcat şi influenţat de ele. Colegul meu austriac, uimit de apropierea care se făcuse între oameni atît de puţin făcuţi pentru a se înţelege între dînşii, îmi zicea, chiar în acel moment, că, fără a prejudeca deciziunea guvernului său, el nu se va putea opri de a-i prezenta într-o lumină favorabilă votul formulat de naţiunea valahă.

După o îndelungată întrerupere, şedinţa se redeschide.

Nici o dificultate nu mai exista. Dorinţa unanimă este de a păşi imediat la verificarea puterilor. O propunere, pusă de două zile la o parte şi care consista a împărţi Adunarea în mai multe secţii lucrînd simultan, este din nou prezentată de d-l Arsaki şi adoptată fără desbateri.

În două ore, puterile deputaţilor sînt verificate.

Se întăresc mai toate alegerile. Numai şase alegeri sînt casate, şi anume — a d-lor Principele Alexandru Ghica, Ion Manu, Radu Golescu, Nicolae Băleanu, Hagiadi şi Pleşoianu — cele cinci prime, din cauza lipsei majorităţii, şi a şasea pentru viţii de formă.

Adunarea, definitiv constituită, se compune din 66 deputaţi, dintre cari 64 erau prezenţi. Doi sînt absenţi, fiind bolnavi — principele Ştirbei şi d-l Ioan Slătineanu.

După cererea d-lui Ioan Brătianu, Adunarea se declară în permanenţă, pînă ce ea va fi îndeplinit misiunea ei principală.

Biroul e format. Iute se face înţelegerea asupra alegerei celor 2 vicepreziden̦ţi — d-nii Catargiu şi Constantin Cantacuzino — a celor 4 secretari, 2 secretari suplinitori, şi celor 3 cestori, toţi aleşi fără distincţiune între membrii Adunărei.

D-l Constantin Cantacuzino propune a păşi imediat la alegerea hospodarului. După opiniunea sa, muntenii şi moldovenii se bucură de aceleaşi drepturi. Adunarea Valahiei poate alege pe un moldovean. Lista candidaţilor la domnie făcută de Căimăcămie nu e exclusivă şi în afară de această listă, Adunarea e liberă de a înscrie pe orice candidat, care ar poseda calităţile cerute.

Mitropolitul, ţinînd într-o mînă Crucea şi în cealaltă Evanghelia, se scoală în picioare şi cheamă pe deputaţi ca să depună jurămîntul prescris de articolul 31 al Regulamentului organic. El pronunţă formula jurămîntului: **„Jur să nu fiu îndreptat, în votul ce am să dau, de nici o consideraţie decît de aceea a binelui public".** Toţi deputaţii strigă într-o singură voce: **„Jur".** Scrutinul este deschis. Se procede la numărarea voturilor cu o regularitate perfectă. Cele 64 buletine depuse în urna electorală sînt scoase din urnă de secretari şi se constată unanimitatea voturilor în favoarea principelui Alexandru Cuza.

Tăcerea religioasă, care a domnit în timpul verificării voturilor, este întreruptă deodată prin o explozie de **„Bravo".** Trebuie să fi asistat la aceeaşi şedinţă, pentru a-ţi face o idee a entuziasmului izbucnit în acest moment solemn.

. Clio anunţă . Clio anunţă . Clio anun

Dacii şi latina

Cu ocazia unor cercetări efectuate de arheologul Dinu V. Rosetti în fortăreaţa dacică de la Cetăţeni-Muscel, jud. Argeş, a fost descoperit şi un tezaur alcătuit din 127 monede romane. Una dintre ele, un denar din anii 52-50 î.e.n., pe al cărui avers se află scrijelată, cu majuscule latine, inscripţia PETR, prezintă un interes deosebit. Patina de pe traseul literelor inscripţiei nu lasă nici un dubiu în privinţa vechimii ei. Moneda a aparţinut unui localnic, deci unui dac, şi este foarte probabil ca inscripţia respectivă să fi fost făcută de către el, ceea ce întăreşte concluzia rezultată şi din alte descoperiri (Grădiştea Muncelului şi Ocniţa[1]), şi anume că încă înainte de cucerirea romană, în Dacia se cunoştea şi se folosea alfabetul latin.

După părerea autorului descoperirii şi a prof. dr. docent Bucur Mitrea, inscripţia ar sugera numele unei localităţi, al Petrodavei, menţionată de Ptolemeu în Geografia sa. Să fie vorba de cunoscuta localitate din Moldova, de unde moneda ar fi ajuns la Cetăţeni, sau să fi existat două Petrodave?

G. D.

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1974.

„Cînd mă gîndesc la vicisitudinile locuitorilor Daciei pînă astăzi, constat că în istoria românilor n-a existat o bătălie eclatantă, ca la Valmy, la Austerlitz sau Verdun, dar românaşii noştri au fost invincibili prin vitejie, prin tenacitate şi ductibilitate diplomatică".

CONSTANTIN BRÂNCUŞI

«Îmi era dor să revăd cîmpiile noastre»

BARBU BREZIANU

Urmărind mai de aproape firul vieţii lui Brâncuşi, cel care a întors într-adevăr singur o nouă pagină din Istoria Artei şi a intrat pe poarta cea mare, prin poarta din faţă, în greu accesibilul Pantheon artistic mondial, nu odată vom întîlni realizări remarcabile ori tentative neîmplinite, (eşuate însă nu din vina lui) de a aborda teme cu caracter istoric, patriotic.

Firește, primele lucrări avînd contingenţe cu această tematică aparţin aproape exclusiv perioadei adolescenţei. Este vorba de două desene; cel dintîi, creionat prin anul 1898, este portretul unui erou al războiului independenţei: sergentul Blendea în uniforma purtată în 1877. Născut ca şi Brâncuşi la Hobiţa, sergentul „cu schimbul" Ion Blendea era unchiul viitorului sculptor, astfel că admiraţia şi fervoarea lui va îmbrăca un caracter familiar-documentar. Din păcate, desenul — pe care l-a avut în mînă şi l-a descris, printre alţii, academicianul G. Călinescu şi criticul de artă, istoricul Vasile Drăguţ — a fost cu desăvîrşire distrus.

Cea de-a doua imagine care de astă dată ni s-a păstrat în **Carnetul de schiţe** ce-l purta permanent asupra lui, este un desen reprezentînd pe Tudor Vladimirescu[1] avînd în mîna stîngă un stindard fîlfîind — un hanger în cea dreaptă şi la brîu purtînd două lungi pistoale. Desenul nu este făcut din imaginaţie, ci după statuia ridicată la Tîrgu Jiu la începutul secolului de sculptorul Constantin Bălăcescu (1866-1913).

O personalitate de vază căreia Brâncuşi i-a dedicat două portrete este generalul de divizie, doctor Carol Davila. Întemeietorul Şcolii de medicină din Bucureşti şi cel care a dirijat toate operaţiile sanitare pe cîmpul de luptă din 1877, ocrotind în acelaşi timp o echipă de pictori-reporteri în frunte cu Nicolae Grigorescu (pe care îl considera un prieten deseori de el ajutat), H. Trenk, cu G.D. Mirea, Carol Popp de Szathmary, Sava Henţia şi alţii — a fost portretizat şi de C. Brâncuşi. Acesta a modelat un mic basorelief şi un bust în mărime naturală, comandat — cum artistul consemna pe o fotografie — de Spitalul militar (probabil prin anul 1903). Portretul generalului Carol Davila (al cărui chipiu în decursul vremurilor şi-a pierdut egreta şi fragmente din părţile laterale) este unicul monument de for public al lui Brâncuşi din Bucureşti şi el poate fi văzut în curtea Spitalului militar central.

După primul război mondial, în 1921, reîntors în cătunul Hobiţa, sculptorul a vrut să ridice în satul vecin Peştişani o statuie în cinstea consătenilor căzuţi pe front. El nu cerea nimic altceva decît să i se aducă piatra de cioplit. Mai dorea să evite ca, măcar locurile unde se născuse să nu fie şi ele cotropite şi poluate de acele vulgare monumente împopoţonate — cum spunea el — cu **„ciori-vulturi care urîţesc majestatea satelor noastre".** Brâncuşi a fost, de altfel, un convins adept al simplităţii în toate formele ei de manifestare. **„Simplitatea nu este un scop în artă** — spunea el — **dar se ajunge la simplitate numai apropiindu-ne de sensul real al lucrurilor".**

Opt ani mai tîrziu, cele două comitete organizatorice locale încă nu se puseseră de acord, astfel că proiectatul monument al soldaţilor eroi nu s-a mai înfăptuit niciodată, în ciuda bunăvoinţei marelui sculptor; un carnet-chitanţier, stă mărturie acestei ocazii ratate.

Gîndul lui Brâncuşi avea totuşi să se împlinească în anii 1937-1938.

Meritul de a-l fi ales pe Brâncuşi şi de a-l fi lăsat apoi să dureze nestingherit ansamblul arhitectural de la Tîrgu Jiu, întocmai aşa cum l-a gîndit — se datoreşte Miliţei Pătraşcu şi Aretiei Tătărăscu.

Sculptoriţa Miliţa Pătraşcu executase tocmai o impunătoare sculptură funerară în forma unui sarcofag, dedicată Ecaterinei Teodoroiu, comandată de „Liga naţională a femeilor din Gorj"; preşedinta asociaţiei, Aretia G. Tătărăscu apreciind valoarea artistică a lucrării, s-a gîndit să-i ceară să execute un al doilea monument închinat eroilor morţi în luptele date chiar pe podul de peste Jii, în 1916, pentru apărarea oraşului.

Eleva lui Brâncuşi — în atelierul căruia lucrase începînd din anul 1919 — Miliţa Pătraşcu, într-un gest de e-

[1] Desenul va fi reprodus în numărul viitor.

xemplară noblețe, declină ispititoarea comandă, spunînd că nu se simte vrednică să o întreprindă; ea recomandă în schimb, ca mult mai potrivit, pe genialul sculptor gorjan care, aproape ignorat de ai lui, trăia la Paris.

Propunerea a fost îmbrățișată și imediat i s-a cerut să transmită lui Brâncuși cererea de a ridica el monumentul. Replica acestuia din 11 februarie 1935 este emoționantă: **„...îmi era așa dor să revăd cîmpiile noastre albe cu zăpadă pe care nu le-am văzut din copilărie...“** — scria el acceptînd oferta și mărturisind că **„... nu pot spune cît de fericit aș fi să pot face**

Bustul generalului Carol Davila, operă a lui C. Brâncuși

ceva la noi în țară. Vă mulțumesc, și de asemenea Doamnei Tătărăscu, pentru privilegiul ce vrea să-mi dea. În prezent, toate lucrurile începute de atîta vreme sînt spre sfîrșit și eu sînt ca un ucenic în ajunul de a deveni calfă — așa că propunerea nu putea să cadă mai bine...“.

Nu peste multă vreme sculptorul descinde la Tîrgu Jiu, unde luni de zile, în vara anilor 1937 și 1938, va lucra cot la cot cu pietrarii la edificarea **Porții sărutului,** a **Mesei tăcerii** și a **Coloanei fără sfîrșit,** care în actul de donație al Aretiei G. Tătărăscu din octombrie 1937, este definită ca legîndu-se de **„amintirea locurilor pentru care au luptat Eroii gorjeni, cu ideea recunoștinței fără de sfîrșit, simbolizată prin coloană“.**

Denumirea de „Coloana în amintirea Eroilor morți în războiul de întregirea Neamului“ reapare în documentul final din 27 octombrie 1938, unde (trecîndu-se cu vederea faptul că Brâncuși nu a vrut să încaseze nici un ban) sînt înșiruite ca într-un deviz cheltuielile suportate de „Ligă“, precum și rugămintea către edilii gorjeni să-și amintească **„întotdeauna de Eroii care și-au jertfit viața pentru Patrie“.** O clauză finală — ca într-o diată — este aceea prin care Aretia G. Tătărăscu — precizînd că **„Dania noastră fiind izvorîtă numai din simțămîntul de curată dragoste de Țară“** — subliniază ritos **„că atît operele de artă cît și sumele dăruite trebuiesc să servească scopului susarătat — Liga Națională a Femeilor Gorjene înțelegînd că orașul Tîrgu Jiu să respecte întotdeauna donațiunea în forma în care a fost făcută“.**

Această clauză privitoare la felul cum Brâncuși a statornicit și mai ales cum a socotit el că trebuie a fi păstrate cele trei monumente — numai după ce a încercat și a chibzuit pentru fiecare lucrare diverse modalități și optime soluții urbanistice — se cuvine a fi respectată cu rigoare și luată drept un adevărat legămînt.

Ideea de a așeza radial în jurul **Coloanei fără sfîrșit** semnele zodiacale; ori de a așterne jur împrejur un covor de nylon; sau de a îngropa în asfalt soclul **Porții sărutului,** betonînd aleea scaunelor — au fost și sînt nu numai niște năstrușnicii estetice, dar și grave, nepermise încălcări ale angajamentului luat solemn la 20 octombrie 1938, față de marele statuar.

Se cade așadar să păstrăm intactă și neîntinată moștenirea artistică a celui care (același document amintește) a găsit astfel cu cale să aducă **„un prinos de recunoștință județului său natal“.**

Și recunoștința noastră trebuie să fie „fără de sfîrșit“ și desigur fără de intermitențe.

„Pe lîngă Shakespeare și Beethoven mai există un Dumnezeu: acesta este românul Brâncuși“.

James T. FARRELL

„Brâncuși este înainte de toate un filozof, în sensul pur pe care-l avea noțiunea în antichitate. Arta sa este expresia culturii populare majore în care se subliniază setea de libertate și setea de absolut“.

Giulio Carlo ARGAN

„... tu care te-ai ridicat dintre noi, oricît te-ai crede liber în gîndurile și în faptele tale, să știi că ești legat de noi prin rădăcinile adînci ale vieții tale și să știi că partea cea mai bună a sufletului tău, nouă ne-o datorești, pentru că de la noi o ai. Ești un glas al nostru — și prin tine cerem să vorbești eternității“.

Al. VLAHUȚĂ

„Viața și opera lui Constantin Brâncuși sînt expresia unei înalte meniri de continuare a unei mari tradiții și de înnoire în spirit contemporan. «Ceea ce fac, mi-a fost dat să fac. Am venit pe lume cu o menire», *mărturisea el, gîndindu-se la imboldul tradiției din patrie și la datoria fiecărei noi generații și fiecărui om de a înălța și mai sus forța creatoare a vieții, spre infinitul pe care-l cheamă* Coloana *de la Tîrgu-Jiu“.*

Petru COMARNESCU

O semnificativă operă de artă din vremea lui Ștefan cel Mare

MONICA MĂRGINEANU

Cercetările arheologice începute în 1955 de Trifu Martinovici pe platoul din fața cetății de scaun de la Suceava, pe locul unei vechi construcții presupusă a fi fost „casa domnească" a lui Ștefan[1], cercetări continuate apoi de un colectiv alcătuit din Radu Popa, arhitect Monica Mărgineanu și Victoria Batariuc, au dus la reconstituirea integrală a unui semnificativ monument din vremea domniei marelui voievod moldovean. Este vorba de soba clădirii destinată ospețelor și recepțiilor, clădire înălțată se pare în 1480 și incendiată de garnizoana cetății în timpul asediului polonez din anul 1497. O sobă monumentală de doi metri lățime la soclu și 3,40 metri înălțime, a cărei reconstituire din materialul ceramic găsit are o deosebită însemnătate pentru cercetarea istorică: avem astfel, pentru prima dată, o mărturie concretă, ce relevă elemente ale concepției de articulare plastică a unui spațiu interior. Dincolo de valoarea sa funcțională, constructorii ei au avut în vedere, la asamblare și interesante cerințe de ordin estetic. Ea reprezintă astfel o veritabilă operă de artă, cu atît mai valoroasă cu cît — datorită vicisitudinilor vremii — din epoca lui Ștefan cel Mare ne-au rămas puține construcții care să vorbească despre arta și arhitectura civilă ce-au înflorit în acele glorioase timpuri.

Soba este compusă din trei mari registre volumetrice și un coronament, asamblate piramidal. Corpul de bază (care închide camera de foc), executat după un plan patrulater, rectangular, este format din cahle smălțuite de culoare verde, cu motive decorative (Sf. Gheorghe omorînd balaurul, leul, melusina[2], cerbul, cavalerul și jupînița dîndu-și mîna sub arborele vieții, centauri încoronați și alte reprezentări mitologice, vădind influența artei gotice), cărora li se adaugă cahle cu reprezentări ale stemei Moldovei.

Al doilea registru volumetric este alcătuit dintr-un singur rînd de cahle înalte de 50 cm, decorate în zgrafitto[3]. Motivele decorative cuprind un adevărat univers de animale fantastice, reflectînd influențe ale artei orientalo-bizantine (păsări cu trup de balaur, cămile și elefanți încoronați, capete omenești cu trup de pasăre și gheare imense etc.). Gama cahlelor este completată de piese cu ornamente vegetale și steme ale Moldovei. Tot ca elemente decorative apar și inscripții în caractere gotice și slavone, partea lor descifrabilă atestînd proveniența sobei din vremea lui Ștefan cel Mare.

Elemente de noutate aduce și al treilea registru volumetric. Cahlele ce-l compun sînt traforate. Primele două rînduri prezintă un decor cu rozete de certă influență gotică, iar celelalte rînduri reiau motivul leului rampant[4] și al Sf. Gheorghe omorînd balaurul. Coronamentul este alcătuit din cahle crenelate, dispuse în poligon, străjuite la colțuri de turnuri cu crenele și ferestre. Imaginea de cetate medievală a coronamentului este accentuată de cele opt turnuri cu acoperiș, plasate în spatele celor crenelate, fiecare avînd implîntată în vîrf cîte o pasăre din ceramică smălțuită. Motivul este întîlnit și la alte sobe din vestul Europei, dar la soba din Suceava principiul compozițional este cu totul original, fiind, se pare, propriu Moldovei.

Întreg ansamblul acestei veritabile compoziții artistice descoperit la Suceava reprezintă o îmbinare și, în același timp, o prelucrare în spirit specific moldovenesc a influențelor occidentale gotice, venite prin intermediul transilvănean, cu elemente bizantino-orientale. Modul original în care acestea și-au găsit împlinirea, completînd și integrînd armonios cele două stiluri atît de diferite, reprezintă încă o expresie a genialității artistice românești din epoca lui Ștefan cel Mare.

---

[1] Despre acest mare voievod, vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1968, 2/1971 și 1/1975. *În imagine:* stema Moldovei așa cum apare pe una din cahle.

[2] Reprezentare mitologică: jumătate pește, jumătate femeie — *n.r.*

[3] Zgîrierea unui desen într-un material umed, lăsînd să apară contrastant stratul de fond; în cazul de față, contrastul este între fondul verde smălțuit și galbenul motivelor decorative — *n. r.*

[4] În heraldică, acest animal este prezentat stînd în două picioare, în poziție de luptă — *n. r.*

Mehedinți, 1936:

FRONTUL POPULAR ANTIFASCIST ÎN ACȚIUNE

DUMITRU IVANOVICI

La 18 februarie 1936 s-au desfășurat alegeri parlamentare parțiale în județele Hunedoara și Mehedinți, încheiate cu victoria candidaților forțelor democratice. Acest succes demonstra, de fapt, ampla activitate politică desfășurată în acei ani de Partidul Comunist Român pentru coalizarea tuturor forțelor democratice, progresiste într-un larg front de luptă menit a stăvili ascensiunea fascismului spre putere. Referindu-se la activitatea comuniștilor din anii 1934-1938, în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism **se spune: „... situația politică internațională se agravează, crește pericolul de război. În România se intensifică activitatea organizațiilor fasciste, a forțelor celor mai reacționare. În aceste condiții, Partidul Comunist Român își sporește eforturile pentru unirea forțelor democratice, antifasciste, pentru apărarea intereselor maselor populare și a libertăților democratice, împotriva fascismului, pentru o politică de prietenie cu Uniunea Sovietică, împotriva războiului. Forțele democratice antifasciste obțin o serie de succese importante în activitatea lor — ele reușesc să realizeze înțelegeri pe baza Frontului popular și să dobîndească victorii în alegerile parțiale din 1936. Se demonstrează astfel capacitatea partidului de a uni masele populare, forțele antifasciste în lupta pentru bararea drumului fascismului, pentru o politică de pace".**

În februarie 1935, pe baza analizei situației politice din țară, Plenara C.C. al P.C.R. stabilise sarcinile, rolul și căile de înfăptuire a Frontului popular antifascist în România. În mai același an, din inițiativa și sub conducerea P.C.R., se crease organizația legală de masă Blocul Democratic, care își propusese ca obiectiv realizarea Frontului popular antifascist. Pe această linie, în septembrie 1935, la Băcia, se încheiase un acord de colaborare în lupta antifascistă între Frontul Plugarilor și Madosz[1]; două luni mai tîrziu, un acord similar se stabilise între Blocul Democratic și Partidul Socialist (Popovici). Un moment important pe calea coalizării forțelor politice democratice pe baza unei platforme antifasciste l-a reprezentat acordul de la Țebea, din 6 decembrie 1935[2], realizat între Blocul Democratic, Frontul Plugarilor, Madosz și Partidul Socialist (Popovici), la care au aderat ulterior Frontul Studențesc Democratic și unele organizații ale Partidului Social-Democrat și ale Partidului Național-Țărănesc.

Desfășurate în aceste împrejurări, alegerile parlamentare parțiale din cele două județe au prilejuit o verificare în practică a politicii P.C.R. de creare a Frontului popular antifascist.

În cele ce urmează, prezentăm cîteva însemnări despre activitatea comuniștilor din acea perioadă datorate tovarășului D. Ivanovici, pe atunci membru al Comitetului județean Mehedinți al P.C.R. și secretar al Comitetului U.T.C. din același județ.

M. ȘT.

În noiembrie 1935, în condiții de ilegalitate strictă, Comitetul județean P.C.R. a ținut o ședință la Turnu Severin, la care a participat și delegatul C.C. al P.C.R. pentru Oltenia. Principalul punct al ordinei de zi: campania electorală pentru desemnarea unui deputat în Parlament. Discuțiile au durat pînă noaptea tîrziu. Noi comuniștii din Mehedinți, urma să sprijinim în alegeri pe candidatul P.N.Ț., desemnat în persoana cunoscutului om politic cu vederi democratice dr. Nicolae Lupu[3]. Acesta și alți lideri ai grupării de stînga din cadrul P.N.Ț., ca Petre Andrei, Mihail Ghelmegeanu și Pan Halipa, se arătaseră favorabili propunerilor făcute de P.C.R. pentru realizarea unor acțiuni comune antifasciste. Uniți puteam bara alegerea ca deputat a reprezentantului organizației de extremă dreaptă, Partidul Național Creștin, care își pusese și el candidatura.

Tîrziu, spre ziuă, tovarășul Virgil Balaure, în casa căruia s-a ținut ședința, ne-a condus pe fiecare spre poarta strîmtă, care da în Piața Ostroveni. Am pornit cu grijă pe strada Cicerone. Am ajuns în bulevard și de acolo am luat-o spre parc. M-am plimbat pînă la ziuă pe sub castanii încărcați de ani. Eram bucuros, dar și îngrijorat. În cadrul ședinței la care participasem, fusesem cooptat ca membru al Comitetului județean P.C.R. și confirmat imediat de către delegatul C.C. al P.C.R. În

---

[1] Despre activitatea acestei organizații, vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1974.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1969.
[3] Despre activitatea sa, vezi **Magazin istoric**, nr. 8/1975.

cadrul Comitetului, mi se încredinţase sarcina de secretar al Comitetului judeţean U.T.C. Atunci şi mai apoi, am primit sarcini şi în sindicate şi în Blocul Democratic. Tovarăşii prezenţi mă felicitaseră, îmi uraseră succes.

Eram fericit, dar simţeam cu toată fiinţa mea responsabilitatea muncii care mă aştepta. Ştiam că înfruntarea ce se anunţa cu prilejul alegerilor va fi foarte ascuţită. Trebuia să muncim mult, să folosim toate resursele, toată priceperea noastră. N-am să pot uita niciodată acele zile de frămîntări, de căutări. Conducerea P.C.R ne-a trimis instructori pentru a îndruma şi sprijini munca noastră. Printre cei care ne-au sprijinit în acele zile, s-au aflat Petre Constantinescu-Iaşi, Ilie Pintilie, Athanase Joja, Nicolae Cristea, Ion Paraschiv, Tudor Mladin.

Pe baza înţelegerii delegaţiei noastre, alcătuită din D. Ivanovici şi N. Bucurescu, cu reprezentanţi ai organizaţiei judeţene P.N.Ţ., între care senatorul Rădulescu-Mehedinţi, Neta — fostul primar al municipiului Turnu Severin, învăţătorul Virgil Presură, s-au pus bazele Frontului popular antifascist la nivel de judeţ şi s-au iniţiat numeroase acţiuni în acest sens.

În întreprinderile oraşului, comuniştii şi uteciştii au desfăşurat o intensă muncă de agitaţie. La Casa poporului „Porţile de Fier", la sala „Apolo", pe străzi, în pieţele oraşului şi în comunele judeţului s-au organizat numeroase întruniri şi manifestaţii, cu un mare număr de participanţi, la care vorbitorii au arătat pericolul pe care îl reprezenta fascismul, necesitatea opunerii prin toate mijloacele ascensiunii acestuia spre putere.

În oraş şi judeţ domnea o mare încordare. Forţele reacţionare îşi organizaseră adevărate batalioane de şoc, formate din huligani aduşi din diferite zone ale ţării. Aceste grupuri erau folosite, pentru a întreţine în oraş şi judeţ teroarea şi dezordinea. Bătăuşii lor terorizau populaţia, atacau sediile organizaţiilor antifasciste şi echipele noastre de propagandă electorală. Cum era şi firesc, în urma acestor repetate provocări, ne-am creat şi noi gărzi de autoapărare, care îşi aveau comandamentul la sala „Apolo", unde se afla şi sediul Blocului Democratic. Au avut loc numeroase ciocniri între gărzile noastre şi bandele de huligani ai naţional-creştinilor, cum au fost cele din Parcul Tudor Vladimirescu sau din strada Traian, la care au participat cîteva sute de oameni.

La 11 februarie 1936, forţele democratice anunţaseră o întrunire în comuna Fîntîna Domnească. Încă din seara precedentă, peste 200 huligani au ocupat comuna, fixînd pichete de pază la toate intrările. Cei care au încercat să vină la întrunire, au fost bătuţi şi alungaţi. Atunci au intervenit gărzile noastre de autoapărare: încolonîndu-se cîte patru, ai noştri au pornit din comuna vecină, Prunişor, spre locul unde se anunţase adunarea. N-au făcut decît cîteva sute de paşi şi coloana de huligani s-a ivit şi ea de după o colină, înarmată cu ciomege, bastoane, inclusiv arme de foc. Pînă la urmă, gărzile noastre, avînd şi sprijinul cetăţenilor, au reuşit să-i alunge pe huligani; nu înainte, însă, ca aceştia să-şi primească răsplata cuvenită. Cu fasciştii nu se putea proceda altfel. Fapt e că, după aceste „puneri la punct" ale bandelor de bătăuşi, atmosfera generală din judeţ s-a schimbat. Scandalurile, bătăile, atacurile asupra sediilor noastre s-au rărit. Climatul general a devenit net favorabil Frontului popular.

Casa poporului „Porţile de Fier" devenise în acele zile punctul de atracţie al întregului oraş. În fiecare duminică se organizau succesive întruniri, cu sute, chiar mii de participanţi, în cadrul cărora luau cuvîntul reprezentanţi ai organizaţiilor şi partidelor politice coalizate în Frontul popular. Ultima întrunire a avut loc la 16 februarie 1936, cu două zile înainte de alegeri şi a fost relatată pe larg în ziarul **Blocul,** organ al Blocului Democratic, care apărea la Turnu Severin, începînd din decembrie 1935. Sala era plină de muncitori ceferişti, de la şantierele navale, meseriaşi, intelectuali şi alţi cetăţeni democraţi. Corul uteciştilor a intonat **Cîntecul Frontului popular,** al cărui text fusese alcătuit de tineri din localitate şi se cînta pe melodia **Marseiezei.**

Întrunirea a fost deschisă de Ştefan Damianov, membru al P.N.Ţ. şi al Blocului Democratic. În sală se aflau personalităţi ca: Petre Andrei, Alfons Heroveanu, Pan Halipa şi alţii. Cînd şi-a făcut intrarea Petre Constantinescu-Iaşi — preşedintele Blocului — sala a izbucnit în urale şi a scandat lozincile: „Jos fascismul!", „Trăiască Frontul popular!". După întrunire, participanţii au ieşit în stradă, manifestînd pentru Frontul popular.

Eram cu toţii convinşi că în alegeri condidatul nostru va ieşi victorios, ceea ce s-a şi întîmplat. Colaborarea noastră cu organizaţia locală naţional-ţărănistă s-a desfăşurat pe terenul deplinei loialităţi. Dealtfel, senatorul Rădulescu-Mehedinţi ne-a şi spus că „fără ajutorul comuniştilor, al Blocului Democratic forţele fasciste nu ar fi putut fi înfrînte".

Pentru noi, succesul de la Mehedinţi a însemnat o mare experienţă politică. Influenţa comuniştilor în rîndul maselor atît la oraş, cît şi la sate, a crescut, s-au îmbogăţit metodele de îmbinare a muncii legale cu cea ilegală. A fost o ilustrare concretă a faptului că partidul comunist era acea forţă politică capabilă să mobilizeze masele pentru a înfrînge pe candidatul fascist în alegerile organizate la Mehedinţi.

Cînd au debutat socialiștii români în confruntările electorale?

VASILE NICULAE

Pînă în prezent istoriografia noastră consideră că prima afirmare a mișcării socialiste în confruntările electorale și parlamentare din România datează din anul 1888[1]. Se are în vedere evenimentul ce s-a produs cu ocazia alegerilor parlamentare generale din 23-25 ianuarie 1888, la care „partida muncitorilor" a depus liste la Colegiile II și III, într-un număr de opt județe ale țării. Tot atunci s-a înregistrat și primul succes parlamentar socialist, prin victoria lui V.G. Morțun la Colegiul II Roman. În vara și în toamna aceluiași an, o serie de liste socialiste, purtînd girul „partidei muncitorilor", au fost depuse în alegerile comunale organizate de guvernul conservator-junimist, după dizolvarea vechilor organisme locale de administrare, instalate de precedenta guvernare liberală. În unele localități rurale din Moldova aceste liste au cîștigat alegerile, ajungîndu-se la formarea de consilii comunale socialiste, care au fost, însă, dizolvate, în mod abuziv, de către guvern.

Cercetări efectuate în ultimul timp ne permit să constatăm că încercări de abordare de către mișcarea noastră socialistă a vieții electorale din România s-au făcut cu cinci ani mai devreme, în aprilie 1883, cu prilejul campaniei electorale care a precedat scrutinul necesar formării unui nou Parlament, avînd drept sarcină modificarea Constituției din 1866. Cu acel prilej, Alexandru Brăescu, viitor redactor al cotidianului socialist **Drepturile omului** (1885) a rostit un amplu discurs în fața delegaților Colegiului IV din județul Putna. După ce a precizat că nu are intenția să candideze pentru un scaun de deputat, ci doar să atragă atenția asupra unor probleme de interes național, el a supus unei aspre critici politica partidelor de guvernămînt, oprindu-se pe larg asupra acutei probleme agrare. Alexandru Brăescu a scos în evidență situația grea a țărănimii, în mare parte lipsită de pămînt și silită a se învoi, în condiții împovărătoare, pe marile proprietăți funciare; vorbitorul s-a pronunțat pentru comunalizarea pămînturilor dobîndite prin răscumpărare, soluție preconizată, în perioada respectivă, de mișcarea noastră socialistă în ansamblul său.

Referindu-se la sistemul electoral cenzitar, în vigoare în acea vreme, Alexandru Brăescu a demonstrat falsitatea teoriei pretinsei lipse de pregătire a maselor, cu deosebire a țăranilor, de a lua parte activă la viața politică a țării. În sprijinul afirmațiilor sale, el a adus exemplul strălucit al deputaților țărani din Adunarea ad-hoc — în primul rînd pe cel al lui Ion Roată — care, dovediseră deplină maturitate în gîndire și acțiune.

Totodată, vorbitorul a demascat cu vigoare represiunile antisocialiste din 1881, îndreptate împotriva fraților Ioan și Gheorghe Nădejde, a lui C. Mille și a altor studenți socialiști de la Universitatea din Iași și a insistat asupra necesității lărgirii și respectării drepturilor și libertăților cetățenești, a liberei exprimări a convingerilor politice.

Ecoul imediat al discursului rostit de Alexandru Brăescu a fost alegerea sa, cu prilejul scrutinului organizat în mai 1883, ca membru în Consiliul județean Putna, în pofida opoziției pe care i-au făcut-o autoritățile locale. Informațiile privind activitatea sa de consilier sînt restrînse. Se știe însă că, în noiembrie 1885, a propus și susținut acordarea, din fondurile județului, a unei subvenții pentru îmbogățirea patrimoniului bibliotecii liceului din Focșani.

Încurajat de succesul obținut în 1883, în decembrie 1885, Alexandru Brăescu a candidat în alegerile parlamentare parțiale pentru Colegiul III Putna, programate la 12 ianuarie 1886. Campania electorală a fost deschisă prin lansarea unui apel către alegători, în care candidatul a reluat o serie de idei cuprinse în discursul din 1883, angajîndu-se să militeze în Parlament, în caz de reușită, pentru ușurarea situației țărănimii și a altor categorii sociale sărace de la sate. „Experiența" din 1883 pusese însă autoritățile în gardă. În timpul alegerii delegaților din Adjud, ce urmau apoi să voteze la Focșani, reședința județului, alături de alegătorii direcți, Brăescu a fost molestat și determinat să-și retragă candidatura. Alegerile au fost cîștigate de candidatul guvernamental, liberalul Nicolae Mircea, în dispută cu Pană Buescu, pe atunci liberal disident. Aceste prime încercări de abordare a vieții electorale și parlamentare se înscriu ca momente importante în evoluția concepției miș-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1969.

(Continuare în p. 37)

FRAȚII BACALBAȘA

ION FELEA

Au fost 13 copii în casa părintească. Costache — tatăl numeroasei familii — gorjean din satul Teleu, își schimbase numele de Telescu după acela al unui unchi gălățean, care-l înfiase și care se numea Bacalbașa, **ceea ce însemna staroste de băcani. Costache Bacalbașa a fost atras de cariera militară, înrolîndu-se ca soldat în oștirea Țării Românești, în 1834; un an mai tîrziu a devenit sergent major, dar la 16 noiembrie 1841 a ieșit din rîndurile oștirii. La 6 septembrie 1842 a fost ridicat la rangul de pitar.**

Dintre copiii lui Costache, trei s-au desprins de casa părintească, îmbrățișînd ideile înaintate ale vremii lor, situîndu-se în primele rînduri ale intelectualității progresiste din veacul trecut.

Acești trei frați au fost Constantin, Ion și Anton Bacalbașa.

Constantin Bacalbașa s-a născut la 21 august 1856 în București. Primele clase ale gimnaziului le-a făcut la Brăila, iar cursul superior la Liceul „Sf. Sava“ din București. S-a înscris la Facultatea de drept din Capitală, ale cărei cursuri le-a urmat însă numai doi ani. Era potrivit de statură, bine făcut. Avea un obraz frumos, încadrat de o barbă neagră, care-i scotea și mai mult în evidență trăsăturile fine ale feței. În timpul studenției, a fost funcționar la primărie, primul și ultimul său serviciu de slujbaș la stat. N-a făcut carieră ca funcționar. În schimb, numele său a rămas în paginile istoriei presei românești ca al unui publicist inteligent și cult. Socialist în tinerețe, democrat loial întreaga sa viață, a fost unul din primii propagandiști socialiști din țara noastră, prezent, prin scris și faptă, la întemeierea organizațiilor și publicațiilor socialiste. În 1879, la o „întrunire tainică“ de la Spitalul Colțea, la care participau mai mulți tineri intelectuali bucureșteni, l-a cunoscut pe Constantin Dobrogeanu-Gherea. Un an mai tîrziu, Gherea a înființat revista **România viitoare,** prima publicație marxistă scoasă de el. Constantin Bacalbașa l-a sprijinit în tipărirea acestei reviste. În 1883, Cercul socialist din București a editat revista **Emanciparea,** al cărei principal redactor a fost Constantin Bacalbașa. El însuși amintește de această colaborare: „Sub influența propagandei socialisto-democrată, cîțiva tineri, în ordinea alfabetică: Const. Bacalbașa, Gheorghe Kernbach (poetul Gheorghe din Moldova) și Emil Frunzescu scot revista **Emanciparea** care a ieșit de două ori pe săptămînă“. În același an, Bacalbașa a început să lucreze în presă ca profesionist, în redacția ziarului lui C. Fundescu, **Telegraful.**

În 1885, a făcut parte din comitetul de conducere al ziarului socialist **Drepturile omului,** semnînd articole virulente, combative, antimonarhice, de pe o netă poziție socialistă. Demascator al ipocriziei regimului burghez, în cadrul căruia legile erau călcate în picioare de proprii lor făuritori, Constantin Bacalbașa înfiera lăcomia nelimitată a claselor dominante, în frunte cu monarhul care „lacom și nesăturat cum este

a luat parte la toate speculele publice și s-a folosit de toate speculele". Era plin de vervă — nu numai în scris, ci și în vorbă — discuțiile sale făcînd deliciile redacțiilor, ale prietenilor, ale cercurilor politice.

Constantin Bacalbașa a fost un adept convins al presei puse în serviciul intereselor naționale și obștești, a militat pentru înălțarea și dezvoltarea poporului, pentru respectarea drepturilor cetățenești, pentru o cinstită apărare a bunului public, pentru propagarea culturii în mijlocul maselor populare, pentru apărarea limbii române de denaturările străine.

Posedînd o vastă cultură, publicistica sa a îmbrățișat o tematică variată, de la articolul de dezbatere teoretică, la cronica umoristică; de la polemica virulentă, incendiară, la pagina de caldă evocare istorică etc. În 1895, Constantin Mille l-a numit prim-redactor al ziarului **Adevărul,** unde a lucrat multă vreme, slujind cu aceeași probitate și cinste exemplară ideile democratice. În 1922, cînd delegaților care hotărîseră la 8 mai 1921, transformarea Partidului Socialist în partid comunist, li s-a înscenat monstruosul proces din Dealul Spirii[1], răspunzînd lui Dem Dobrescu, decanul Baroului de Ilfov, care se ridicase împotriva regimului barbar la care erau supuși comuniștii întemnițați, Constantin Bacalbașa scria: „Apelul la umanitate este o rugăminte adresată clemenței, dar în cazul nostru nu e vorba de mărinimia autorităților, ci este vorba de datoria lor. Căci nu este iertat, într-o țară cu pretenție de civilizație, ca prevenții [arestații] să fie rău tratați".

A mai scris la ziarul **Epoca,** la **Lupta** lui Gheorghe Panu, devenind directorul publicației după retragerea lui Panu. El însuși a întemeiat ziarele **Țara, Patriotul.** În timpul primului război mondial, Constantin Bacalbașa a militat pentru înfăptuirea marelui ideal al desăvîrșirii unității naționale. Sub ocupația germană, a fost internat în lagăr. În 1922 a fost președinte al Sindicatului Ziariștilor. Este autorul, printre altele, și al volumelor: **Bucureștii de altădată** și **Capitala sub ocupație.**

S-a stins din viață la 5 februarie 1935. În telegrama trimisă familiei îndoliate, Nicolae Titulescu spunea: „Independența lui de gîndire, talentul lui și combativitatea lui, care nu au călcat niciodată regulile curteniei, vor rămîne de-a pururi pildă pentru greaua profesiune de ziarist".

Cu același prilej, C. Xeni — din care **Magazin istoric** a publicat mai multe pagini memorialistice inedite — scria într-un articol: „Constantin Bacalbașa va rămîne în istoria presei, fiindcă cititorul l-a simțit prob. Probitatea lui îl făcea să nu scrie ca să scrie. Nici nu scria ca să placă cutărui sau cutărui puternic al zilei. Nici nu-și culegea inspirațiile zilnice prin anticamera miniștrilor... Bacalbașa scria la el acasă, izolat, sărac, dar liber. Se stima pe sine și stima pe cititori. Iar cititorul, care nu e mărginit cum îl cred unii, cititorul îl admira și îl iubea".

Gazetar, dramaturg, director de teatru

Ion Bacalbașa s-a născut la 24 iulie 1863, la Brăila, unde a urmat și cursurile gimnaziale. Liceul l-a făcut, ca și Constantin, la „Sf. Sava" din București, înscriindu-se apoi la Facultatea de litere din Capitală, pe care a absolvit-o. În timpul studenției, a participat la toate adunările studențești, luînd cuvîntul în mijlocul entuziasmului general, pledînd cu înflăcărare, printre altele, în sprijinul cauzei românilor din Transilvania. În 1881, a intrat în gazetărie la **Lupta** lui Gheorghe Panu, unde făcea „bucătăria" redacțională și publica, totodată, cronici teatrale, iscălite mai întîi **Tel,** iar apoi **Ion C. Bacalbașa.** La **Lupta** a lucrat nouă ani; cinci ani a făcut reportajul consacrat dezbaterilor din Senat și cîțiva ani și pe cel consacrat lucrărilor Camerei. În 1895, a trecut la ziarul democrat **Ziua,** apoi la **Adevărul.** La acest din urmă ziar, Ion C. Bacalbașa și-a folosit condeiul ca armă de luptă pentru apărarea drepturilor cetățenești, pentru umanism. În anul 1899, cu prilejul alegerilor, la Slatina s-au produs grave incidente soldate cu 14 morți și 70 răniți. Directorul ziarului, Constantin Mille, l-a trimis pe Ion Bacalbașa, să facă o anchetă. Amănuntele culese de el, ca și cele venite prin poștă de la numeroși martori oculari, arătau că nimic n-a motivat acel asasinat în masă. Cînd s-a declanșat teroarea împotriva cluburilor socialiste de la sate[2], militanților socialiști Th. V. Ficșinescu și Ion Th. Banghereanu, înscenîndu-li-se un proces în urma căruia au fost condamnați la doi ani închisoare, Ion C. Bacalbașa s-a numărat atunci printre puținii gazetari care au luat atitudine fermă, curajoasă împotriva teroarei guvernamentale. Cu un alt prilej, cînd **Adevărul** a demascat o afacere politicianistă tenebroasă, autoritățile au trimis la redacție o bandă de agenți, care au tăbărît cu ciomegile asupra lui Constantin Mille și asupra lui Ion C. Bacalbașa, aflați atunci în redacție.

În 1910, a înființat ziarul **Înainte,** care a apărut pînă la primul război mondial.

Pe lîngă nenumăratele cronici dramatice, publicate de-a lungul multor ani, Ion Bacalbașa este autorul cîtorva piese de teatru care, la vremea lor, s-au bucurat de succes. Datorită faptului că erau scrise de pe pozițiile democrate, demascînd nedreptățile orînduirii, apărînd cauza celor mulți și exploatați, piesele sale au întîmpinat serioase dificultăți din

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 5/1970.

[2] Vezi și **Magazin istoric,** nr. 12/1975.

partea autorităților. Astfel, revista **Pardon!,** scrisă în colaborare cu frații săi Constantin și Anton, a fost interzisă pe motiv că nu cuprindea decît ridiculizări directe la adresa celor mai înalte instituțiuni ale țării, precum și atacuri directe la persoane cunoscute din societatea burgheză. Autorii s-au adresat Curții de Apel, asistați fiind de cîteva somități ale baroului, printre care Titu Maiorescu, Take Ionescu, Gheorghe Panu etc. Titlul unei alte piese a lui Ion Bacalbașa, **De focul birului** a fost considerat ca... subversiv. După ce i-a fost interzis și titlul **De frica birului,** autorul a fost constrîns să-l accepte pe acela de **Mort fără lumînare,** fiind totodată nevoit „a suprima expresii care, fără a fi necesare dezvoltării piesei, nu pot fi zise pe scena unui Teatru Național subvenționat de stat". În 1904, o altă piesă a sa, **De la oaste,** a fost scoasă de pe afiș. Cu acel prilej, ziarul **Adevărul** scria: „Dacă piesa nu ar fi plăcut marelui public, s-ar fi scos de la sine de pe afiș, deoarece nu ar fi venit publicul. Așa cum a fost scoasă însă, apare ca o măsură de represiune care jignește sentimentul de libertate în literatură și artă".

Ion Bacalbașa a fost numit, în anul 1911, director general al Teatrului Național. Îndatorirea principală a acestei instituții, scria el, era de a reprezenta piese originale, cu teme și subiecte din realitatea românească. El susținea că direcția Teatrului Național trebuia să ajute, pe cît îi sta în putință, celelalte teatre românești. În această nouă calitate, a introdus în teatru gratificații, burse de călătorii pentru studii în străinătate etc.

Ca și fratele său Constantin, Ion Bacalbașa a fost o vreme președinte al Sindicatului ziariștilor. A fost, de asemenea, director al **Monitorului oficial.** A încetat din viață în 1918.

Soția sa, Laurența Bacalbașa, născută în 1882, a fost și ea o pasionată publicistă, colaborînd la **Înainte, Arhiva, Albina, Epoca, Adevărul, Dimineața** etc.

Un „copil teribil al socialismului"

În paginile de început ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare din România, un loc de seamă îl ocupă Anton Bacalbașa, Tony, cum îi spuneau prietenii și muncitorii cu care lupta împotriva exploatării, curelarii și tipografii. În 1925, Garabet Ibrăileanu, evocînd figura scriitorului și gazetarului socialist, a omului fermecător care a fost Anton Bacalbașa, scria: „Mă gîndesc uneori cum ar fi fost acum, dacă trăia, acest copil teribil al socialismului. Un om bătrîn?! Curios. Imposibil!". Prietenul și tovarășul său C. Z. Buzdugan[1], îl descria astfel, cînd l-a văzut pentru prima oară, prin 1887, în sala „Sotir"[2], din Piața Amzei: „În fundul sălii, pe o masă acoperită cu pînză roșie, ardea unica lampă. Doi oameni stăteau la această masă; unul pe scaun, cu capul lăsat pe mîini, parcă ar fi adormit — era Mille; altul în picioare, tocmai în toiul discursului. Era un tînăr mărunțel, spînatec, cu ochii aprinși, cu fraza sonoră, măiestrită, caldă, cu glasul vibrător, cu gesturi iuți și energice". Acesta era Anton Bacalbașa.

S-a născut la Brăila, în 1865. A absolvit numai trei clase gimnaziale în orașul natal. La 17 ani, a intrat voluntar în armată.

Debutul în publicistică și l-a făcut de timpuriu. Într-o scrisoare trimisă criticului G. Ibrăileanu, Anton Bacalbașa mărturisea că începuse să publice un roman cazon în **Mesagerul de Brăila.** Citind cele scrise în această publicație, „don' Colonel Dănescu [...] mi-a interzis să mai scriu. Ba a intervenit pe lîngă familia mea — continua Tony — ca să facă gălăgie la redacția în chestie, să nu-mi mai publice oroarea. Mai tîrziu, 1885, am scris o serie întreagă [de articole] în **Drepturile omului**".

Indignarea colonelului era întemeiată. În romanul său Anton Bacalbașa demasca fără cruțare, cu o mare vervă satirică regimul inuman al vieții de cazarmă, abuzurile și nedreptățile suferite în acea vreme de soldatul de rînd. El a conturat astfel, prin intermediul unui personaj, Moș Teacă — care dă și titlul unui volum de schițe al lui Tony — devenit în scurt timp popular, tipul militarului de carieră dintr-o societate injustă, incult și obtuz, abrutizat, dezumanizat, obsedat permanent de ideea parvenirii pe treptele ierarhiei cazone.

Referindu-se la condițiile în care a trăit și creat Anton Bacalbașa, într-o evocare publicată în 1939, de revista **România literară,** sub semnătura Cronicar, se scria: „Gîndind la realitatea care l-a inspirat pe Anton Bacalbașa să scrie acele șarje caustice, realitate care izbise profunda lui sensibilitate și răscolise fondul lui sufletesc de largă umanitate, îți vin în minte cuvintele eroului lui Beaumarchais: **«Je me presse de rire de tout, de peur d'être obligé d'en pleurer...»**" (Mă grăbesc să rîd de toate, de teama de a nu fi obligat să plîng).

Atras încă de la începutul activității sale publicistice de ideile revoluționare cele mai înaintate ale epocii, Anton Bacalbașa a publicat, în 1883, în revista **Emanciparea,** condusă de fratele său Constantin, fragmente din **Capitalul** lui Karl Marx, sub semnătura Batony. În nota care însoțea primul fragment, Anton făcea următoarea însemnare pe marginea operei lui Marx: „Pre-

---

[1] Constantin Z. Buzdugan (1870-1930), avocat și poet român. Militant socialist; a tradus în limba română versurile **Internaționalei.**

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 3/1968.

scurtat după **Das Kapital,** scriere a renumitului economist Karl Marx, care a murit acum două luni în Anglia. **Capitalul,** înfățișînd chipul neomenos în care muncitorii sînt furați de capitaliști, a arătat că proprietatea individuală este nedreaptă și a întărit astfel prin dovezi științifice credințele socialiștilor". Prezentînd fragmente din primul volum al **Capitalului** Anton Bacalbașa a încercat, totodată, să facă unele localizări. În scopul unei mai bune înțelegeri a operei marxiste de către cititorul român, el a înlocuit unele exemplificări aduse de Marx în sprijinul afirmațiilor sale cu altele luate din realitatea socială românească.

Anton Bacalbașa a colaborat la **Drepturile omului, Munca, Democrația socială** (Ploiești), condusă de el, **Lumea nouă, Moș Teacă** și, împreună cu I. L. Caragiale, la **Moftul român.** A scris și la alte publicații: **Timpul, Epoca, Dreptatea,** articolele sale fiind redactate de pe poziții socialiste, combative. Alături de pseudonimul amintit, a mai folosit și altele: Rigolo, Kinderfus, Wunderkind, Tony, Guidam, Inot, Cazon, Klaps.

Solidaritatea sa cu muncitorimea se manifesta nu numai în scris, ci și printr-o consecventă atitudine în viață. Astfel în timpul grevei generale a lucrătorilor tipografi din 1888, gazeta acestora, **Gutenberg,** apărea zilnic, în ea publicînd voluntar Constantin Mille și Anton Bacalbașa. Despre muncitorul tipograf din vremea aceea, Tony scria că este „o lampă ce se consumă luminînd, căci muncind la luminarea societății, el piere intoxicat de materialul ce mînuiește".

Era un publicist înnăscut. Excela în asociațiile neașteptate de idei, menite să zugrăvească, spontan, un personaj sau o situație. Cînd polemiza, folosea un limbaj pitoresc, caracterizări satirice. Există nenumărate exemple ale modului în care Tony evoca prin scris fapte individuale și colective cu mare putere de surprindere a autenticității. Într-o dare de seamă despre un Întîi Mai la Ploiești, publicată în **Democrația socială** (1892), el scria următoarele: „Cei peste o mie de participanți adunați la Club s-au încolonat și, purtînd steaguri roșii și pancarde cu lozinci muncitorești, au străbătut orașul pînă la grădina unde a avut loc serbarea. Coloana manifestanților a urmat drumul prin mijlocul mulțimii care o privea. Burghezii își făceau cruce și ziceau: semn de revoluție... La intrarea în grădină, strigătul: să trăiască partidul muncitorilor a fost subliniat de urale unanime".

Anton Bacalbașa era discipolul spiritual și elevul entuziast al lui Gherea[1]. Concepția lui Gherea despre literatură, nouă în țara noastră, a devenit pentru Anton Bacalbașa o călăuză luminoasă în orientarea sa publicistică, pentru opera sa literară. Un an și jumătate cît a apărut, sub direcția sa, suplimentul duminical al **Adevărului** intitulat **Adevărul literar** (septembrie 1893 - februarie 1895) a fost o publicație socialistă.

În februarie 1895, a părăsit, împreună cu încă doi prieteni — Ion Teodorescu și C.D. Anghel — redacția **Adevărului** spre a se întoarce la **Lumea nouă.** Într-o scrisoare adresată directorului **Adevărului,** cei trei își justificau astfel gestul: „Partidul socialist, ai cărui membri credincioși am fost întotdeauna, face apel la soldații săi ca să se unească laolaltă. **Lumea nouă,** organul partidului nostru, ne deschide coloanele sale și ne cheamă la lucru. În fața acestei situații veți înțelege că nu putem rămîne nepăsători. Hotărîți să lucrăm pentru ideile noastre și sub egida organizației politice din care n-am încetat nici un moment de-a face parte, vă facem cunoscut că încetăm de a mai da **Adevărului** slabul nostru sprijin".

În **Lupta zilnică** din 13 mai 1915, I. C. Frimu scria următoarele: „În mișcarea veche a fost mult idealism și entuziasm. Intelectualii au depus o mare putere de muncă și de jertfă. Redactorii trăiau cu cîte 50 bani pe zi și Anton Bacalbașa dormea în Cișmigiu". În 1896, Tony era bolnav. Cu ajutorul tovarășilor săi, a plecat în Elveția ca să-și vadă de sănătate. O mărturie a nedezmințitei sale firi optimiste o constituie faptul că, în pofida bolii, nu și-a pierdut o clipă încrederea în viață, scriind în continuare cu obișnuita sa vervă. O scrisoare adresată prietenului său Panait Mușoiu[2] este edificatoare în acest sens:

„Cuviosule,
Poftim materie — un prolog.
Astea toate le-am scris azi.
Ce s-ar întîmpla, Dumnezeule mare! dacă aș face în toate zilele așa minuni? Ar trebui, desigur, un **Moș Teacă** cotidian, nu-i așa?

Te rog nu mă uita; gîndește-te la suferințele unui român în țară șviteriană și trimite-mi gazeta, *Y compris,* **Moș Teacă** și spune-mi cum merge valorosul nostru ziar...

Cuviosule, e tîrziu (ora 9 seara) și deci mă duc să mă culc — nu rîde!

Mîine voi mai trimite ceva, dacă nu vă supărați.

La revedere, tovarășe Mușoiu, cu bine și cu sănătate".

Pînă și termenul **cuviosule** este o strălucită sclipire a umorului lui Tony. Cine l-a cunoscut pe Panait Mușoiu, cu capul său leonin, cu mustața și sprîncenele stufoase, cu privirea sa adîncă și cu figura sa de om bun, umanist integru, va rîde din plin, cînd va citi denumirea pe care i-a dat-o Tony.

Deși o ducea destul de greu, cu toate suferințele nu și-a abandonat nici o clipă îndeletnicirile publicistice; a crezut cu neștirbită dăruire în idealul său socialist. În acest sens, semnificative ni se par și rîndurile scrise către sfîrșitul veacului trecut de Tony, cel care avea să moară odată cu secolul[3]: „Se sfîrșește veacul acesta și vine un altul, care nu va fi veacul al douăzecilea, ci veacul întîi al fericirii omenești. Ei bine, destul am plîns, destulă mizerie și destul amar. Fiecare din noi are în societate o misiune. Și cînd asistăm la încercarea uriașă a proletariatului de a sfîrși cu zilele negre, datoria noastră e să fim alături cu el".

---

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 12/1971.

[2] Vezi **Magazin istoric,** nr. 1/1970.

[3] A murit la 2 octombrie 1899.

RĂSCOALA ȘIPAILOR

ADINA BERCIU
asistent universitar

În cadrul unui ceremonial deosebit de fastuos, la 1 ianuarie 1877 la Delhi se proclama restaurarea titlului de Mare Mogul, acordat reginei Victoria a Angliei, devenită astfel împărăteasă a Indiei.

Demnitatea imperială fusese desființată, în India, înainte cu două decenii, în urma unor evenimente cu adînci semnificații în istoria luptei de eliberare națională. Ele au debutat printr-un incident în aparență banal, dar cu consecințe neașteptate: la 22 ianuarie 1857, într-unul din regimentele bengaleze, un grenadier aparținînd castei brahmane a refuzat să-i dea unui soldat dintr-o castă inferioară să bea apă din burduful său. Jignit, acesta i-a strigat: „Casta de care ești atît de mîndru va dispărea într-o bună zi! Dacă toți atingem cu buzele cartușele unse cu grăsime de vacă sau de porc, nu va mai exista curînd nici o diferență între brahmani și paria!".

Cuvintele au avut efectul unei scîntei căzute pe un butoi cu pulbere, marcînd momentul declanșării revoltei cunoscute în istorie sub numele de răscoala șipailor[1].

Izbucnită spontan, răscoala a fost rezultatul unui lung șir de nemulțumiri provocate populației indiene de dominația colonială engleză. În legătură cu aceasta, Marx, în articolul **Răscoala din armata indiană,** scrie: „Dictonul roman **divide et impera** a fost principiul de bază cu ajutorul căruia Marea Britanie a izbutit timp de aproape 150 de ani să păstreze India sub stăpînirea ei. Vrajba dintre diferitele rase, triburi, caste, religii și state care formau împreună acel tot geografic denumit India a fost dintotdeauna principiul vital al dominației britanice"[2]. Natura și cauzele acestei mișcări constituie încă un subiect de discuții. Unii istorici consideră evenimentele din 1857-1859 ca o ridicare națională a poporului Indiei și ca un prim război indian de independență; alții le atribuie un caracter de mișcare conspirativă a musulmanilor care, profitînd de abuzurile și nemulțumirile din armată, au căutat să-și revendice drepturile pierdute; în sfîrșit, o serie de autori sînt de părere că în 1857 a avut loc o răscoală pur militară, cauzată de politica greșită a autorităților britanice în India. Dacă nu s-a ajuns la o concluzie unanimă privind semnificația evenimentelor din 1857-1859, un lucru este clar și anume că populația indiană a încercat să înlăture dominația britanică, contradicțiile dintre cuceritori și supuși izbucnind într-o formă violentă. Este concludentă caracterizarea pe care eminentul gînditor și om politic indian Jawaharlal Nehru o face răscoalei: „N-a fost pur și simplu o rebeliune militară; răzmerița s-a extins repede și a căpătat caracterul unei răscoale populare și al unui război pentru independența Indiei [...]. Ea [răscoala] a dat la iveală toate slăbiciu-

[1] Șipai: soldați indigeni înrolați în armata engleză din India.
[2] Marx, Engels, **Opere,** vol. 12, București, 1972, p. 233.

nile înnăscute ale vechii ordini, care făcea ultimul efort disperat pentru a scutura jugul stăpînirii străine. Conducătorii feudali [...] erau incapabili, neorganizaţi şi nu aveau nici program pozitiv şi nici comunitate de interese. Ei îşi jucaseră deja rolul lor în istorie şi viitorul nu le mai rezerva vreun loc".

La originea nemulţumirilor a stat politica anexionistă promovată de lordul Dalhousie, în a doua jumătate a sec. XIX. Astfel, în martie 1849, posesiunile engleze în India au fost extinse prin cucerirea provinciei Punjab; principele local a fost exilat în Anglia şi soldaţii indigeni demobilizaţi. În 1852 a fost ocupată provincia de coastă Pegu, iar în 1853, anexată regiunea Aud. Lordul Dalhousie a practicat, de asemenea, şi o altă metodă de anexiune, nemairecunoscînd dreptul de înfiere de care se foloseau principii locali în cazul în care nu aveau urmaşi în linie bărbătească. În consecinţă, la moartea feudalului respectiv, teritoriul şi averea lui intrau în posesiune engleză. Aceste anexiuni au dus la pierderea poziţiilor politice şi economice ale principilor locali, la deposedarea marilor feudali de pămînturi, la licenţierea soldaţilor, care s-au văzut lipsiţi de orice mijloc de subzistenţă. Măsurile au fost însoţite de intensificarea exploatării de către colonialişti a Indiei, ca piaţă de desfacere şi sursă de materii prime, proces care a adîncit pauperizarea maselor de ţărani şi meseriaşi.

În articolul său **Ancheta în legătură cu torturile din India,** scris la 28 august 1857, Marx face o schiţă sumară — cum o numeşte el — a „adevăratei istorii a stăpînirii britanice în India", demascînd „practicile nelegale care mergeau pînă la ultima expresie a estorcării şi violenţei". El relevă impozitele apăsătoare la care era supusă populaţia de către administraţia colonială şi citează o plîngere a populaţiei, semnificativă pentru starea de lucruri din India acelei vremi: „...după ce ţara noastră a încăput pe mîna onoratei Companii[1], aceasta a început să recurgă la tot felul de procedee pentru a ne stoarce banii. În acest scop ticălos Compania a născocit măsuri, a dat dispoziţii şi ne-a trimis pe cap colectori şi judecători civili pentru a aduce la îndeplinire aceste măsuri şi dispoziţii [...]. Actualii colectori şi funcţionarii din subordinea lor, vrînd cu orice preţ să fie avansaţi, nu se îngrijesc deloc de bunăstarea poporului şi, în general, de interesele lui, rămîn surzi la plîngerile noastre şi ne persecută în fel şi chip"[2].

Criza economică, care a afectat piaţa indiană în 1855, a înăsprit şi mai mult condiţiile de viaţă ale populaţiei.

Starea de mizerie şi înapoiere în care au fost menţinute masele populare a făcut ca pînă şi unele încercări de înnoire întreprinse de englezi în India să fie întîmpinate cu ostilitate. Schimbările, chiar cele inevitabile pentru această ţară, s-au ciocnit de regimul închistat al feudalilor locali, rezultatul fiind o permanentă opoziţie la inovaţiile de orice natură, opoziţie alimentată şi de faptul că în încercările de modernizare nu s-a ţinut seama de particularităţile şi de tradiţiile locale. De exemplu, acordarea prin lege văduvelor a dreptului de a se recăsători sau pedepsirea cu moartea a celor care oficiau sacrificii umane a pricinuit o serie de nemulţumiri în rîndurile populaţiei indiene. În plus, circulau zvonuri că englezii ar urmări convertirea forţată la creştinism. O lege din 1850, care garanta libertatea convertirii la creştinism, asigurîndu-i-se celui în cauză partea lui de avere — socotită indivizibilă la indieni — a accentuat ostilitatea băştinaşilor, adăugînd încă o cauză psihologică la cele de ordin material. Pe de altă parte, modernizarea tehnică s-a făcut prin mijloace care au nedreptăţit populaţia: construirea căilor ferate şi a canalelor de irigaţii, de exemplu, s-a realizat prin exproprieri forţate şi prost plătite.

---

[1] Compania Indiilor Orientale — **n. trad.**

[2] Marx, Engels, **Opere,** vol. 12, Bucureşti, 1962, pp. 274-275.

Referitor la acest eveniment, în articolul **Răscoala şipailor,** publicat în revista **Storia illustrata,** autorul italian Franco Nencini notează: „Un lucru e neîndoielnic: toate răscoalele locale din aceşti doi ani au avut ca element comun şi determinant ura împotriva exploatării britanice. Acesta a fost singurul element unitar pe care soldaţii şi cetăţenii de rase, culturi şi religii diferite l-au putut împărtăşi".

Drapelul mogul deasupra Fortului roşu

De altfel, deceniul cinci al sec. XIX fusese presărat cu o serie întreagă de tulburări ale şipailor, cuprinşi de spiritul de revoltă ce se răspîndea în întreaga ţară, împotriva dominaţiei engleze. În 1844, soldaţii Regimentului 34 au refuzat să se supună ordinelor, cerînd să li se mărească solda. În 1849 şi 1850, s-au revoltat alte trei regimente şi au fost desfiinţate, ca şi primul. Curînd, a intervenit şi un episod care, o dată mai mult, încălca tradiţia hindusă. Astfel, în preajma anului 1856, a fost introdusă puşca de tip Enfield, cu cartuşele învelite în hîrtie, pe care soldaţii obişnuiau s-o rupă cu dinţii. Hîrtia era însă îmbibată — amănunt ignorat de şipai — cu grăsime de vacă sau de porc, care, după cum se ştie, era socotită impură atît de musulmani, cît şi de hinduşi. Aflînd adevărul, după aproape un an (la 22 ianuarie 1857), în semn de protest şipaii au provocat incendii, în aceeaşi noapte, în regiunea Calcuttei; la 24 ianuarie, a căzut pradă flăcărilor staţia de telegraf din localitatea Barrackpur. După trei zile, englezii au autorizat folosirea uleiurilor vegetale pentru cartuşe, încredinţînd fabricarea lor şipailor. Hotărîrea a venit însă prea tîrziu. Revolta se declanşase atît de puternic, încît nu mai putea fi oprită.

În luna martie, în garnizoana din aceeaşi localitate, Barrackpur, a fost omorît un loco-

tenent englez trimis să-l aresteze pe şipaiul Mogol Pundy, considerat element principal de agitaţie. După o încăierare dintre soldaţii englezi şi cei indieni, Pundy a fost prins şi apoi spînzurat. Mai numeroşi, soldaţii britanici au reuşit pînă la urmă să-i dezarmeze pe şipai; regimentul lor a fost desfiinţat. În luna aprilie au izbucnit alte incendii, în mai toate cantoanele bengaleze, la Allahabad, Agra, Ambala şi altele, iar în luna următoare revolta s-a extins şi în localităţile Meerut, Delhi şi în capitala provinciei Aud, Lucknow.

La Meerut, localitate situată la 65 km de Delhi, unde se aflau cele mai multe forţe armate britanice, 75 şipai au refuzat să folosească puştile primite. Un consiliu de război constituit ad-hoc i-a condamnat la 10 ani închisoare. Şipaii rămaşi nepedepsiţi s-au răsculat, masacrînd pe ofiţerii englezi din tabără, au eliberat pe cei închişi şi au incendiat garnizoana. Sfidînd trupele engleze, care cuprindeau un regiment de infanterie, unul de cavalerie şi unul de artilerie, şipaii au părăsit garnizoana îndreptîndu-se spre Delhi, capitala ţării, şi, pînă în sec. XVIII, cea a Imperiului Marilor Moguli[1]. Pe drum li s-au alăturat numeroşi ţărani, meşteşugari, mici feudali locali. Primul regiment de şipai, trimis pentru a ocupa palatul, s-a răsculat imediat după ce a intrat pe „Poarta Kaşmirului" ucigîndu-şi colonelul. În seara zilei de 11 mai 1857, cu sprijinul populaţiei din oraş, Delhi a fost ocupat de insurgenţi.

După cele două zile dramatice de 10 şi 11 mai 1857, cîţiva factori defavorabili englezilor s-au conturat limpede: iată că o dată hinduşii şi musulmanii au făcut front comun împotriva lor iar garnizoanele engleze, de la Meerut, de la Delhi ca şi din alte localităţi, unde revolta se extindea ca o pată de ulei, au fost surprinse aproape complet nepregătite.

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 9/1973.**

Din acest moment, răscoala a luat proporţiile unui eveniment naţional, fapt remarcat de Karl Marx, care scria în ziarul **New York Daily Tribune:** „Ceea ce englezii consideră rebeliune militară este în realitate o răscoală naţională".

În toate regiunile în care au izbucnit tulburări a fost declarată starea de asediu, iar spre Delhi englezii au trimis trupe speciale.

La foarte scurt timp de la sosirea lor în Capitală, răsculaţii au proclamat restaurarea în întreaga Indie a puterii imperiale a Marilor Moguli, prin ultimul ei reprezentant Bahadur-Şah II. Pînă în 1857, acesta deţinuse la Delhi puterea în mod formal şi fusese înştiinţat că la moartea sa (la acea dată Bahadur-Şah avea 80 ani), demnitatea imperială va înceta să mai existe în India. Acum, drapelul mogul a fost din nou arborat de răsculaţi deasupra Fortului roşu din Delhi. Din 1803, împăraţii Moguli trăiseră ca pensionari ai coroanei britanice, avînd dreptul să locuiască în palatul de piatră roşie al lui Şah Jehan cu condiţia ca domeniile lor să fie administrate de către englezi. În mai bine de o jumătate de secol, cît durase acest prizonierat aurit, imensul palat s-a transformat într-un caravanserai ruinat unde trăiau peste 12 mii persoane: pe lîngă familiile principilor şi dregătorilor, cu interminabila lor trenă de slugi, s-au adăugat treptat o mulţime de balerine, femei din harem, muzicanţi, distilatori clandestini de alcool şi fabricanţi de opiu, negustori de tot felul, delincvenţi în căutarea imunităţii. „Palatul — scrie un istoric englez — era un amestec de sublim şi sordid. Saloane de basm şi dormitoare din marmură preţioasă comunicau prin coridoare secrete cu curţi interioare sinistre şi cu cocioabe sordide. De fapt, peste tot se simţea aerul viciat al unei vieţi care încetase să mai lupte împotriva propriei sale decăderi. Pe mobile scumpe şi casete doldora de bijuterii se aşternea un strat de murdărie, tapetele preţioase erau sfîşiate şi încărcate cu praf neşters cu anii, jilţurile de fildeş şi argint erau mînjite cu pete de grăsime...".

La mijlocul lunii mai, în numele revoltaţilor din Delhi a fost dată o „proclamaţie către toţi hinduşii şi musulmanii", în care erau expuse mai mult cauzele, decît obiectivele răscoalei. Şi totuşi, ceea ce era mai important, un apel la unire, a fost adresat tuturor celor care erau împotriva politicii coloniale în India, indiferent de religia lor: „Este necesar ca toţi hinduşii şi musulmanii să dovedească unitate în luptă". Era o chemare la unitate de o factură net progresistă.

Vestea ocupării Capitalei şi a reinstaurării demnităţii imperiale a atras după sine ridicarea la răscoală a tuturor localităţilor învecinate, astfel încît pînă la sfîrşitul lunii mai toată valea Gangelui, din Punjab pînă la Calcutta, se afla în plină revoltă, sub controlul răsculaţilor. Aceştia nu aveau, însă, practic, nici un conducător militar. La cei 80 ani ai săi, Bahadur-Şah reprezenta doar un simbol al vechii puteri, acum reinstaurate.

Contraofensiva şi „pacificarea"

Evenimente similare cu cele din Delhi s-au produs, aproape simultan, şi în localităţile Lucknow şi Khanpur, ai căror locuitori i-au sprijinit pe şipai. Englezii de acolo, în număr de 700, şi-au organizat rezistenţa la Khanpur. Dar locul a fost prost ales de generalul Wheeler, care comanda patru regimente hinduse şi numai 200 soldaţi europeni. Atacul indian a fost condus de Nana-Sahib, fiul adoptiv al

fostului șef local al Khanpurului, dezmoștenit în urma măsurilor impuse de lordul Dalhousie. Bun organizator militar și curajos luptător, Nana-Sahib și Tantia-Topi, primul său căpitan, au fost principalii conducători din cadrul marii răscoale din 1857-1859.

După un asediu de 19 zile, răstimp în care soarele a fost mai necruțător decît dușmanul, englezii s-au predat. A urmat apoi asedierea capitalei Audului, orașul Lucknow. Cît timp a durat asediul Khanpurului, Sir Henry Lawrence, comandantul garnizoanei, a avut timp să se ocupe de fortificarea și aprovizionarea Lucknowului pentru o rezistență mai îndelungată. Astfel încît orașul a rezistat asediului răsculaților mai bine de două luni, din iulie pînă la sfîrșitul lui septembrie 1857.

Toate aceste evenimente i-au convins pe englezi că nu aveau de-a face cu tulburări izolate și lipsite de importanță. Declanșînd contraofensiva, în iunie 1857, 8 000 soldați britanici au fost masați în fața orașului Delhi, asediindu-i pe cei 30 000 răsculați. Asalturile englezilor au fost însă respinse, la aceasta contribuind atît lipsa artileriei de asediu, cît și arșița insuportabilă și holera, care îi decima și îi făcea inactivi. Nici luna următoare nu a adus succes armatei engleze. Abia spre mijlocul lui septembrie, cînd au sosit întăriri din provincia Punjab, a avut loc asaltul decisiv pentru reluarea orașului Delhi.

Capitala a fost recucerită în ziua de 15 septembrie 1857, cu pierderi foarte grele pentru englezi. Bahadur-Șah a fost detronat și deportat, împreună cu familia sa, la Rangoon, capitala Birmaniei, iar demnitatea imperială, desființată. Unul dintre fiii lui, care încercase să se opună la arestarea tatălui său, a fost ucis pe loc.

Cu ajutorul puternicelor întăriri sosite de pe continent și din alte colonii, în toamna anului 1857 armata engleză, condusă de generalii Campbell și Havelock, a început campania de readucere la supunere a Indiei.

Nana-Sahib împreună cu Tantia-Topi au organizat o nouă rezistență armată în împrejurimile orașului Lucknow, hărțuindu-i în continuare pe englezi. Deși în martie 1858 aceștia au reușit să pună stăpînire pe oraș, luptele de gherillă au continuat pînă la mijlocul lunii iulie. La 18 iulie 1858, trupele lui Tantia-Topi

Bahadur-Șah II, detronat de englezi în urma răscoalei din 1857

au fost înfrînte definitiv. Nana-Sahib s-a refugiat în munți, trecînd în Nepal, dar Tantia-Topi a fost prins și executat la 18 aprilie 1859, împreună cu alți 2 000 răsculați. Într-una din numeroasele scrisori trimise în Anglia de către autoritățile militare britanice, se putea citi: „Avem drept de viață și de moarte asupra indigenilor și vă asigurăm că sîntem necruțători [...]. Nu trece o zi în care să nu spînzurăm 10-15 oameni". „Pacificarea" coloniei a durat destul de mult: abia la 9 aprilie 1859 englezii au hotărît ridicarea completă a stării de asediu.

„Un caracter specific și amenințător"

Evenimentele din India au stîrnit un deosebit interes în toată Europa, opinia publică democratică și progresistă urmărind cu vie atenție și simpatie desfășurarea răscoalei. Referindu-se la aceste evenimente, Marx scria în **New York Daily Tribune** din 30 iunie 1857[1]: „Actuala răscoală are un caracter cu totul specific și amenințător. A fost pentru prima oară cînd regimente de șipai au ucis pe ofițerii lor europeni, cînd musulmanii și hindușii, uitînd aversiunea lor reciprocă, s-au unit contra stăpînilor lor comuni. Pentru prima dată cînd răscoala nu s-a limitat doar la cîteva localități și cînd, în sfîrșit, răscoala din armata anglo-indiană a coincis cu manifestarea nemulțumirilor generale ale populațiilor asiatice față de dominația engleză".

Cu toată importanța ei, cu toate că a cuprins teritorii întinse și a antrenat la luptă naționalități diferite, mișcarea a fost lipsită de un program, de o serioasă organizare militar-politică și de unitate, neextinzîndu-se în toată peninsula indiană. Astfel, centre importante ca Madras și Bombay nu au participat efectiv la răscoală, regimentele de aci fiind desființate la primele manifestări de nesupunere. În provincia Punjab, indienii sikhi au fost ostili ideii de reînviere a Imperiului Mogulilor, iar regimentele în care soldații musulmani și hinduși au încercat să se revolte au fost imediat dizolvate și soldații dezarmați.

Deși reprimată crunt, răscoala rămîne, prin consecințele sale, un eveniment deosebit de important în istoria luptei de eliberare națională a Indiei. În deceniile următoare, dominația colonială a avut de făcut față unei tot mai accentuate stări de spirit favorabile eliberării naționale. Ridicarea maselor populare indiene împotriva stăpînirii străine a fost comentată în publicațiile democratice românești. La peste 50 ani de la răscoala șipailor, sintetizînd lupta maselor indiene pentru emanciparea națională, gazeta **România muncitoare** scria: „India e în plină revoluție. Încă un popor imens de 300 milioane se va deștepta și va contribui [...] la lovitura dată capitalismului mondial".

---

[1] Karl Marx, **Opere**, vol. XII, București, 1962, p. 234.

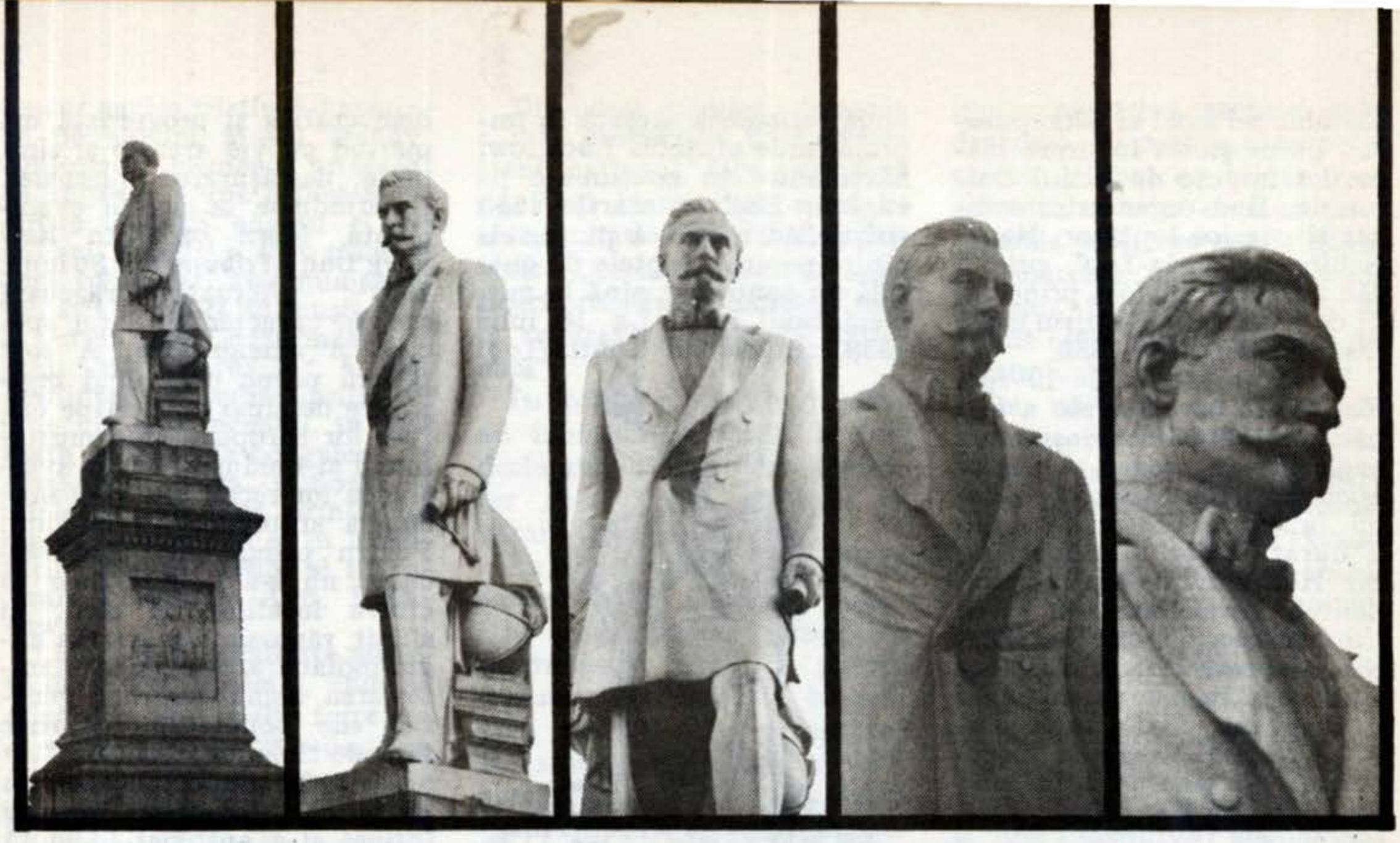

SPIRU HARET

un ctitor de școală românească

ȘERBAN ORĂSCU

Spiru Haret s-a născut la Iași, la 15 februarie 1851, într-o familie a cărei existență se bizuia doar pe modestul salariu al tatălui, Costache Haret, condicar la „Tribunalul criminalicesc". În toamna lui 1858, Costache Haret a fost numit judecător al Tribunalului din Dorohoi; fire intransigentă, el înțelegea să judece după cum îi dictau conștiința și legea și nu relațiile sau politica, așa că la sfîrșitul lui decembrie 1859 a fost destituit. Familia s-a întors la Iași. Aici, Spiru a fost înscris, în 1860, în clasa a doua a Școlii primare din Sărărie. La această școală, a găsit afecțiunea și îndrumarea de care avea nevoie. „Tata Săvescu", directorul școlii, a îndrăgit repede pe băiatul „serios și blînd la fire, retras de copiii gîlcevitori și stînd la sfat cu cei buni, liniștit și tăcut în bancă, răspunzînd prompt și decisiv". Admis, în 1862, pe bază de concurs, ca bursier la Colegiul Sf. Sava din București, Haret a devenit curînd premiantul de onoare al școlii. Printre cărțile primite ca premiu la sfîrșitul clasei a treia de liceu s-a aflat și un număr dintr-o revistă de popularizare a științei, cuprinzînd un articol despre lună și ipoteticii ei locuitori. Lectura lui a înflăcărat într-atîta imaginația elevului Haret, încît i-a inspirat o mare pasiune pentru astronomia și mecanica cerească. Apoi, un camarad i-a procurat tratatul de astronomie al lui Adolphe Quételet[1], pe care Haret l-a tradus în iarna 1865/1866; cîțiva ani mai tîrziu, în 1873, lucrarea a fost editată de Societatea „Junimea", la Iași.

În 1865 i-a murit mama, iar în 1866 tatăl. Deși nu avea decît 15 ani, și-a asumat responsabilitățile întregii familii. Și-a adus fratele și surorile la București și i-a înscris în școli. În octombrie 1869, el însuși s-a înscris la Secția de fizico-matematică a Facultății de științe. Pentru a se putea întreține și ajuta pe ai săi, s-a prezentat — și a reușit — la concursul pentru ocuparea Catedrei de matematici la Seminarul central din București. În același timp, economistul P.S. Aurelian i-a oferit funcția de secretar al Societății cooperative de credit „Economia".

[1] Statistician, matematician și astronom belgian (1796-1874) — **n.r.**

Cel mai tînăr profesor universitar

După ce, în 1874, și-a trecut licența în științe fizico-matematice, în toamna aceluiași an a plecat la Paris, ca bursier al statului român, pentru a-și lua doctoratul în matematici. Lucrarea sa de doctorat, intitulată **Asupra invariabilității axelor mari a orbitelor planetare,** a adus contribuții originale în dezvoltarea mecanicii cerești. **„Domnul Haret va aduce României titlul de doctor în științele matematice, titlu puțin obișnuit la noi. Domnul Haret va fi primul străin care îl va fi căpătat, ceea ce nu va putea decît onora țara sa“** — scria decanul Facultății de științe din Paris, Milne-Edwards, lui Gheorghe Chițu, ministrul român al Instrucțiunii, felicitîndu-l.

La scurt timp, după întoarcerea sa în țară, la 3 aprilie 1878, a fost numit profesor de mecanică rațională la Facultatea de științe din București; era cel mai tînăr profesor al universității. Puțin mai tîrziu; Academia Română l-a ales printre membrii ei corespondenți.

Ministrul Instrucțiunii, N. Kretzulescu, l-a însărcinat, în iunie 1879, ca, împreună cu elenistul Epaminonda Francudi, să inspecteze școlile secundare din principalele orașe ale Moldovei; această misiune s-a repetat și în 1880. Trei ani mai tîrziu, P.S. Aurelian — devenit ministru al Instrucțiunii — l-a numit inspector general al școlilor. Rezultatul activității sale în această funcție s-a concretizat și în **Raportul general anual asupra învățămîntului public,** tipărit în 1884, sub forma unui volum de 164 pagini. Pornind de la necesitățile generale ale societății românești, într-o perioadă de avînt a industriei naționale, el a formulat cerința asigurării unei ponderi juste învățămîntului real cu caracter științific, orientat către practică, astfel încît școala să furnizeze cadrele necesare progresului economic. Tot școala, arăta Haret, avea și nobila misiune de a forma „buni părinți de familie și buni cetățeni“.

Raportul lui Haret a provocat un interes deosebit în cercurile largi ale opiniei publice. Aprecierea de care s-a bucurat a fost exprimată prin porecla de „raport-ministru“, care însemna — în intenția autorului ei anonim — urarea ca Spiru Haret să devină curînd ministru, pentru a-și pune în aplicare programul schițat în raport. Dintre personalitățile politice ale timpului, colegul său de Academie, D.A. Sturdza l-a felicitat călduros printr-o scrisoare. În mod firesc, cînd în 1885, în guvernul liberal al lui I.C. Brătianu, D.A. Sturdza a fost numit ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice, cu misiunea expresă de a realiza reforma învățămîntului, el și-a asociat pe Spiru Haret în calitate de secretar general, inițiind astfel o colaborare fructuoasă de un sfert de veac.

Dar cu toate că guvernul liberal condus de I.C. Brătianu avea o majoritate substanțială în Parlament, discutarea proiectului legii instrucțiunii, întocmit de Haret și publicat la începutul anului 1886, s-a prelungit artificial pînă la căderea cabinetului, în martie 1888. Păstrat în cartoanele ministerului, proiectul a servit, însă, drept sursă de inspirație celor care vor încerca după aceea să reformeze legislația școlară și, în primul rînd, autorului însuși, devenit, în 1897, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice.

Ministru la 46 ani, Spiru Haret, departe de viziunea euforică, trandafirie a unora, după care societatea românească progresa „de la sine“, a venit cu o **concepție etatistă, de intervenție. a statului** în administrația școlii și în afara ei, în vederea combaterii înapoierii moștenite de veacuri. În acest spirit, a făcut apel la colaborarea lui C. Dumitrescu-Iași, profesor de filozofie la Universitatea din București și valoros specialist în pedagogie, în vederea redactării proiectului unei noi legi a învățămîntului secundar și superior, în care a fost inclus, cu unele modificări, și capitolul respectiv din proiectul întocmit în 1886, precum și ideile expuse de Haret în raportul din 1884. Votat cu o mare majoritate de Adunarea Deputaților și cu unanimitate de Senat, proiectul a devenit lege la 14 aprilie 1898. Cu acest prilej, Spiru Haret și-a împărtășit și concepția sa despre rolul unui ministru: „Ministrul trebuie să fie un frămîntător al ideilor timpului lui, el trebuie să fie centrul către care să concure ideile unei epoci întregi, pe care el este dator să le pună în aplicare...“

Noua lege a instituit învățămîntul secundar de opt clase, în două cicluri (inferior și superior). Între învățămîntul primar și cel liceal superior s-a introdus astfel o treaptă de mijloc, gimnaziul, care să dea o pregătire de cultură generală cu caracter utilitar mai dezvoltată decît școala primară.

În domeniul învățămîntului universitar s-a pus accent pe stimularea creației științifice originale. Între altele, s-a preconizat și posibilitatea ca persoane din afara corpului didactic, specializate în diverse domenii, să poată ține cursuri la universitate, bine înțeles cu acordul senatului universitar. Pentru a facilita asimilarea cunoștințelor de către studenți, s-a hotărît organizarea de laboratoare, clinici, seminarii — printre care și un seminar pedagogic menit a pregăti pe viitorii profesori secundari.

Nici învățămîntul profesional n-a fost uitat. Legea a prevăzut organizarea de școli profesionale de diferite trepte — elementare, inferioare și superioare — cu un accentuat caracter practic.

Învățătorul — sfătuitor apropiat și luminat

Concomitent cu reforma legislației învățămîntului, Haret a pregătit un vast program pentru antrenarea corpului didactic la o amplă muncă de ridicare culturală a maselor populare. În această acțiune s-a oglindit pe larg convingerea sa, potrivit căreia starea țărănimii putea fi radical îmbunătățită prin ridicarea nivelului ei cultural. El preconiza ca pe lîngă activitatea didactică, învățătorii să depună și o intensă muncă extrașcolară, pentru luminarea populației sătești. Aceasta trebuia să fie

însoțită de crearea unor societăți economice și de ajutor mutual la sate, grădini și cantine școlare, cercuri culturale și de propagandă. „În concepția lui Spiru Haret, lupta de pe pozițiile poporanismului iluminist, activitatea obștească și culturală a învățătorilor constituiau instrumentele esențiale în îmbunătățirea nivelului moral și material al țărănimii și nicidecum lupta politică sau răsturnarea ordinei sociale existente" **(Marea răscoală a țăranilor din 1907,** Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967). Membru marcant al aripii de stînga a Partidului Liberal, Spiru Haret a militat astfel neobosit pentru îmbunătățirea situației țărănimii, dar pe calea unor reforme progresive, limitate, care să nu afecteze bazele orînduirii burghezo-moșierești.

Cu toate aceste limite, ideile și principiile burghezo-democratice preconizate de el au avut un rol pozitiv în condițiile societății românești de atunci. Învățători proveniți din pătura țărănească și împărtășindu-i durerile, influențați de activitatea desfășurată de socialiștii români la sate, alții sub imboldul propagandei burghezo-democratice a învățătorului C. Dobrescu-Argeș, schițaseră deja unele activități cu caracter extrașcolar — cursuri pentru adulți, biblioteci sătești, cercuri culturale, bănci populare. Haret a înțeles că strădaniile acestor dascăli puteau fi utilizate cu succes în cadrul unui program complex de ridicare culturală și economică a satelor. De aceea, spre deosebire de predecesorii săi, el a întins învățătorilor o mînă prietenească, cerîndu-le colaborarea.

Un an mai tîrziu — cînd nu mai era ministru — Haret a publicat, în revista **Convorbiri didactice,** articolul programatic intitulat **Societatea corpului didactic primar și Liga învățămîntului,** cuprinzînd o analiză critică a procesului de modernizare a statului român. El arăta că păturile largi ale societății nu beneficiau încă de acest proces și chema pe învățătorii din toată țara să desfășoare, în localitățile respective, o activitate largă, depășind pereții școlii, pentru cultu-

ralizarea și ridicarea economică a satelor. Una din pîrghiile principale pentru progresul economic al țărănimii urma să fie mișcarea cooperatistă. „Principala mea preocupare în cele ce urmează — declara Haret în acel articol — va fi mai cu seamă pentru clasa țărănească, cea mai puțin atinsă de mișcarea noastră de regenerare națională". Dirijată de el în mod neoficial, printr-o imensă corespondență cu învățătorii din toată țara, mișcarea extrașcolară s-a ramificat repede, îmbinînd formele economice cu cele culturale.

Revenit la conducerea Ministerului, în 1901, a continuat să-și pună în aplicare programul de ridicare a lumii satelor și a societății românești prin școală, prin cultură.

Un principal instrument de realizare, la sate, a programului lui Haret a devenit cercul cultural. La cele 450 cercuri culturale organizate pe întinsul țării, sătenii ascultau, duminicile, conferințe pe teme de agrotehnică, igienă, știință popularizată, după care asistau la serbări școlare. Prin aceste cercuri culturale se făcea și propagandă pentru fondarea cooperativelor. Pentru a ridica prestigiul cercurilor, Haret a delegat, în octombrie 1902, pe Coșbuc și Vlahuță să participe la ședințele lor și să țină conferințe. Cîțiva ani mai tîrziu, Mihail Sadoveanu și Artur Gorovei au primit aceeași însărcinare.

Dîndu-și seama de iminența confruntării dintre țărănime și marii proprietari funciari, Haret a publicat, în 1905, lucrarea **Chestia țărănească,** în care a propus o serie de reforme de structură, bazate pe exproprierea latifundiilor, avertizînd, totodată, că, dacă statul nu va întreprinde măsuri hotărîte, o mare răscoală țărănească se va produce în viitorul apropiat. Doi ani mai tîrziu, cînd răscoala a izbucnit, autorul lucrării a fost acuzat de a fi fost unul dintre principalii săi instigatori. Astfel, omul care militase aproape un sfert de veac pentru luminarea satelor, omul din a cărui inițiativă se tipărise cea dîntîi revistă destinată sătenilor, **Albina** (1897), cel care sprijinise pe Vlahuță și Coșbuc pentru editarea revistei **Sămănătorul** (1901), pe Artur Gorovei în editarea revistei **Șezătoarea** (1892) și a gazetei **Răvașul poporului** (1907), pe Sadoveanu, Gala Galaction, Panait Cerna, pe constructorul de avioane Aurel Vlaicu în realizarea aeroplanului visat, omul acesta a devenit ținta unei avalanșe de atacuri și invective. Răspunzînd adversarilor săi că nu avea nimic de retractat, Haret s-a preocupat să asigure reluarea activității extrașcolare, momentan întreruptă în 1907, căutînd să apere, totodată, de urmările judiciare pe învățătorii arestați și implicați în diverse procese de după reprimarea răscoalei.

La sfîrșitul lui 1910, guvernul din care Haret făcea parte și-a prezentat demisia. Obosit sufletește și fizicește, și-a cerut și pensionarea de la catedră. Din străinătate, unde se dusese să se odihnească, scria unui învățător din Amărăștii de Jos, județul Romanați: „Am avut parte de a conduce Ministerul Instrucțiunii timp de aproape zece ani, mai mult decît oricare altul. În acest lung interval am avut multe momente de amărăciune, de oboseală sau de descurajare, dar în mijlocul atîtor supărări am avut marea satisfacție de a mă vedea înțeles și urmat de marea majoritate a învățătorilor [...] Amintirea acestui lucru va fi pentru restul vieții cea mai nobilă răsplată pentru ceea ce voi fi lucrat și eu în interesul țării". „Plec din lume — scria el în testamentul din 8 ianuarie 1910 — cu mulțumirea că nu am pierdut vremea și că mi-am îndeplinit datoriile pe cît puteam să mi le îndeplinesc în împrejurările în care am trăit și în marginea puterilor mele fizice și intelectuale..."[1]

Doi ani mai tîrziu, la 17 decembrie 1912, a încetat din viață, lăsînd în urmă o operă remarcabilă prin tendințele ei progresiste.

[1] Bilanțul muncii sale în domeniul învățămîntului poate fi exprimat astfel în cifre: între 1864-1897 s-au înființat 779 școli primare sătești; între 1897-1910 s-au clădit 2 243 localuri noi, din care 1 980 sub cele trei ministere conduse de el; în 1897 existau 129 000 școlari, în timp ce în 1909 numărul lor a ajuns la 338 000; procentul știutorilor de carte crescuse de la 22% în 1899, la 39% în 1909 — **n.a.**

Prof. ALBERTO S. GHISALBERTI, membru al Academiei dei Lincei
președintele Institutului de istorie Risorgimento

Unitatea statală — moment esențial al istoriei noastre

Pe zidul lateral din dreapta al giganticului edificiu de marmură albă, Vittorio Emanuele II împlîntat în centrul Romei în Piața Veneția, o plăcuță în bronz îmi indică locul pe care îl caut: Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano. Străbătînd imensitatea celor șapte etaje ale monumentalului Vittoriano, ridicat ca o apoteoză a independenței Italiei și vecin Capitoliului, parcurgi și muzeul dedicat Risorgimento-ului. Ajuns la capătul itinerarului — de unde panorama capitalei italiene oferă infinite unghiuri de admirație — mă întîmpină un distins amfitrion, a cărui agilitate, alură sveltă și forță intelectuală nu-i trădează cei 82 ani. Este profesorul Alberto Ghisalberti, din 1938 secretar general, iar din 1952, președintele acestui Institut, unul dintre istoricii italieni cei mai prestigioși, fost decan al Facultății de litere din Roma (1945-1952). Cursurile, ca și lucrările sale consacrate istoriei moderne italiene, în special secolului XIX, sînt de mult celebre. Acum prof. Ghisalberti se consacră în exclusivitate muncii de cercetare istorică în cadrul acestui Institut, ale cărui legături cu peste 100 instituții științifice din lumea întreagă îl recomandă drept principalul centru italian de studiere a experienței Risorgimento-ului. De la activitatea Institutului a pornit și această discuție pe care o reproduc pentru cititorii revistei noastre.

— Institutul nostru își fixează primele debuturi încă în urmă cu 70 ani. Atunci în 1906 s-a creat primul Centru național de studiere a Risorgimento-ului, apoi în 1935 el a căpătat statutul de Institut de cercetări istorice. Activitatea noastră se concentrează asupra studierii arhivelor cu privire la evenimentele Risorgimento-ului, precum și organizarea Muzeului ce le este consacrat. Numai aici, la Institut, am strîns pînă acum peste 400 000 documente, cărora li se adaugă presa vremii și o vastă bibliotecă. Activitatea noastră vede lumina soarelui — ca să mă exprim metaforic — prin volumele de documente (pînă acum am editat 109); prin Congresele internaționale „Risorgimento" (pînă acum au avut loc 48, iar cel din 1976 va fi organizat la Mantua, unde colegii noștri din România sînt așteptați cu aceeași simpatie cu care i-am întîmpinat la precedentele noastre reuniuni); în sfîrșit, prin revista noastră **La Rasegna Storica del Risorgimento,** al cărei ultim număr din trimestrul III al anului 1975 se deschide cu un amplu studiu intitulat **Revoluția lui Tudor Vladimirescu în istoriografia română,** studiu care e încă o dovadă a interesului puternic față de istoria țării dumneavoastră ce se face simțit în cercurile științifice italiene.

— Care este semnificația precisă a acestei noțiuni Risorgimento, **atît de prezentă în istoria și cultura italiană și cu rezonanțe puternice în întreaga Europă?**

— Încerc s-o definesc cît mai exact. Pentru noi **Risorgimento** înseamnă perioadă istorică a mișcării **Unității Italiene,** perioada pe care o fixăm ca începînd de la sfîrșitul sec. XVIII, odată cu primele tendințe de unitate și se termină la 1870 dar al cărei final real îl găsim în 1920, la sfîrșitul primului război mondial, cînd unitatea de stat a Italiei a fost

„Apărătorii Italiei", desen de epocă din anul 1860. Sus, regele Vittorio Emanuele II. În centru, Garibaldi (stînga) și Cavour. Jos — generalii Cialdini (stînga) și La Marmora

desăvîrșită. Desigur, Risorgimento are și o accepție literară și ca mișcare de idei a acelei epoci.

— Traseul înfăptuirii unității politice și de stat a Italiei, ca și a României, prezintă în secolele XIX și XX o serie de fenomene similare. Cum vi le explicați?

— Îmi este greu să comentez istoria României. Există însă atîtea tangențe vizibile chiar la o privire generală, nu numai în ceea ce privește istoria străveche a românilor și a italienilor, ci și în epoca modernă, încît ele impun o concluzie: procesul de unitate realizat de cele două popoare a fost un proces ireversibil, obiectiv, fundamental, fără de care ar fi fost de neconceput nu numai edificiul lor național, ci chiar existența lor.

Presiunea exercitată dinafară a fost unul dintre factorii care au propulsat cu și mai mare necesitate ideea unității, întrucît era limpede că dominația străină nu putea fi înlăturată de popoare divizate. Risorgimento-ul italian și mișcarea românilor pentru unitate se întemeiază pe cinci trăsături comune — identitatea etnică, lingvistică, culturală, economică, de conștiință — și desigur avea numeroase și importante deosebiri. De asemenea, atît problema unității italienilor cît și cea a românilor a devenit în sec. XIX și a continuat să fie și în primele decenii din acest secol, o problemă strîns legată de viața europeană. Deși au început să se manifeste cu mult timp înainte, cele două mișcări național-unitare s-au maturizat în împrejurările revoluționare de la mijlocul veacului trecut.

Să ne uităm chiar la cronologie: 1821 a fost un an al revoluției în Valahia, ca și la Neapole și în regatul Sardiniei, unde poporul striga „Trăiască Constituția" și revoluția a fost reprimată de armatele Sfintei Alianțe; 1848 a fost un an al revoluției în toată Italia ca și în toate țările române; în 1854, Garibaldi scria că Piemontul este singurul stat italian care poate face ceva pentru Italia[1], iar în Moldova și Valahia unioniștii pregăteau primul pas spre unirea românilor realizată în 1859 aproape concomitent cu cea a Italiei. Înfăptuită sub aceeași dinastie de Savoia, care a pus și bazele regatului Sardiniei, ceea ce a fost fundamental pentru noi, Unirea italienilor a constituit un eveniment de extremă importanță și în același timp deosebit de complex date fiind puternicele decalaje dintre nord și sud, decalaje istorice, economice, politice și chiar psihologice. Geneza problemei mezzogiorno-ului care frămîntă societatea italiană contemporană s-a pus încă de acum mai bine de un secol în termeni foarte clari și presanți. Aș vrea să subliniez că pentru realizarea unității italiene a fost de o mare însemnătate lupta împotriva ocupației străine. Îmi amintesc că în 1911-1912 am întîlnit la Roma un grup de studenți români din Transilvania. Și atunci le-am spus același lucru — fără eliberarea de sub dominația habsburgică, Italia și România nu vor fi cu adevărat ele însele. Numai un popor care a avut pe pămîntul său garnizoane străine poate înțelege pe deplin suferința altui popor aflat sub ocupație. Poporul italian păstrează și astăzi sute de versuri care exprimau ura sa față de ocupanți. Rațiunile pentru care marile imperii au subjugat țările noastre erau multiple — economice, politice, religioase. Esențial este însă faptul că unitatea statală a Italiei ca și a României a fost desăvîrșită odată cu prăbușirea acestor imperii în urma primului război mondial.

— Care este interesul noilor generații față de istoria Risorgimento-ului?

— Fiecare generație vine în lume cu interesele ei specifice vremii în care trăiește, deci fiecare generație are o altă viziune, nu neapărat nouă, dar diferită asupra evenimentelor istorice. Astăzi se poate vorbi de o nouă abordare a Risorgimento-ului, de o nouă interpretare a evenimentelor unității italiene nu numai sub raportul metodologiei istorice sau al dorinței de a reînnoi societatea, dorință predominantă în Italia din 1975, ci și sub raportul conceptului istoric. Înainte, pe vremea cînd eu îmi terminam studiile, se punea accentul pe rolul personalităților, acum se caută cauzele economice, sociale, politice, religioase care pun în mișcare istoria și-i motivează mersul înainte.

Întrucît întrevederea noastră avea loc în preajma Anului nou, l-am întrebat pe profesorul Ghisalberti ce-și dorește pentru 1976?

— Să pot continua publicarea colecției de documente Mazzini (scrieri politice, corespondență, adnotări) care a ajuns la al 100-lea volum; să scot primul volum al scrisorilor lui Giuseppe Garibaldi datînd din epoca sa latino-americană (1834-1848); să vizitez România.

Nu am găsit un alt LA MULȚI ANI mai potrivit decît urarea de a-și realiza toate cele trei dorințe.

Cristian POPIȘTEANU

[1] În 1720 Piemontul (regiune din nord-vestul Italiei) împreună cu Sardinia au format, sub conducerea ducelui de Savoia regatul Sardiniei, care în secolul XIX a constituit centrul unificator al Italiei. Regatul Sardiniei a fost un sprijinitor activ al poziției Principatelor Dunărene la Conferințele de la Paris din 1856 și 1858 și a făcut parte din Comisia celor șapte puteri europene creată în baza Convenției internaționale din 1856.

PLANȘELE NOASTRE

① „Vreau să sculptez forme care ar putea să dăruiască oamenilor bucuria", mărturisea unul din cei mai mari sculptori moderni, Constantin Brâncuși, născut în 1876 la Hobița, jud. Gorj. Împreună cu portretul artistului și imaginea casei natale, reproducem și două din celebrele sale creații: **Masa tăcerii** și **Coloana infinită** dăltuite în semn de omagiu eroilor români din primul război mondial. **(«Îmi era dor să revăd cîmpiile noastre»,** p. 14)

② Portretul reformatorului Martin Luther, în viziunea pictorului și gravorului german Cranach cel Bătrîn

③ În anul 1530, sprijiniți de electorul de Saxa, reformatorii au prezentat lui Carol V „Confesiunea de la Augsburg" (expunerea tezelor luteranismului), pe care împăratul a refuzat să o accepte. În prim plan — **stînga,** Carol V și electorul de Saxa. În **dreapta,** principii protestanți și reprezentanții orașelor libere **(Martin Luther și „Cele 95 propoziții" ale sale,** p. 51)

④ Vicerege între anii 1805-1848, Mehmet Ali a deschis Egiptul lumii moderne — **stînga, sus.** În **dreapta:** suzeranul și rivalul lui Mehmet Ali, sultanul Mahmud II. **Jos:** imagine de epocă a orașului Cairo **(Pagini din istoria Egiptului,** p. 48)

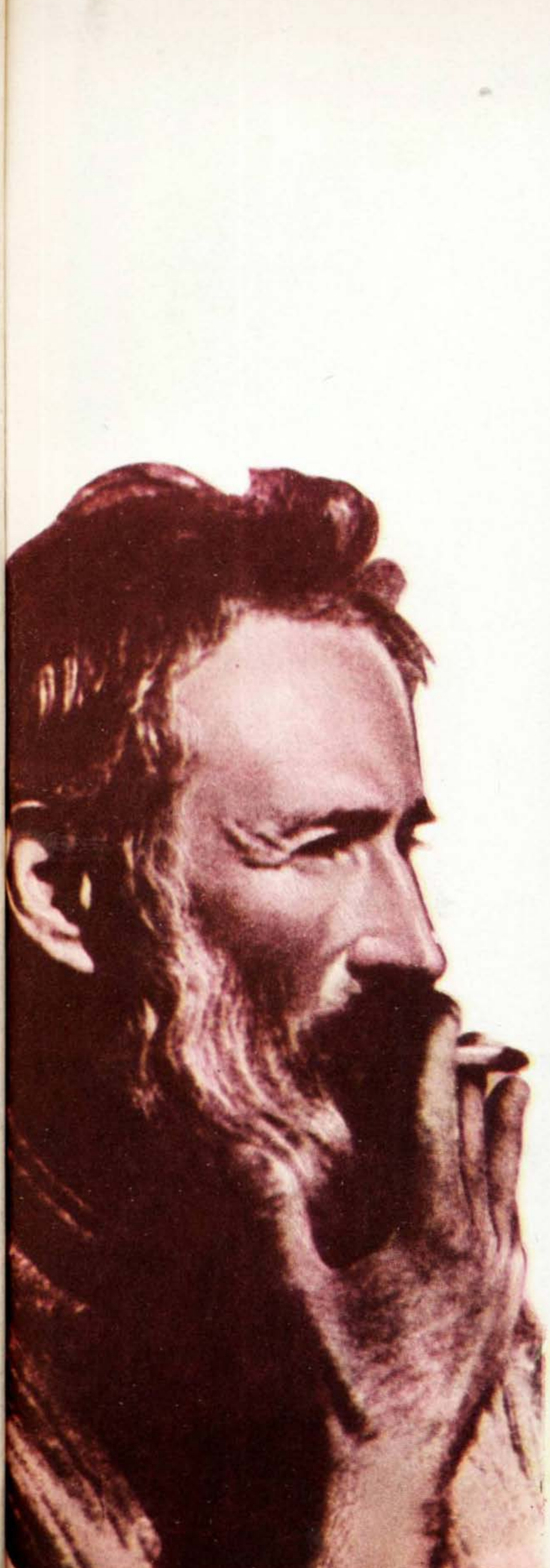

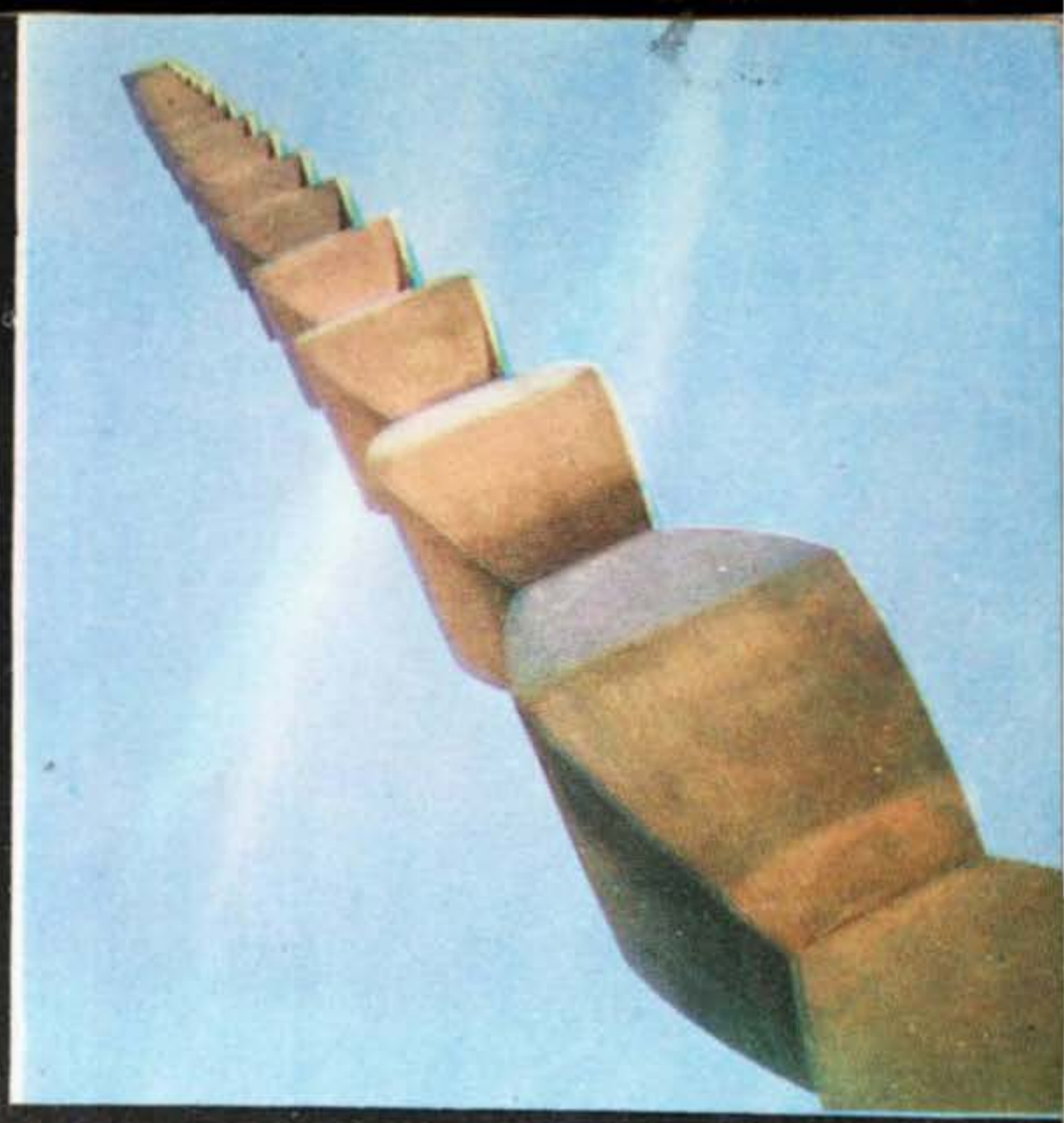

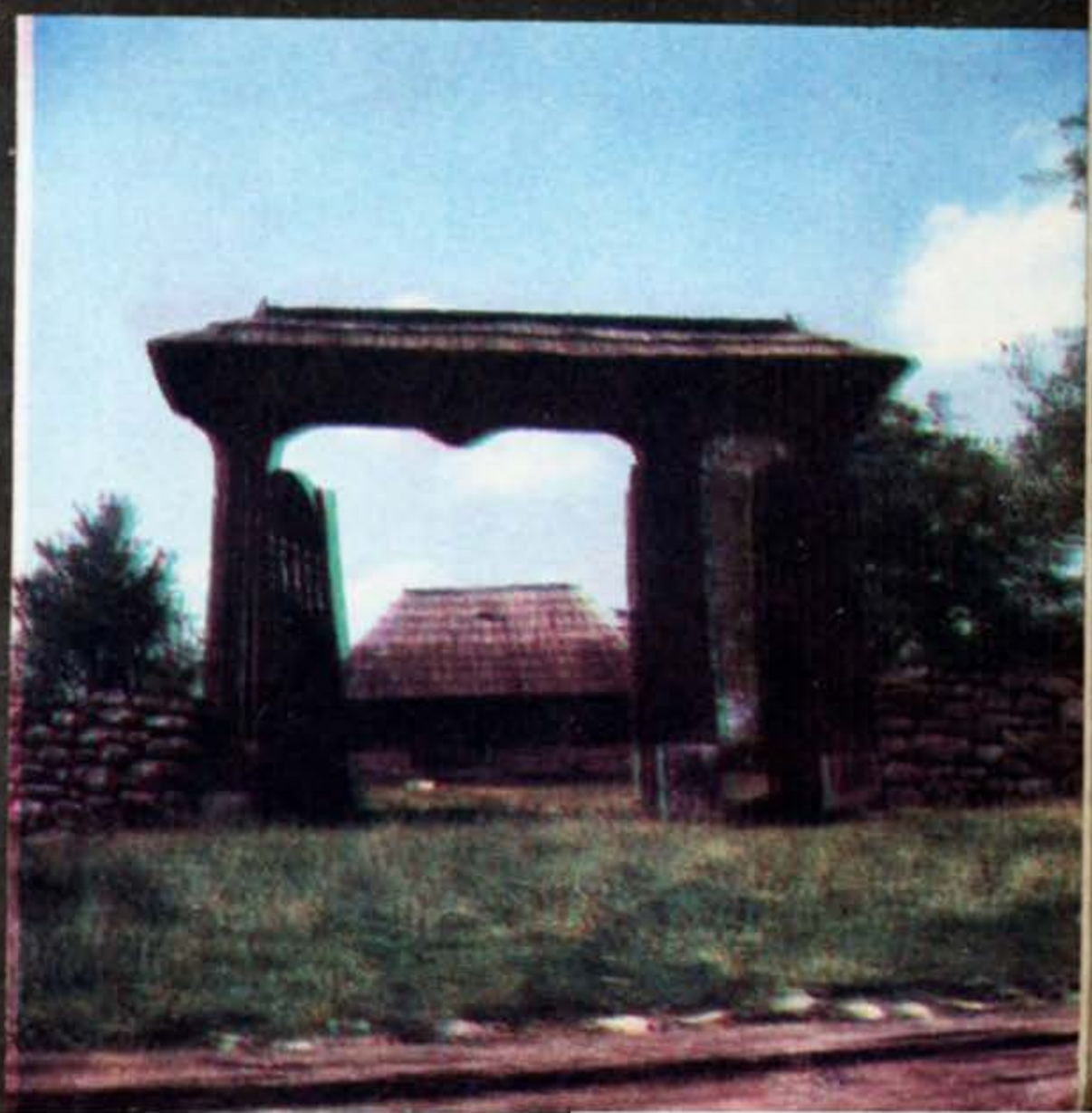

Friderich hertzog zu
Churfürst.

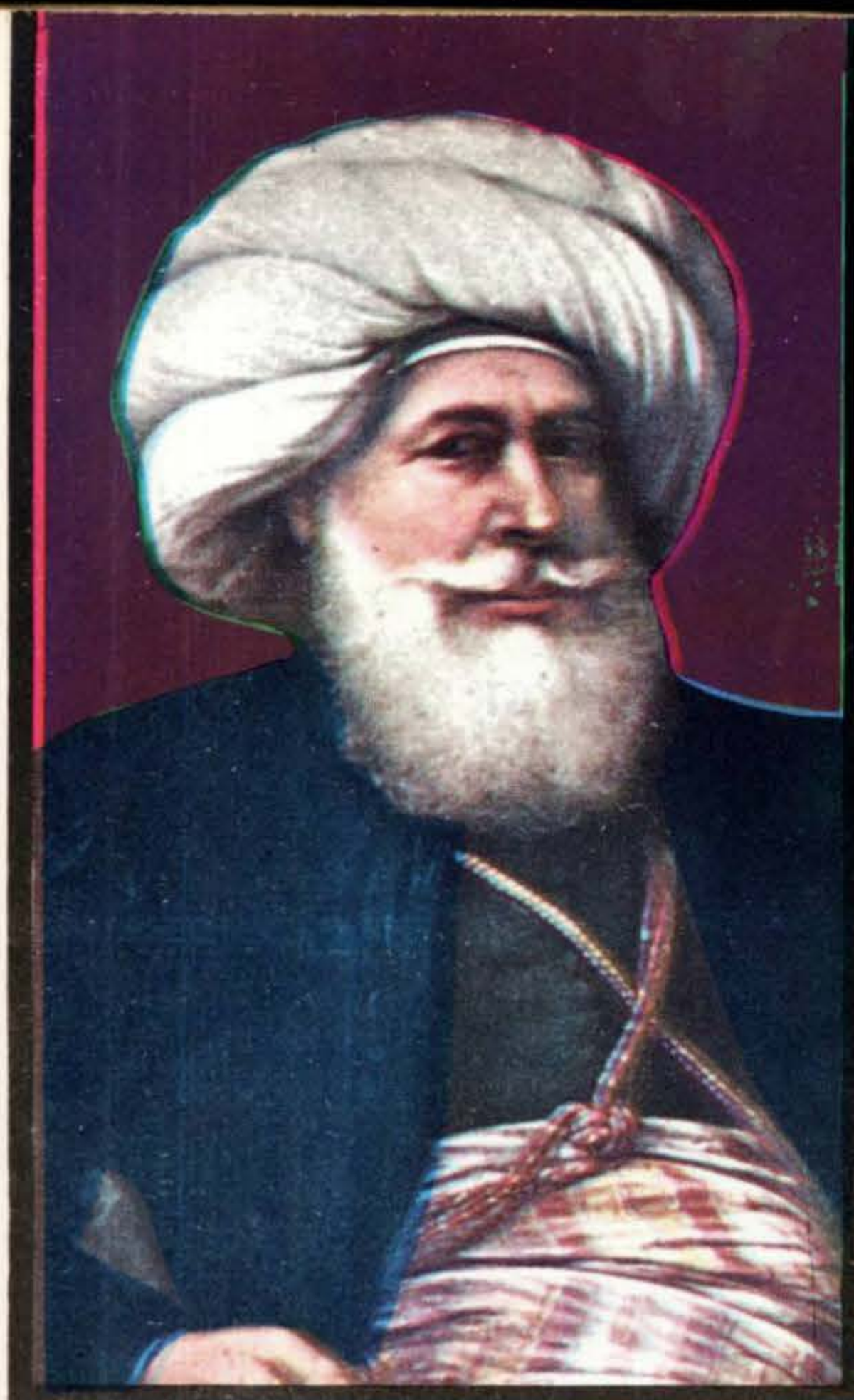

„Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal".

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism

NEAMURI ŞI TRIBURI TRACICE

Carpii

Populaţie de origine dacică[1]. În secolele II-III e. n. au locuit teritoriul de la est de Carpaţi pînă la Nistru.

După unii cercetători, denumirea de carpi vine de la Carpates (munte), nume ce derivă fie din rădăcina **sker-ker** = „a tăia", fie din albanezul **Karpë, Karme** (Karp-m) = „stîncă"; după alţii, el ar deriva din rădăcina indo-europeană **Kar** = „a lăuda". Indiferent dacă numele carpilor vine de la **Carpates** (munte), ori de la forma indo-europeană **Kar,** un lucru este sigur şi anume că populaţia carpică a locuit în preajma munţilor Carpaţi. V. Pârvan şi alţi istorici consideră însă că munţii Carpaţi au luat numele de la carpi.

Majoritatea cercetătorilor, români şi străini, au presupus originea dacică a carpilor pornind de la interpretarea unor izvoare literare. Astfel, denumirea de carpodaci, folosită de istoricul antic Zosimos (IV, 34, 6), a fost tradusă prin „carpii de origine dacică". Originea dacică a carpilor poate fi, însă, dovedită cu prisosinţă pe cale arheologică[2].

Analiza atentă a izvoarelor scrise (antice) şi a datelor arheologice sprijină autohtonia carpilor în spaţiul est-carpatic românesc şi infirmă ipotezele conform cărora carpii au venit din nord sau din est pe actualul teritoriu al Moldovei. Acei problematici calipizi, amintiţi de învăţaţii antici Herodot (IV, 17), Strabon (XII, 3, 21) şi Pomponius Mela (II, 1, 7), ca şi carpizii întîlniţi la Ephoros (frag. 158, 78) şi Pseudo Scymnos (842-844), nu sînt carpi, aşa cum consideră majoritatea cercetătorilor (W. Tomaschek, E.H. Minns, V. Pârvan etc.); ei pot fi, cel mult, triburi înrudite cu carpii. În felul acesta nu mai putem susţine că cele mai vechi izvoare literare îi fixează pe carpi în sud-vestul Ucrainei.

Urmele carpilor au fost identificate pe teritoriul Moldovei în circa 200 puncte, majoritatea concentrîndu-se în zona subcarpatică şi centrală a provinciei, acolo unde au fost îngropate (tot de carpi) şi cele mai multe tezaure monetare (romane). Vestigii ale civilizaţiei carpilor s-au descoperit şi în zona dintre Prut şi Nistru.

Organizaţi într-o puternică uniune tribală, carpii au dominat, din punct de vedere economic, politic şi militar, atît unele triburi de origine dacică (dacii liberi din Muntenia), cît şi populaţiile „barbare" pătrunse în zona extracarpatică a României, din rîndul cărora amintim pe sarmaţi.

După înfrîngerea costobocilor de către romani şi asdingi (anii 170-172) carpii au fost nu numai cei mai puternici dintre dacii liberi, ci şi cei mai periculoşi duşmani ai Imperiului roman la Dunărea de Jos (Iordanes, **Getica**, XVI, 91; **CIL**, III, 12455 etc). Ei au atacat în repetate rînduri imperiul fie singuri, fie în alianţă cu sarmaţii, goţii şi alte seminţii. Izvoare literare şi epigrafice (texte, inscripţii pe unele stele funerare, diplome militare etc.) consemnează numeroase

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1972 şi 1/1976.

[2] Pentru detalii cu privire la istoria carpilor, vezi Gh. Bichir, **Cultura carpică**, Ed. Academiei, Bucureşti, 1973.

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (prianti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
celagesi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi (odrysi)
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

conflicte în secolele III-IV e. n. (anii: 214-238, 245-247, 272, 295-297, 302-303, 306-311, 313-318). Ca urmare a victoriilor obținute asupra carpilor, unora dintre împărați li s-a conferit titlul onorific de **Carpicus Maximus** (Filip Arabul, Aurelian, Diocleţian, Maximian, Constantius Chlorus, Galerius şi Constantin cel Mare). În urma acestor conflicte, o bună parte dintre carpi au fost transferați în Imperiul roman, iar alții au continuat să trăiască pe teritoriul lor de baştină, alături de goți şi huni, aşa cum arată ştirile literare antice şi datele arheologice. Teza conform căreia întreaga populaţie carpică a fost transferată în imperiu: **Carporum natio translata omnis in nostrum solum** sau **Carporum gens universa in Romania se tradidit**[1] (Aurelius Victor, **Caesares,** 39, 43; **Consularia Constantinopolitan,** ad. a. 295—MGH, IX, 230), nu mai poate fi susținută.

Între carpi şi romani au existat şi relaţii paşnice, fapt dovedit de o serie de materiale arheologice şi tezaure monetare romane (peste 75) descoperite în teritoriul carpic. Unele dintre tezaure provin, probabil, din vînzarea unor produse, iar altele din subsidii plătite de romani, carpilor.

Cultura carpică, datată între anii 107-319, este dacică în esenţa ei şi poate fi considerată ca o formă evoluată a La Tène-ului getodacic, căreia i s-au adăugat influenţele romane şi sarmatice. Este una din cele mai frumoase culturi materiale cunoscute de-a lungul istoriei, fapt ce atestă deopotrivă talentul şi hărnicia oamenilor care au creat-o, cît şi treapta de civilizaţie pe care au atins-o.

Carpii sînt menţionaţi pentru ultima dată în anul 381 de către istoricul grec Zosimos (IV, 34,6) sub numele de carpodaci. La acea dată, alături de huni şi sciri, ei au făcut o nouă incursiune în imperiu şi au fost respinşi de împăratul Theodosius I, fiind obligaţi să se întoarcă în locurile de unde veniseră. Istoricul antic a folosit denumirea de carpodaci pentru a arăta că cei alungaţi la nord de Dunăre au fost carpii din Dacia şi nu cei care se aflau în imperiu, transplantaţi aici la sfîrşitul sec. III şi începutul sec. IV.

Sensibili şi receptivi la influenţa romană, într-o măsură mai mare decît alte popoare din afara lumii greco-romane, carpii au asimilat treptat numeroase grupuri de populaţii migratoare şi au contribuit din plin la etnogeneza poporului român. Pătrunzînd pe teritoriul fostelor provincii romane Dacia şi Scythia Minor, ei au revitalizat elementul daco-roman şi l-au făcut să reziste şi să iasă victorios din confruntarea cu neamurile germanice şi cu alţi migratori. Carpii au cunoscut atît romanitatea, cît şi aşa-zisa „barbarie", dar au optat, pînă la urmă, în favoarea celei dintîi.

Dr. Gh. BICHIR

[1] „Întreaga seminţie a carpilor a fost transferată în imperiu".

Tracii în bazinul carpatic

Dr. MIKULAS DUŠEK

În articolul Tracii în bazinul carpatic **publicat în revista** Slovenská Archeológia **(1974) — pe care îl prezentăm cititorilor într-o formă prescurtată — arheologul ceh Mikulas Dušek, cercetător ştiinţific la Institutul de arheologie din oraşul Nitra, bun cunoscător al preistoriei regiunii carpato-danubiano-pontice, subliniază rolul activ al tracilor în zona Carpaţilor, în primele secole ale celei de-a doua jumătăţi a mileniului I î.e.n. Între altele, autorul emite părerea că agatîrşii au aparţinut neamurilor tracice, opiniile sale în această direcţie fiind convergente cu ale multor cercetători români şi străini. Cît priveşte pe sciţi, care au fost de neam iranian şi au locuit în stepele nord-pontice, aceştia nu au putut constitui — după opinia lui Mikulas Dušek — o pătură dominantă în zona carpatică şi în ţinuturile danubiano-balcanice, părere împărtăşită, de asemenea, şi de alţi cercetători.**

În ceea ce mă priveşte, rămîn şi astăzi la teoria mea mai veche, potrivit căreia în bazinul carpatic şi în regiunea precarpatică nu poate fi dovedită o ocupaţie scitică şi, în consecinţă, nu au avut loc nici expediţii militare scitice în acest spaţiu. Existenţa unui număr restrîns de morminte cu antichităţi scitice, începînd din răsărit, din regiunea Olbiei, trecînd peste Moldova şi, mai departe, spre Transilvania şi Cîmpia Maghiară, este mai degrabă dovada unor relaţii comerciale, negustorii respectivi fiind însoţiţi, după obiceiul vremii, de escorte militare.

În acelaşi timp, numărul mic al antichităţilor cu adevărat scitice (pumnale-akinakes[1], plăci de bronz de la tolba de săgeţi, oglinzi, topoare etc.) şi cantitatea mare de imitaţii a adevăratelor obiecte scitice, dovedesc relaţii de scurtă durată între bazinul carpatic şi regiunea Olbiei, eventual chiar Olbia. În ceea ce priveşte vîrfurile de săgeţi cu trei muchii, acestea au o răspîndire atît de vastă în Europa, încît nu există temeiuri să fie atribuite peste tot şi cu orice preţ sciţilor. Împreună cu zăbalele de tip Vekerzug[2], ele sînt o dovadă în plus a folosirii lor de către populaţia autohtonă din bazinul carpatic. Demonstraţia noastră se sprijină pe realitatea că zăbalele de tip Vekerzug sînt o creaţie a unor meşteri locali din bazinul carpatic. Celor care susţin originea lor caucaziană le lipsesc argumente convingătoare. Descoperirile de la Ferigele, Tigveni (România), Brezje Magdalenska Gora, Vace, Zagorje, Donja Dolina (Iugoslavia), Schandorf, Oberpullendorf (Austria) şi Wymysowo (Polonia), atestă că ele sînt o consecinţă a schimburilor comerciale şi nu a unor expediţii militare.

Obiectele de aur în formă de cerb de la Zöldhalompuszta şi Tápiószentmárton (ambele localităţi în Ungaria) nu exprimă, după părerea mea, aşa-numitul stil animalier scitic în forma lui clasică; totodată, mărimea lor nu corespunde adevăratelor podoabe scitice de acest gen. Aşa-numitele elemente de factură scitică au ajuns, după convingerea mea, în bazinul carpatic prin Moldova şi valea Mureşului, deci într-o regiune locuită de agatîrşi traci şi într-o perioadă de timp foarte scurtă. O întrerupere a acestor contacte o dovedeşte ridicarea cetăţilor din Moldova din sec. VI-IV î.e.n. (după unii cercetători datate mai precis între 550-470 î.e.n.), datorită pericolului scitic.

Din cele expuse mai sus rezultă deci că nu putem vorbi despre expediţii războinice scitice în bazinul carpatic. Se pot presupune numai contacte comerciale care veneau de la Olbia şi în cadrul cărora au fost răspîndite şi antichităţi scitice, după care s-au făcut apoi imitaţii de către localnici.

Prezenţa tracilor şi a culturii lor la nord de Dunăre este documentată — în continuare — şi în a doua jumătate a sec. VII î.e.n.; în regiunea pontică — în sec. VII-VI î.e.n., în regiunea transilvăneană, în Cîmpia Maghiară şi în nordul Tisei — în a doua jumătate a sec. VI, iar în Slovacia de sud, sud-est şi sud-vest — la sfîrşitul sec. VI, dar mai ales în sec. V-IV î.e.n.

Organizarea socială a tracilor în Peninsula Balcanică a fost de tipul societăţii împărţită în clase. Apariţia coloniilor greceşti nu numai că accelerase decăderea societăţii gentilice, dar reprezentase, încă din sec. VII î.e.n., una din cele mai importante premise pentru apariţia acestui tip de societate.

Din izvoarele scrise şi arheologice reiese că în sec. VI-V î.e.n., oraşele greceşti de pe litoralul Mării Negre au devenit factori de seamă în istoria tracilor şi sciţilor. Unele localităţi întemeiate pe coasta de apus a Mării Negre, ca Histria, la sfîrşitul sec. VII î.e.n., Tomis (Constanţa), Callatis (Mangalia), la începutul sec. VI î.e.n., Dionysopolis (Balčik), Odessos (Varna), Messembria (Nessebăr), la sfîrşitul sec. VI, Apolonia (Sozopol), la sfîrşitul sec. VII, Tyras, la gura Nistrului, în sec. VI î.e.n., au devenit centre culturale şi comerciale deosebit de importante, strîns legate de lumea tracică. La nord de Tyras a fost întemeiat, în prima jumătate a sec. VI, oraşul Olbia, care a evoluat într-un oraş-stat şi care a făcut comerţ cu regiunea Bugului şi a Niprului; judecînd după unele descoperiri arheologice, Olbia a întreţinut relaţii comerciale şi cu populaţia tracică din Moldova actuală, din Transilvania şi din Cîmpia Maghiară.

---

[1] Denumire de origine iraniană; pumnal cu două tăişuri. Sciţii l-au împrumutat de la perşi; l-au folosit şi tracii — **n.r.**

[2] Localitate în Ungaria — **n.r.**

Contactul tracilor cu orașele grecești se reflectă clar în descoperirile arheologice din regiunea locuită de traci, respectiv de traco-geți. Ele dovedesc că în aceste orașe au venit, din Grecia sau din Asia Mică, negustori sau meșteri care au întemeiat ateliere sau magazii de mărfuri. Produsele de proveniență ateniană sînt un indiciu că și atelierele din Atena sec. V au participat la comerțul cu tracii. Scenele reprezentate pe produsele de ceramică greacă au fost împrumutate de multe ori din mitologia tracă. Pe de altă parte, tezaurele de aur, argint sau bronz, ca și alte monumente trace, poartă la rîndul lor, urme ale influenței culturale grecești sau din Asia Mică, pe lîngă forma proprie tracă de exprimare artistică. Descoperirile arheologice dezvăluie, de asemenea, că relațiile comerciale ale orașelor grecești cu teritoriul tracic s-au intensificat în a doua jumătate a sec. VI, pentru a cunoaște apogeul în sec. V-IV î.e.n.

La începutul sec. V, la traci a apărut prima formațiune statală mai mare și anume regatul odrizilor de sub conducerea lui Teres (a domnit pe la 527-435 î.e.n.).

Triburile tracilor de nord sînt atestate mereu și arheologic în regiunea carpato-dunăreană și în sec. VII-VI î.e.n. După expediția lui Darius din anul 513-512 împotriva sciților, de-a lungul coastei de apus a Mării Negre, este exclus orice contact al sciților — și cu atît mai mult unul militar — cu bazinul carpatic. În această epocă, deci la sfîrșitul sec. VI î.e.n., tracii s-ar fi deplasat în mare număr spre vest de-a lungul văii Mureșului, a Dunării și Tisei. Mișcarea lor poate fi legată și de grupul cultural Kuștanovice[1] și ea trebuie plasată încă la sfîrșitul sec. VII î.e.n. Penetrația triburilor nord-tracice în bazinul carpatic a fost, desigur, cauzată de motive economice, de dorința căpeteniilor trace de a cuceri noi teritorii și a ajunge la noi surse de bogății[2].

Pătrunderea tracilor în bazinul carpatic a accelerat, din toate punctele de vedere, dezvoltarea social-economică a populației autohtone, tracii acestei epoci venind cu o cultură mai înaltă și cu o structură socială mai avansată. În Slovacia de sud-vest, de sud și de răsărit, apariția tracilor în sec. V î.e.n., a impulsionat trecerea la faza democrației militare în toată această regiune, ca, de altfel, și în Cîmpia Maghiară și în zona Tisei. Prezența tracilor a determinat nu numai schimbări sociale sau o mai bună organizare militară, dar a favorizat și dezvoltarea forțelor de producție. Astfel, ei au adus un nou mijloc de producție, roata olarului, care a stimulat dezvoltarea economică. Producția specializată de ceramică, ca și a unor obiecte de fier sau bronz (zăbale, vîrfuri de săgeți, topoare) a contribuit desigur, la crearea unui plusprodus. Aceasta se vede și din faptul că din comerțul cu regiuni îndepărtate au apărut unele obiecte de lux: chihlimbar de pe coasta Mării Baltice, sticlă probabil din sud, din regiunile ilirice. S-a dezvoltat probabil și producția agricolă în urma introducerii unei tehnici mai avansate. Urmarea logică a acestui proces a fost o creștere a producției într-o serie de ramuri economice, care a dus, în cele din urmă, la o diferențiere socială a populației din bazinul carpatic și deci și din Slovacia.

Populația tracică a conviețuit în mod pașnic cu populația băștinașă, cum o dovedesc, poate cel mai bine, cimitirele birituale[3], care dezvăluie continuarea vechii baze culturale. Necropolele descoperite oferă un material documentar satisfăcător cu privire la relațiile social-economice preconizate. În Slovacia, unul din exemplele cele mai ilustrative îl constituie necropola de la Chotin, regiunea Komárno. Mormintele cu inel de lut, răspîndite izolat pe cuprinsul necropolei, arată poziția socială deosebită a celui înmormîntat. Mormintele de cai sau cele umane cu cai pot și ele constitui indicii referitoare la bogăția unei anumite pături a acestei populații, deoarece calul reprezintă o valoare (care putea fi însă exprimată și în alte produse). Perlele de chihlimbar și de sticlă sau inelele de tîmplă argintate, sînt, de asemenea, dovezi că unii membri ai acestei societăți s-au îmbogățit treptat. Mormintele duble sau triple (bărbat-femeie, bărbat-femeie-copil) din acest cimitir confirmă nu numai descrierea lui Herodot referitoare la ritul de înmormîntare trac, dar și poziția de conducători pe care au avut-o cei înmormîntați. În ceea ce privește mormintele cu săgeți în trei muchii, ele pot fi socotite ca aparținînd membrilor cetelor militare. Căci triburile trace ale acelei epoci au adus în bazinul carpatic, în afară de organizarea lor tribală, pe care o aveau și în Tracia sau la nord de Dunăre și organizarea bazată pe cete militare.

Din privirea de ansamblu asupra materialului arheologic și din valorificarea lui — sau din revalorificarea unor descoperiri mai vechi — ca și din confruntarea cu sursele istorice scrise, am încercat să dezvoltăm o nouă imagine asupra evoluției spațiului carpatic și precarpatic. Din acest punct de vedere am fost înclinați să ajungem la un nou fel de a privi rolul, pînă acum necorespunzător reliefat, al tracilor și al culturii lor, dezvoltarea social-economică a Europei de sud-est și a bazinului carpatic în Hallstattul[4] tîrziu, în conexiune și cu rezolvarea problemei sciților în această regiune.

O altă problemă constă în interpretarea etnică a materialului arheologic. În această privință nu trebuie să plecăm numai de la materialul arheologic, ci să avem în vedere și izvoarele scrise. Pe baza acestui principiu am ajuns la următoarele concluzii:

1. În timpul evoluției hallstattiene tîrzii, în Slovacia a pătruns, la sfîrșitul sec. VII î.e.n., grupul cultural nord-tracic Kuștanovice, care poate fi urmărit pînă în sec. III î.e.n. Influența lui s-a făcut

---

[1] Localitate în Ucraina carpatică (U.R.S.S.); necropolă cu tumuli — n.r.

[2] Dar tracii se găseau în aceste regiuni încă din epoca bronzului — n.r.

[3] Se practicau în același timp cele două rituri: inhumația și incinerația — n.r.

[4] Hallstatt — localitate în Austria; a dat numele (convențional) primei epoci a fierului — n.r.

simțită și în Slovacia de mijloc. După sec. V î.e.n., înrîuriri ale culturii nord-trace au ajuns treptat și în Slovacia de sud și de mijloc, venind dinspre Cîmpia Maghiară.

2. În Slovacia de sud și de mijloc au apărut necropole birituale și ceramică lucrată la roată. Organizarea gentilică, care dăduse deja semne de dezagregare [...], a fost impulsionată în această perioadă de uniunile de triburi nord-trace.

3. Materialul arheologic din Bulgaria de astăzi, atribuit în mod sigur triburilor trace, cît și ritul de înmormîntare trac dovedesc fără putință de tăgadă, identitatea cu monumentele materiale și ritul de înmormîntare constatat în Slovacia, atribuit de asemenea triburilor nord-trace, precum și cu materialul din epoca necropolelor birituale din Ungaria.

4. Monumente nord-trace există și în România (în Moldova), în partea de apus a Ucrainei și în Ucraina carpatică.

5. Monumentele scitice, care în regiunile menționate nu sînt multe la număr, constituie dovezi ale contactelor cu regiunea Olbiei, respectiv chiar cu Olbia. Se ridică însă problema dacă acest comerț a fost practicat de sciți sau chiar de greci, deoarece, după cum bine se știe, sciții au fost consumatori de produse grecești, care au fost confecționate pentru ei în așa-numitul stil animalier. În bazinul carpatic sînt atît de puține produse scitice veritabile, realizate în acest stil, încît nu se poate vorbi de o ocupare scitică a acestor regiuni.

6. Numărul redus de monumente scitice în regiunea precarpatică poate fi considerat ca rezultatul unui contact bilateral între triburi trace și scitice, explicabil prin legăturile de rudenie dintre dinastia tracă și scitică din perioada regatului odris. Vîrfurile de săgeți de bronz în trei muchii nu pot constitui un argument pentru atribuirea etnică.

7. Documentele arheologice și izvoarele istorice dovedesc că triburile trace ajung treptat, începînd cu sec. VI, dar mai ales cu mijlocul acestui secol, în bazinul carpatic[1] și deci și în Slovacia.

8. Moștenirea culturală din afara bazinului carpatic (Austria inferioară, Polonia, Slovacia), pe care noi am atribuit-o tracilor de nord, este o dovadă a contactelor comerciale ale triburilor nord-trace cu aceste regiuni.

9. Ritul de înmormîntare din regiunea de stepă nord-pontică în decursul sec. VI-V î.e.n. (poate chiar sfîrșitul sec. VII), respectiv inhumația în camere mortuare de lemn, nu este identic cu cel din spațiul carpato-dunărean (incinerația). În sec. VI-V î.e.n. incinerația nu este cunoscută în stepa nord-pontică, după cum în decursul sec. VII-V î.e.n. nu este practicată nici în regiunea de silvostepă din dreapta Nistrului mijlociu. Aici au fost găsite numai camere mortuare arse, parțial sau total. Această realitate infirmă opiniile după care mormintele de incinerație — sau eventualele morminte de incinerație în tumul — ar fi manifestări ale ritului de înmormîntare scitic.

10. Descompunerea societății gentilice și apariția aristocrației gentilice sînt datate în Slovacia la sfîrșitul sec. VII î.e.n. În Tracia, acest proces este încheiat în prima jumătate a mileniului I î.e.n., cînd apar comunități patriarhale casnice colective de producție sătești. În sec. V î.e.n., comunitățile casnice se unesc în colective monogame de familie. Iau naștere comunități sătești și uniuni tribale, iar aristocrația își însușește pămîntul. Prin venirea lor în bazinul carpatic, tracii accelerează evoluția social-economică a populației autohtone și favorizează dezvoltarea forțelor de producție, prin introducerea unui nou mijloc de producție — roata olarului. Aceasta duce la o producție specializată care, la rîndul ei, determină realizarea unui plusprodus. De asemenea, tracii introduc în Slovacia și în restul bazinului carpatic o mai bună organizare a uniunilor de triburi.

[1] Din care face parte si Slovacia.

CÎND AU DEBUTAT SOCIALIȘTII ROMÂNI...

(Urmare din p. 19)

cării noastre socialiste privind acțiunea în viața politică. Faptul este cu atît mai semnificativ, cu cît se știe că în perioada cuprinsă între 1871 (cînd s-au constituit primele cercuri socialiste din România) și 1885-1886, majoritatea membrilor acestor cercuri au afirmat că nu intenționează să intre direct în disputa partidelor politice ale burgheziei și moșierimii pentru putere și că nu vor aborda viața electorală și parlamentară. Cu toate acestea, ei au desfășurat, în presă, la întruniri, ca și prin propagandă orală, o susținută activitate de analiză critică a realităților politice românești — stat, constituție, monarhie, partide, putere legislativă și executivă, legislație etc. — exprimînd punctele de vedere socialiste față de aceste realități. Totodată, în efortul de a descifra o multitudine de forme și metode de acțiune pentru realizarea obiectivelor de luptă ale proletariatului, unii dintre socialiști au început să se îndrepte, după cum am văzut, și spre folosirea căilor politice-parlamentare, înțelese ca o nouă modalitate de afirmare a obiectivelor clasei muncitoare și țărănimii.

Izvorîte dintr-o inițiativă personală, încercările din 1883 și 1886 au anticipat o formă de luptă care, după numai cîțiva ani, și-a dovedit, practic și eficient, însemnătatea, constituind o experiență pozitivă și necesară pentru acțiunea politică și parlamentară socialistă, desfășurată organizat de mișcarea muncitorească din România, începînd din 1888, și care a cunoscut o continuă dezvoltare, înregistrînd notabile succese în timpul activității partidului politic al proletariatului român, făurit în 1893, partid însuflețit de nobilele idealuri ale făuririi socialismului pe pămîntul României.

Frontul popular preia conducerea

VLADIMIR ZAHARESCU

6 februarie 1934. La Paris, „ligile" de dreapta, fascizante, ies în stradă. Se produc dezordini, se iau măsuri de restabilire a ordinii.

A fost o încercare de puci, de preluare directă a puterii pentru a instaura o dictatură fascistă în Franța? Sau scopul era, pentru moment, exercitarea unei presiuni care să deplaseze spre dreapta viața politică și să se deschidă calea spre dictatură?

Părerile istoricilor sînt împărțite. Dar e limpede că fără o ripostă hotărîtă care să-i bareze calea, fascismul, dezorientînd o parte a maselor, s-ar fi întărit. Necesitatea de a se împotrivi acestui pericol, lupta împotriva consecințelor crizei economice, pentru revendicări sociale vitale — iată factorii primordiali care au raliat forțele democratice, au pus în mișcare masele populare, în primul rînd pe cele muncitorești. La 12 februarie 1934,

pentru prima dată după mai mult de un deceniu de dezbinare și conflicte, în cursul unei uriașe demonstrații de masă, comuniștii și socialiștii și-au unit rîndurile și au strigat într-un glas: „Vive la République!", „Unité d'action!". Coloanele, inițial separate, s-au contopit. Tendința spre unitate care și-a făcut apoi tot mai puternic loc, discuțiile la nivelul conducerilor celor două partide — dificile, dar în ultimă instanță fructuoase — s-au încadrat și ele în mersul evenimentelor care au dus la victoria din 1936 a Frontului popular[1].

Viața însăși, ascensiunea fascismului și venirea lui Hitler la putere în Germania, tendințele unitare ale muncitorimii și forța pe care au căpătat-o acțiunile muncitorești comune — să ne amintim de luptele ceferiștilor și petroliștilor din România în 1933 — au făcut ca multe partide comuniste să se elibereze treptat de sectarism. Ele și-au reconsiderat linia politică, au depășit tezele de pînă atunci ale Internaționalei comuniste, după care fascismul nu era decît un indiciu al slăbiciunii burgheziei, iar lovitura principală trebuia îndreptată împotriva social-democrației. Ambele Internaționale — comunistă și socialistă — au fost influențate de acest proces, partidele afiliate lor ameliorîndu-și relațiile și degajînd progresiv concluzii, adesea convergente, între acestea, ca o preocupare crescîndă fiind necesitatea unității muncitorești.

Începînd îndeosebi din 1932, Partidul Comunist Francez a promovat cu perseverență o politică de unitate muncitorească, de concentrare a tuturor forțelor democratice în lupta împotriva fascismului. P.C.F. „iese din crisalidă" (expresia aparține istoricului comunist Claude Willard) și capătă dimensiunile unei forțe politice de prim rang, capabilă să dea expresie unor necesități stringente ale dezvoltării societății franceze. La rîndul său, partidul socialist (S.F.I.O.), măcinat de o serie de contradicții, s-a eliberat, în noiembrie 1933, prin sciziune, de aripa sa de extremă dreaptă și de o fracțiune a dreptei, ceea ce a înlăturat un obstacol serios în calea unității stîngii. Mișcarea sindicală, care pînă atunci fusese fracționată și nu reușise să cuprindă, în medie, decît 10% din muncitori, a obținut succese importante pe calea unității. După unificarea din martie 1936 a celor două centrale principale (C.G.T. și C.G.T.U.), Franța a cunoscut o perioadă de sindicalizare în masă (4 000 000 membri în 1937). De asemenea, puternicul partid al radicalilor, care reflecta poziții ale țărănimii și unor pături mijlocii, a fost și el atras spre o alianță cu mișcarea muncitorească întărită. La fel — o serie de alte grupări politice mai mici.

Toate acestea indicau pași concreți, etape spre crearea și victoria Frontului popular.

Un moment decisiv pentru politica de front popular a P.C.F. l-a reprezentat Conferința națională de la Ivry din iunie 1934. Comuniștii și-au reevaluat critic atitudinea față de libertățile democratice și față de democrația burgheză. Dacă pînă atunci, pornind de la schema „clasă contra clasă" și de la considerentul că democrația burgheză și dictatura fascistă sînt două forme ale dictaturii burgheziei, socoteau că nu este necesar să „alegi între ciumă și holeră", după această dată ei au apreciat cu claritate că alegerea nu era între dictatura burgheziei și cea a proletariatului, ci între democrație și fascism.

În aceste condiții, la 27 iulie 1934, s-a semnat Pactul unității de acțiune dintre comuniști și socialiști. În cadrul Comitetului de coordonare creat cu acest prilej, au continuat discuțiile menite să contureze un program și posibilitatea lărgirii Pactului. Radicalii au rămas rezervați dar curentul tot mai larg spre un front popular i-a antrenat și pe ei, iar în toamna lui 1935 au decis să participe oficial la Comitetul Unirii Populare, creat în iulie 1935.

Aceste deplasări au avut loc sub semnul unei tot mai puternice mișcări de masă, al grevelor, adunărilor, demonstrațiilor. În primăvara anului 1936, Frontul popular iese victorios în alegeri. Rezultatele alegerilor reflectă adeziunea masivă a corpului electoral față de această coaliție, dar și deplasări în numărul de voturi acordate partidelor participante (reducere marcată la radicali, o scădere mai puțin pronunțată la socialiști, dublarea voturilor pentru comuniști — de la 6,78 la 12,45%), legate, neîndoielnic, de pozițiile adoptate anterior. În ansamblu, Frontul popular cîștigă 378 din cele 598 mandate de deputat (socialiștii — 146, radicalii — 116, comuniștii — 72, față de 10 în Parlamentul precedent).

Léon Blum, liderul socialist, formează primul guvern al Frontului popular, la care participă și radicalii. Comuniștii îi acordă sprijin în vederea aplicării programului comun.

În noile condiții, puternica mișcare grevistă cu ocuparea întreprinderilor obligă patronatul la concesii importante. La 8 iunie 1936, între reprezentanții muncitorilor și cei ai patronatului se semnează Acordurile de la Matignon, care recunosc dreptul sindical, săptămîna de lucru de 40 ore și concediile plătite. Ratificate pe plan legislativ de Parlament, aceste acorduri fac ca Franța să parcurgă în cîteva săptămîni, în domeniul cuceririlor sociale ale oamenilor muncii, un drum mai lung decît în 50 ani anteriori.

Nu ne propunem aci o prezentare mai amplă a succeselor și limitelor guvernărilor Frontului popular. Refuzul radicalilor și socialiștilor de a accepta propunerea P.C.F. cu privire la transformarea coaliției într-un organism larg de masă, întemeiat pe organizații comune la bază, neparticiparea comuniștilor la guvern, oscilațiile socialiștilor au putut constitui, desigur, puncte slabe ale guvernării sale. Schimbarea raportului de forțe într-o situație complexă — contraofensiva puternică a patronatului în interior, confruntarea cu o situație internațională încordată, alunecările spre dreapta ale unor forțe componente ale Frontului popular și ale guvernelor sale — iată cauzele esențiale ale declinului.

Atitudinea de „non-intervenție" în războiul purtat de Republica Spaniolă împotriva fas-

[1] În imaginea din p. 38: guvernul Frontului popular (iunie, 1936)

cismului, adoptată de Léon Blum, provoacă, în decembrie 1936, refuzul comuniştilor de a lua parte la vot în Parlament. La 21 iunie 1937, guvernul Blum, confruntat cu un vot ostil în Senat, demisionează. Se formează un nou cabinet, condus de radicalul Camille Chautemps, care refuză colaborarea cu comuniştii; în această situaţie demisionează şi miniştrii socialişti. Guvernarea radicală, care durează pînă la 10 martie 1938, marchează atenuarea reformelor sociale şi o apropiere de partidele de centru, ceea ce duce la o tot mai accentuată slăbire a Frontului popular. După un nou guvern Léon Blum, care are o existenţă foarte scurtă (13 martie-8 aprilie 1938), cu sprijinul comuniştilor şi socialiştilor se formează un cabinet condus de radicalul Edouard Daladier. Dar politica internă a acestuia (reprimarea grevelor muncitoreşti, ruperea colaborării cu comuniştii), ca şi cea externă (atitudinea conciliatoare faţă de puterile fasciste materializată prin semnarea Acordului de la München, în septembrie 1938), precipită destrămarea Frontului popular.

Frontul popular a fost un eşec? Nicidecum. El a marcat o victorie hotărîtoare a forţelor democratice din Franţa împotriva fascismului. Cuceririle sale sociale — mărirea salariilor, limitarea săptămînii de lucru, concediile plătite, contractele colective etc. — au rămas bunuri cîştigate, sub semnul cărora trăiesc şi astăzi francezii. În istoria acestei ţări, experienţa Frontului popular constituie un izvor de tradiţii şi învăţăminte în lupta forţelor de stînga pentru democraţie şi socialism.

Publicăm, în continuare, cîteva fragmente[1] din cartea Été 1936. La victoire du Front populaire, de Maurice Chavardès care descrie furtunoasele evenimente din vara şi toamna anului 1936. Între altele, lucrarea dezvăluie faptul că, în ura lor împotriva stîngii, forţele reacţionare nu s-au dat în lături nici de la ticluirea celor mai josnice calomnii la adresa unor reprezentanţi ai guvernării populare, cu scopul de a-i discredita în ochii maselor.

„Fiţuicile infame" îşi dezlănţuie tirul

MAURICE CHAVARDÈS

Carnetul B

La 14 iulie 1936 apărea în **l'Action française** un articolaş nesemnat, conţinînd o gravă acuzaţie la adresa ministrului de Interne, Roger Salengro. Cotidianul monarhist se întreba cum a putut deputatul socialist de Lille să ia parte la sărbătorirea zilei naţionale, care se desfăşurase în faţa monumentului Eroului Necunoscut, cînd se ştia că, în 1915, dezertase de pe front.

Roger Salengro nu a fost nici primul şi nici singurul membru al guvernului Frontului popular atacat şi calomniat în presa de dreapta. Acuzat mai întîi că s-ar fi eschivat de front în 1914, Léon Blum va fi, ceva mai tîrziu, împroşcat cu noroi pentru eseul lui **Despre căsătorie.** Un alt ministru, Jean Zay, a fost considerat un monstru pentru că ar fi pastişat **Drapelul.** Lui Pierre Cot, care deţinea portofoliul Aviaţiei, ziaristul Henri de Kérillis i-a reproşat că ar fi vîndut ruşilor secretul tunului de 23 mm destinat avioanelor militare.

Ultimii trei miniştri calomniaţi au tratat cu indiferenţă atacurile. În schimb, Roger Salengro a luat lucrurile în serios şi a vrut să se apere; în cele din urmă a fost copleşit de torentul calomniilor.

Cazul său trebuie privit în contextul campaniilor de defăimare şi a valului de rasism care au constituit programul unei anumite prese: **l'Echo de Paris, l'Action française** şi **Gringoire.** Toată această literatură ţintea mai degrabă grupuri sociale sau etnice decît anumiţi indivizi — „oameni cu o inimă de om" — cum va spune Léon Blum despre Roger Salengro.

Acuzaţia adusă ministrului de Interne se baza pe dispariţia acestuia de la unitatea în care se afla, la 6 octombrie 1915, cînd pornise să aducă din faţa tranşeelor un prieten rănit. Nemaiîntorcîndu-se în acea zi, s-a crezut că fusese răpus de gloanţele germane. În realitate, căzuse prizonier.

Pornind de la acest fapt, **Gringoire** din 21 august, a pus o serie de întrebări. Este adevărat — se întreba publicaţia într-un articol calomnios — că a doua zi după dispariţia soldatului Salengro, toate punctele de comandament au fost bombardate de tunurile inamice de 210 mm ceea ce dă de bănuit că „dezertorul" a dezvăluit duşmanului poziţiile noastre? Este adevărat că Arnould, comandantul batalionului, a redactat un raport prin care a ajuns la concluzia că soldatul dezertase? Este

[1] Titlul şi unele subtitluri aparţin redacţiei.

adevărat că Consiliul de război al Diviziei 51 infanterie a pronunţat împotriva lui Salengro o condamnare la moarte în contumacie? Este adevărat că la sfîrşitul războiului a fost introdus un recurs şi că dosarul a fost supus Consiliului de război de la Paris? În sfîrşit, este adevărat că, în timpul serviciului său activ, Salengro era înscris pe carnetul B ca revoluţionar periculos?

După părerea lui **Gringoire,** la toate aceste întrebări trebuia răspuns afirmativ. Şi dacă în faţa celui de-al doilea Consiliu de război — care l-ar fi achitat pe inculpat — comandantul batalionului, Arnould, nu a depus mărturie împotriva „dezertorului", aceasta s-a datorat faptului că n-ar fi fost informat de intentarea recursului. În plus, majoritatea martorilor acuzării n-ar mai fi putut depune mărturie fiind „căzuţi pe cîmpul de onoare".

„Aceste întrebări sînt precise , încheia redactorul (anonim) al săptămînalului condus de Horace de Carbuccia. Ele merită un răspuns. Acest răspuns îl aşteptăm de la dl. Roger Salengro. Două milioane de francezi — cititori şi cititoare ale publicaţiei **Gringoire**[1] — cunosc gravele acuzaţii care apasă pe umerii ministrului de Interne. Dacă dl. Roger Salengro răspunde, noi vom publica răspunsul. Dacă tace, tăcerea sa va fi concludentă".

Primul răspuns n-a fost dat de Salengro, ci de ministrul de Război, Edouard Daladier, după ce a avut rezultatele anchetei încredinţate generalului Gamelin şi celor doi conducători ai Asociaţiei foştilor combatanţi. Într-un răspuns adresat deputatului Becquart — care se făcuse purtătorul de cuvînt în Parlament al acuzatorilor ministrului de Interne — Daladier a comunicat concluziile anchetei şi a pus lucrurile la punct. „Adevărul este — a spus el — că un prim raport, întocmit la 18 octombrie 1915, stabilea, potrivit declaraţiei generalului de brigadă Valières, buna credinţă a lui Salengro. Drept urmare nu a existat nici un proces. În acel moment se credea că Salengro fusese ucis, sau cel puţin rănit. Dar, la mijlocul lui noiembrie 1915, s-a aflat că el fusese făcut prizonier, fără să fi fost rănit. De aici s-a tras concluzia că ar putea fi un dezertor oarecare; au urmat raportul din 17 noiembrie 1915, ordinul de a continua ancheta, convocarea Consiliului de război. Salengro a fost achitat. Singurul Consiliu de război care l-a judecat pe Salengro l-a achitat, fapt cu atît mai remarcabil cu cît acuzatul a fost judecat în contumacie şi fără apărător, şi cu cît, în majoritatea cazurilor de acest fel, inculpatul este condamnat, fiind obligat să-şi dovedească, ulterior, nevinovăţia".

Ca un stol de corbi

Departe de a pune capăt campaniei mincinoase, această declaraţie a stîrnit protestele calomniatorilor. N-a afirmat, oare, comandantul batalionului, Arnould, că sentinţa din 20 ianuarie 1916 era un verdict de condamnare? Piesele de la dosar au fost schimbate; unele chiar au dispărut în chip misterios, a afirmat **Gringoire.** Sub titlul „Afacerea Proprengro"[2], Henri Béraud a publicat o scrisoare deschisă către preşedintele republicii.

Mărturii, conştiente sau inconştiente, datorate inexactităţii memoriei sau ţîşnite din ură, au pornit să se abată ca un stol de corbi asupra unui om care îşi striga nevinovăţia şi era torturat îngrozitor.

Aşa considera André Delmas, adresîndu-se preşedintelui Consiliului de Miniştri:

— Sînteţi şeful guvernului şi acceptaţi fără să replicaţi destul de energic, ca ministrul dv. de Interne să fie atacat zilnic în presă atît de odios? Vă îndoiţi de nevinovăţia lui?

— Nici o clipă!

— Deci consideraţi că atitudinea lui a fost întotdeauna ireproşabilă; îl lăsaţi să ocupe în cabinetul dv. un post de primă importanţă şi nu împiedicaţi calomnia să facă ravagii?

Ridicînd din umeri, Léon Blum a şoptit pe un ton resemnat:

— N-am nici un mijloc s-o împiedic...

Interlocutorul său era convins de contrariul. Dar poate că şeful guvernului era înconjurat de linguşitori care formau un paravan între el şi realitatea cotidiană? Delmas i-a spus-o deschis:

— Uneori există impresia că se află sabotori ai Frontului popular chiar în propria dv. casă... Pot să vă dau un exemplu recent. Acum cîteva zile v-aţi adresat muncitorilor din Lens. Un singur cotidian a aşteptat două zile ca să publice extrase din discursul dv. Acest cotidian este **Le Populaire.** Trebuie deci ca muncitorul socialist să cumpere **Le Petit parisien** dacă vrea să cunoască la fel de repede ca şi ceilalţi cetăţeni cuvintele rostite de şeful partidului său?

— Ah!, a suspinat Léon Blum, dacă aţi şti în ce condiţii sînt obligaţi să lucreze stenografii şi redactorii de la **Le Populaire** din lipsă de fonduri...

Deocamdată, însă, păsările de pradă ale presei de dreapta s-au înverşunat împotriva acestui ministru cu puteri de temut, dar care era — potrivit mărturiei colegului său Jean Zay — „blînd, timid, cu vocea domoală, atent la opinia aproapelui, încercînd să convingă printr-o răbdare curtenitoare, temîndu-se mai presus de orice să nu comită vreo nedreptate". Carnivorele îşi aleseseră bine victima. Cu fiecare săptămînă, prin intermediul articolaşului anonim, articolului de fond sau caricaturii, ele îi provocau lui Roger Salengro un asemenea dezgust încît moartea i s-a părut unica scăpare.

Léon Blum răspunde calomniatorilor

La 13 noiembrie, în Camera deputaţilor, Léon Blum a răspuns, în sfîrşit, calomniatorilor. Profitînd de interpelarea lui Henri Becquart, el a prezentat dosarul afacerii vorbind în termeni emoţionanţi despre Roger Salengro. Acesta a luat şi el cuvîntul. Cu vocea uşor răguşită, a declarat cu simplitate:

[1] Tirajul săptămînalului era în 1936 de 640 000 exemplare — **n.a.**

[2] Joc de cuvinte intraductibil în jurul numelui celui în cauză: **sale** = murdar, **propre** = curat, de unde Salengro devine Proprengro.

— Am făcut războiul ca atîţia alţii. Într-o după amiază de octombrie, cînd am sărit parapetul, ştiam că pot fi omorît. Dar m-aş fi simţit vinovat dacă mi-aş fi călcat cuvîntul dat, dacă n-aş fi păstrat credinţă legămîntului faţă de omul care zăcea între linii...

Apoi a adăugat:

— În Germania, cînd am înfruntat plutonul de soldaţi refuzînd să lucrez împotriva ţării mele, am fost din nou convins că-mi fac datoria. Din acele momente grele am păstrat mărturia unui căpitan german care, în faţa unuia dintre cele trei Consilii de război care m-au judecat dincolo de Rhin, a declarat: „Dacă un german ar fi avut în Franţa atitudinea lui, datoria noastră ar fi fost să ne înclinăm adînc în faţa sa la întoarcere" Socialist? Da. Dar soldat fără teamă şi fără pată!

O parte a deputaţilor de centru, cei de stînga şi de extremă stîngă au aplaudat aceste cuvinte. Iar cînd ministrul de Interne a coborît de la tribună, atît deputaţii majorităţii cît şi membrii guvernului s-au ridicat în picioare. În prima parte a discursului său, Léon Blum, deschizînd dosarul, a intrat în detalii juridice şi tehnice şi a înfierat minciunile. Concluzia sa politică a dat loc unui schimb de replici între orator şi cîţiva deputaţi de extremă dreaptă, care se simţeau ei înşişi vizaţi atunci cînd era acuzat **Gringoire.**

— Această campanie, a declarat preşedintele consiliului, a devenit moşia particulară a unei fiţuici pe care n-o citesc, pe care nici nu pun mîna (trei sferturi din deputaţi aplaudă), o fiţuică al cărei nume nici măcar nu vreau să-l pronunţ aici, dar pe care am dreptul să o calific drept infamă!

Jean Chiappe — care fusese reales deputat de Paris — a protestat în numele ginerelui său, directorul „fiţuicii infame".

— Epitetul se potriveşte lui **Populaire!** a strigat el.

Léon Blum a continuat:

— Domnilor, această fiţuică şi-a făcut din campania împotriva lui Roger Salengro o problemă de prim ordin. Deoarece vede în ea un mijloc de a-l ataca, de a ne ataca, de a vă ataca, şi poate un mijloc de a-şi face publicitate. Puţin îi pasă că noroiul mînjeşte renumele Camerei, că onoarea unui adversar poate fi terfelită. Vă rog să vă gîndiţi la omul respectiv, deoarece în această poveste este amestecat un om, un om care de săptămîni întregi e torturat pe nedrept... Oh, ştiu domnilor, şi dumneavoastră ştiţi la fel de bine ca mine, că, în asemenea cazuri, încerci să bravezi, să-ţi ascunzi în tine suferinţa. Spui prietenilor: „N-are importanţă... Nu contează..." Iar apoi, cînd prietenii te urmăresc cu privirea, îţi văd chipul descompus. Atunci, prietenia şi dragostea care ţi-o poartă îi fac să-şi dea seama cît de zdrobită ţi-e inima din cauza unei asemenea calomnii.

În faţa unui amfiteatru împietrit de emoţie, în care chiar şi calomniatorii îşi ţineau răsuflarea, preşedintele consiliului s-a adresat cu căldură ministrului de Interne:

— Poate că d-ta, Roger Salengro, nu te-ai obişnuit încă suficient cu calomnia. Te vei obişnui cu timpul... Pentru mişei, această suferinţă provocată unui om n-are nici o importanţă, aşa cum nu are importanţă nici cînd lovesc ţara. Domnilor, spun toate acestea fără patimă, deoarece m-am obişnuit cu ele. Dar vă spun, de asemenea, că asta nu mai poate dura!

Deputaţii de stînga şi de extremă stînga au aplaudat în picioare în timp ce Léon Blum a încheiat:

— Votul dv. domnilor, trebuie să fie sentinţa definitivă. Misiunea dv nu este să achitaţi un nevinovat: de asta s-a ocupat tribunalul militar. Ci să înfieraţi pe cei vinovaţi.

Votul a venit prea tîrziu

În timp ce deputaţii majorităţii s-au ridicat din nou în picioare şi au aplaudat îndelung, preşedintele consiliului s-a întors pe banca guvernului şi l-a îmbrăţişat pe Roger Salengro. S-a trecut, apoi, la votarea punctului de pe ordinea de zi care constata „netemeinicia acuzaţiilor aduse de la tribuna Parlamentului împotriva unui membru al guvernului şi înfiera campania de calomnii şi insulte, care nu fac decît să irite opinia publică, să aţîţe pasiunile, să propage metode violente şi să compromită Franţa în ochii străinătăţii".

Acest punct de pe ordinea de zi a fost votat cu 421 voturi contra 63.

Votul a venit, însă, prea tîrziu. În Roger Salengro, care era deja demoralizat de moartea recentă a soţiei şi uzat de o muncă istovitoare depusă încă din iunie, se rupsese ceva. La 17 noiembrie, patru zile după discursul lui Léon Blum, ministrul de Interne a plecat la Lille, a asistat la o şedinţă a Consiliului general din nord, a refuzat o invitaţie la masă din partea unor prieteni, iar apoi s-a închis în apartamentul rămas gol prin moartea soţiei...

A doua zi dimineaţa, a fost găsit zăcînd în bucătărie asfixiat de gazul care ieşea prin robinetul deschis.

Această sinucidere a provocat o adîncă emoţie şi o aprigă mînie în rîndurile stîngii, o oarecare stînjeneală în cercurile burgheze.

Un apel al intelectualilor **Pentru onoare** a întrunit semnăturile lui Pierre-Henri Simon, Pitoëff, Mounier, Merleau-Ponty, Maritain, Madaule, Georges Hourdin, Jean Lacroxi, Francisque Gay, Georges Bidault şi Charles Dullin. „Subsemnaţii, se spunea în apel, adînc impresionaţi de tragedia morală care a împins un membru al guvernului la sinucidere, cred că este de datoria lor de intelectuali să atragă atenţia publicului asupra gravelor consecinţe ale moravurilor politice instituite de patimile de partid din ţara noastră. Vorbind în afara oricărui partid, ei constată zdrobitoarea responsabilitate pe care şi-o asumă cei care îndrăznesc să atace fără probe onoarea unui om".

La 22 noiembrie, o mulţime imensă, strînsă în jurul lui Léon Blum şi a numeroşi oameni politici, au adus un ultim omagiu lui Roger Salengro.

În româneşte de
Cristina CORCIOVESCU

AȘA S-AU NĂSCUT STATELE UNITE ALE AMERICII

W. CHURCHILL

În continuarea cronicii sale despre geneza Statelor Unite, Winston Churchill abordează acum perioada decisivă a celor peste patrusprezece luni care au urmat ciocnirilor dintre americani și trupele britanice, la Lexington și Concord, în aprilie 1775[1]. Era prologul unei drame care avea să dureze opt ani, jucîndu-se simultan pe două scene — una militară, cealaltă politică.

Cea dintîi oferea pe atunci un spectacol cu o distribuție destul de modestă, mai ales dacă o judecăm după etaloanele supradimensionate cu care ne-au deprins conflagrațiile secolului nostru. În acel început de vară a anului 1775, ambele tabere vrăjmașe au aruncat în luptă forțe drămuite cu parcimonie — cîte trei mii de oameni în faimoasa bătălie de lîngă Boston, care a avut curioasa particularitate de a se desfășura pe un deal — Breed's Hill — dar de a intra în istorie sub numele dealului vecin, Bunker Hill. Peste cîteva luni, o expediție americană împotriva Canadei, începută bine și sfîrșită prost, a angajat efective și mai sărăcăcioase — 1 800 milițieni. La atît s-au mărginit, de-a lungul anului de debut al războiului de independență, ostilitățile armate dintre colonii și metropolă. Nu e mai puțin adevărat că unele consecințe ale lor au căpătat proporții incomparabil mai ample decît operațiile propriu-zise.

Din toate punctele de vedere, însă, prioritatea revenea scenei politice, unde se înfruntau exponenții unor tendințe, metode, aspirații și idealuri foarte deosebite și adesea opuse. Pornind de la variate interese de ordin mai ales economic, crezurile ideologice, programele de acțiune și tacticile adoptate au acoperit un registru foarte larg. La un pol se aflau patrioții **sau** radicalii, **cum îi numește Churchill, care preconizau măsuri prompte și decisive de scuturare a legăturilor de subordonare colonială față de metropola britanică. La celălalt pol se manifestau** loialiștii, **în ochii cărora permanentizarea dominației engleze reprezenta o condiție sine qua non de viabilitate pentru americani. Între cele două extreme se eșalonau diferitele nuanțe de** moderați, **adepții unor complicate soluții de compromis, elaborate după formule eclectice, greu de tradus în viață.**

Capitolul pe care-l publicăm în numărul de față are ca punct de plecare deschiderea, în mai 1775, a celui de-al doilea Congres continental al coloniilor (primul își ținuse lucrările în iunie-octombrie 1774) și culminează cu adoptarea de către membrii săi a „Declarației de independență", la 4 iulie 1776. Între aceste două date evenimentele s-au precipitat, într-o rapidă escaladă de măsuri și contramăsuri, pe ambele țărmuri ale Atlanticului, rezultatul final fiind întemeierea noii republici.

Procesul de gestație nu s-a abătut de la legile generale de dezvoltare a societății, dar s-a dovedit cu atît mai laborios cu cît istoria nu-i oferea nici un model prealabil, cît de cît similar. Împrejurările specifice Americii au scos însă la iveală o pleiadă de „ziditori de țară", la care gîndirea îndrăzneață se împletea cu o nezdruncinată convingere în dreptatea cauzei

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1976.

lor și cu o remarcabilă originalitate în abordarea și rezolvarea unor probleme total inedite.

Unul dintre ei a fost Thomas Jefferson. Arhitect, matematician, filozof, avocat, fermier, dar cu precădere om de stat, aducea pe meleagurile transatlantice pluralitatea de preocupări și cunoștințe caracteristică pentru intelectualul Renașterii... La impunătoarea sa reședință, Monticello, din Charleatesville (Virginia), construită de el însuși, i-a parvenit vestea despre răzmerița de la Boston, în sprijinul căreia s-a pronunțat fără ezitare. Membru al Adunării reprezentanților din colonia sa, a fost trimis în 1774 ca delegat la primul Congres continental, căruia i-a prezentat o pasionată pledoarie pentru drepturile fundamentale ale cetățenilor. Cele 6 500 cuvinte au servit drept ciornă „Declarației de independență", supusă, doi ani mai tîrziu Comisiei de redactare a Congresului și analizată de ceilalți patru membri ai acesteia — John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman și Robert Livingstone.

Înscriindu-se printre valoroasele documente care exprimă setea de dreptate, libertate și echitate a omenirii, Declarația recunoștea oricărui popor legitimitatea prerogativei de a-și hotărî singur destinele, ea reprezintă o cucerire primordială a războiului revoluționar american de acum două secole. Nu trebuie uitat, însă, că principiile progresiste din vibrantele profesii de credință ale vremii nu excludeau practici de o brutalitate revoltătoare, izvorîte din interese de clasă sau fundamentate pe discriminări rasiale. Printre cei „născuți egali" și „înzestrați cu anumite drepturi inalienabile" nu erau admiși nici imigranții săraci, obligați să robească fără plată ani în șir pentru a-și achita călătoria peste ocean, nici indienii izgoniți de pe pămînturile lor și masacrați fără milă atunci cînd cutezau să opună rezistență, nici sclavii aduși cu sila din Africa și tratați mai rău decît vitele de povară...

Contradicțiile dintre nobilele idealuri și o serie de crude realități și-au găsit o frapantă întruchipare în Jefferson, stăpîn peste mii de hectare și sute de sclavi, dar sincer și dîrz luptător împotriva despotismului arbitrar și tiranic, statornic admirator al revoluției franceze din 1789, înflăcărat apărător al celor vitregiți de rînduielile existente. Cu sprijinul celor mulți și umili, avea să devină în 1800 cel de-al treilea președinte al S.U.A. și să obțină, cu o zdrobitoare majoritate, reînnoirea mandatului. Pînă în ziua de astăzi, numele lui Jefferson raliază în jurul său, ca un drapel, pe toți americanii care militează consecvent pentru o democrație veritabilă, iar pasajul citat de Churchill din „Declarația de independență" exprimă respectul față de dreptul omului la o existență demnă și liberă.

Nicolae MINEI

Coloniile își proclamă țelurile

În mai 1775, în Sala tîmplarilor din liniștitul oraș Philadelphia, în Pennsylvania, a avut loc un Congres al delegaților coloniilor americane[1]. S-au adunat acolo oameni respectabili — medici, avocați, negustători și moșieri — descumpăniți de evenimentele ce se precipitau și incapabili, în aparență, să alcătuiască un comitet revoluționar. Primele focuri fuseseră trase, sîngele deja vărsat, dar nu pierise încă orice speranță într-un compromis. Delegaților le era teamă să înjghebeze o forță militară care ar fi putut să-i copleșească chiar pe cei care o creaseră. Între ei nu exista o tradiție națională comună, în afara celei împotriva căreia se răsculau, de altfel, nu exista nimic comun — nici organizare, nici industrie, nici tezaur, nici depozite de subzistență, nici armată. Mulți sperau încă într-o pace cu Anglia. Dar trupele britanice, sub comanda generalului Sir William Howe[2], se și aflau în drum, pe Atlantic; conflictul armat, violent și fratricid, devenise iminent.

Bătălia de la Breed's Hill

Centrul de rezistență și scena acțiunii era orașul Boston unde 16 000 negustori și fermieri din Noua Anglie imobilizaseră pe generalul Gage, împreună cu singura forță militară britanică de pe continentul american. În interiorul orașului se iscau fricțiuni permanente nu numai între patrioți și soldați, dar și între patrioți și loialiști. La 25 mai, Howe, însoțit de generalul Clinton[3] și Burgoyne[4], a intrat în rada portului Boston cu întăriri care ridicau efectivele trupelor engleze la cifra de 6 000.

Cu aceste forțe, Gage a trecut la ofensivă. În nord, dincolo de o fîșie de apă, se afla o mică peninsulă, legată de continent printr-o limbă îngustă de pămînt. Aici două coline, Breed's Hill și Bunker Hill[5], dominau Bostonul. Dacă reușeau să ocupe și să mențină ambele înălțimi, coloniștii îi puteau bombarda pe englezi, obligîndu-i să părăsească orașul. În seara de 16 iunie, Gage s-a hotărît să le-o ia înainte, dar, în dimineața următoare, pe dealuri a apărut un șir de tranșee; anunțați din Boston despre intențiile britanicilor, patrioții ocupaseră aceste poziții în cursul nopții. Ei se aflau, totuși, într-o situație

---

[1] Este vorba despre al doilea Congres continental de la 10 mai 1775.

[2] Vicontele William Howe (1729-1814), succesorul lui Gage și fratele amiralului lord Richard Howe (1726-1799), care a comandat flota britanică în războiul cu coloniile americane (1776-1778).

[3] Generalul britanic Sir Harvey Clinton (1737?-1795) avea să devină comandant suprem al trupelor engleze în America de Nord (1778-1781).

[4] Generalul John Burgoyne (1722-1792), care avea să joace unul din rolurile de seamă în războiul împotriva coloniilor americane, este cunoscut și ca personaj principal al piesei **Discipolul diavolului** de G.B. Shaw.

[5] Hill = deal, colină (lb. engleză).

primejdioasă. Navele engleze puteau să-i bombardeze din port sau să debarce trupe pe limba de pămînt dintre peninsulă și continent, izolîndu-i astfel de bazele lor. Hotărît să facă o demonstrație de forță, Gage nu a luat, însă, nici una din aceste măsuri. El avea la dispoziție cîteva dintre cele mai bune regimente ale armatei britanice și, ca și compatrioții săi, dobîndise din războaiele precedente un profund dispreț față de coloniști[1]. Gage s-a decis deci să întreprindă un atac frontal împotriva colinelor, astfel ca întreaga populație a Bostonului, care se înghesuia la ferestre și pe acoperișuri, să asiste la spectacolul soldaților britanici înaintînd ferm în coloană, pentru a lua cu asalt reduta răzvrătiților.

Conform ordinelor sale, în după-amiaza toridă de 17 iunie, Howe a organizat debarcarea a vreo 3 000 englezi cărora le-a ținut și o cuvîntare:

— Dacă nu-i veți izgoni pe țărănoii de pe deal, ne va fi cu neputință să mai rămînem în Boston. Dar nu voi cere nici unuia să fie măcar cu un pas înaintea locului unde mă voi afla eu, în fruntea voastră.

„Tunicile roșii" au început să urce încet, în trei coloane, spre creasta colinei Breed's. Tăcere. Tot Bostonul urmărea acțiunea. La vreo 30 metri de tranșee, nu se auzea încă nici un zgomot din rîndurile răsculaților. Dar cînd atacatorii au ajuns pe la jumătatea acestei distanțe, asupra lor s-a abătut o grindină de alice și gloanțe, trase din flinte vechi de vînătoare. Au răsunat strigăte și blesteme.

— Sînt oare yankeii[2] niște lași? s-a auzit din spatele parapetelor care protejau tranșeele.

Cu pete de sînge pe pantalonii săi albi de mătase, Howe și-a regrupat oamenii, pe care, însă, o nouă salvă i-a împrăștiat, silindu-i să fugă spre navele lor. Generalul a simțit că reputația lui era în joc; el și-a dat seama că muniția celor de pe creasta dealului era pe sfîrșite. La al treilea atac, soldații i-au scos pe fermieri din tranșee. Se lăsa seara. Satul Charlestown, din apropiere de Boston, era în flăcări. Peste 1 000 britanici zăceau pe costișe. Din cei 3 000 fermieri care apăraseră creasta, a șasea parte o formau morții și răniții. Toată noaptea, caleștile și căruțele au adus la Boston pe cei căzuți din rîndurile englezilor.

Această acțiune violentă și sîngeroasă a trezit la luptă coloniile, fiind comparabilă, prin efectele sale, cu cele ce aveau să se întîmple peste 86 ani la Bull Run[3]. Răzvrătiții deveniseră eroi. Ei rezistaseră unor trupe bine pregătite, nimiciseră o treime din inamici și înecaseră în sînge legenda despre lașitatea yankeilor. Britanicii capturaseră colina, dar americanii dobîndiseră gloria.

Gage nu a mai întreprins nici un atac. Căzînd în dizgrație, a fost rechemat la Londra, în luna octombrie, ca succesor al lui fiind numit Howe. Pe ambele țărmuri ale Atlanticului, oamenii ajunseseră la concluzia că o luptă pe viață și pe moarte devenise iminentă.

[1] Aluzie la lipsa de entuziasm cu care coloniștii au participat la numeroasele cioceniri ale britanicilor cu francezii în Lumea Nouă.

[2] Termenul **yankeu** are mai multe accepțiuni: a) pentru americani, locuitor al oricăruia dintre statele — pe atunci colonii — din Noua Anglie; b) pentru neamericani, locuitor al S.U.A.; c) pentru sudiști, în războiul de secesiune, locuitor al statelor din nord.

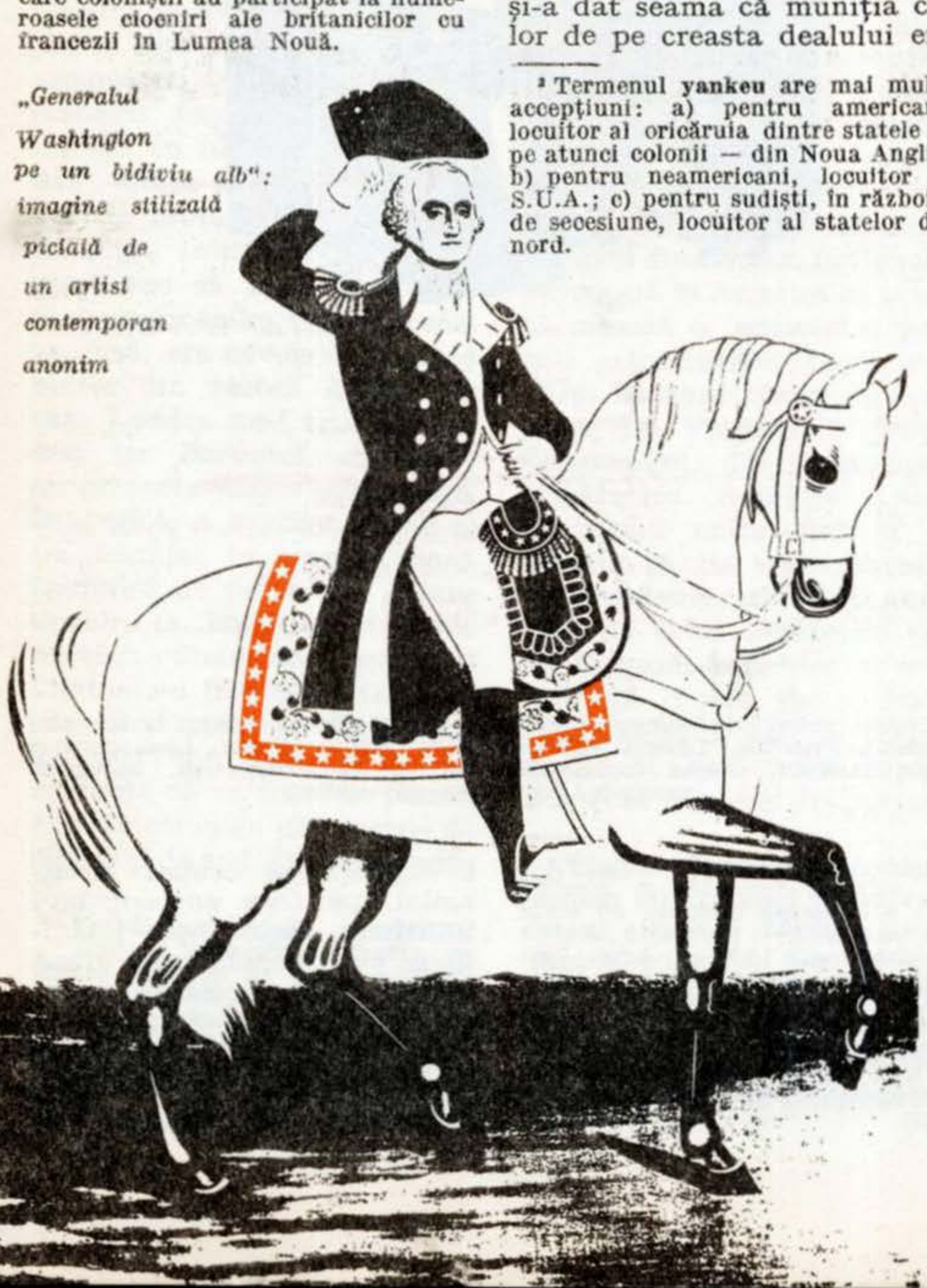

„Generalul Washington pe un bidiviu alb": imagine stilizată picială de un artist contemporan anonim

George Washington — comandant suprem al armatei

Pentru patrioți era acum imperios necesar ca ei să-și constituie o armată. Colonia Massachusetts se adresase deja Congresului din Philadelphia, cerînd să i se dea ajutor împotriva britanicilor și să fie numit un comandant suprem. Cu două zile înainte de bătălia de la Breed's Hill, Congresul se declarase de acord. S-a discutat mult în jurul omului desemnat pentru postul de comandant. Printre delegați domneau invidia și antipatia față

[3] Mic rîu în Virginia, la aproximativ 48 km sud-vest de Washington, unde s-au dat două bătălii în cursul războiului de secesiune (21 iulie 1861 și 28-30 august 1862). Cu ambele prilejuri, sudiștii au repurtat victorii care le-au ridicat considerabil moralul.

de cei din Noua Anglie, care duceau greul luptei. Datorită, în mare parte, unor considerente politice, s-a hotărît numirea unui colonist din sud. Privirea lui Samuel Adams s-a oprit asupra unei siluete a cărei uniformă contrasta cu veşmintele maron-închis ale celorlalţi delegaţi. Era colonelul George Washington, din Mount Vernon, Virginia[1]. Acest plantator prosper luptase în campaniile din deceniul 1750-1760 şi contribuise la salvarea rămăşiţelor expediţiei lui Braddock, după dezastruoasa ei înaintare[2]. Washington era singurul membru al Congresului cu oarecare experienţă militară, limitată şi ea, ce-i drept, la cîteva campanii minore. Acum i se încredinţa comanda tuturor trupelor pe care le puteau constitui coloniile. Dîrzenia caracteristică firii sale avea să fie pusă la grea încercare.

Coloniile dispuneau de aproximativ 280 000 oameni capabili de a purta arme, dar, în tot cursul războiului, Washington nu a izbutit să strîngă laolaltă mai mult de 25 000. Prima lui sarcină era de a insufla disciplină cetei pestriţe de la Boston şi de a o aproviziona cu muniţii. El şi-a propus să se ocupe de aceste două lucruri în lunile de toamnă şi iarnă ale anului 1775. Congresul, însă, a hotărît să se treacă la ofensivă, trimiţînd o expediţie în Canada, sub comanda lui Benedict Arnold, al cărui nume a rămas stigmatizat în istoria Statelor Unite[3], şi a lui Richard Montgomery[4]. Cei doi — avînd în total 1 100 oameni — au urmat acelaşi traseu ca şi trupele britanice în campania din 1759[5]. Montgomery a capturat şi ocupat Montrealul, pe care englezii nu-l întăriseră, făcînd apoi joncţiunea cu Arnold, care, după foarte grele încercări, ajunsese cu umbra unei armate în faţa fortificaţiilor de la Quebec. În toiul iernii, sub viscol, Arnold şi Montgomery s-au

Cei cinci autori ai Declaraţiei de independenţă. De la stînga la dreapta: Benjamin Franklin, Thomas Jefferson, John Adams, Robert Livingstone şi Roger Sherman. Ciorna documentului este scrisă de Jefferson, adăugirile aparţinînd lui Adams şi Franklin

[1] George Washington este numit comandant suprem al **Armatei continentale** (nume pe care îl adoptă armata din faţa Bostonului la 31 mai 1775) la 15 iunie 1775.

[2] Trimis din Anglia în 1754 pentru a restabili dominaţia britanică la vest de Munţii Allegheny, generalul Edward Braddock (1695-1775) a suferit o grea înfrîngere în Pennsylvania, din partea forţelor franco-indiene, pierzînd jumătate din efectivele sale şi fiind el însuşi rănit mortal. Cu acest prilej, Braddock a aplicat o tactică clasică, refuzînd să ţină seama de sfaturile judicioase ale tînărului Washington, familiarizat cu terenul şi cu metodele de luptă ale francezilor şi indienilor.

[3] Benedict Arnold (1741-1801) avea să trădeze ulterior cauza revoluţiei americane, trecînd de partea britanicilor şi luptînd alături de ei.

[4] Richard Montgomery (1738?-1775) imigrase în America din Irlanda.

[5] Este vorba de una dintre campaniile războiului de şapte ani (1756-1763).

aruncat asupra șesurilor lui Abraham[1], apărate de Sir Guy Carleton, în fruntea cîtorva sute de soldați. Montgomery a fost ucis, iar Arnold și-a pierdut un picior. Deși respinși, supraviețuitorii au rămas pe malul celălalt al fluviului St. Lawrence, în tabăra lor bătută de vînt. Primăvara, cînd gheața fluviului s-a topit, au sosit primele întăriri din Anglia. Pierzînd peste jumătate din efective, patrioții au trebuit să se retragă spre Maine[2] și fortăreața Ticonderoga. Canada a rămas astfel în afara valului revoluționar.

„Acum nu se mai putea da înapoi"

Avîndu-și în continuare sediul la Boston, Howe a ezitat să treacă la represalii și, cel puțin în primii doi ani ai războiului, a sperat într-o reconciliere. El și generalii săi reprezentau în Parlamentul din Londra partidul **whig,** împărtășind convingerea acestuia că repurtarea unei victorii în războiul împotriva coloniștilor era cu neputință. Comandant viteaz și capabil pe cîmpul de luptă, Howe era lent în a lua inițiative. Acum își propusese să le impună respect americanilor. Pentru aceasta, însă, era nevoie de un larg ajutor din partea Angliei și, cum Londra nu-i trimitea nimic, iar Bostonul, ca atare, nu prezenta nici o importanță strategică, a evacuat orașul și s-a instalat în singura bază britanică de pe țărmul Atlanticului, la Halifax, în Nova Scotia[3]. Simultan, generalul Clinton s-a îndreptat, în fruntea unei mici expediții, spre loialiștii din Charleston, în speranța că va trece de partea Angliei coloniile din partea de mijloc și de sud. Dar rezistența patrioților devenea tot mai dîrză și, deși elementele moderate din Congres se opuseseră pînă acum unei declarații oficiale de independență, evacuarea Bostonului le-a stimulat la eforturi mai susținute. Înainte de a dobîndi ceea ce astăzi numim un statut de beligeranță, coloniile nu puteau cumpăra arme din străinătate decît prin contrabandă, or problema înarmării era esențială. Oamenii politici cu vederi conservatoare cedau din ce în ce mai mult pasul radicalilor. Manifestul **Common Sense** („Bunul simț"), publicat de Thomas Paine, un extremist englez sosit de curînd în America[4], a pledat cauza revoluției cu un succes enorm, avînd un efect mult mai mare decît scrierile unor intelectuali de felul lui Adams.

Guvernului britanic îi revine, însă, răspunderea de a fi făcut pasul următor spre ruperea legăturilor cu America. La începutul anului 1776, el a promulgat o lege prohibitivă, care interzicea orice schimb comercial cu coloniile răsculate și instituia o blocadă a coastelor americane. Totodată, recrutarea unor efective britanice suficiente dovedindu-se imposibilă, peste Atlantic au fost trimiși mercenari germani din Hessen. Indignarea provocată în America de această măsură a consolidat pozițiile extremiștilor. La 7 iunie 1776, Richard Henry Lee, delegat din Virginia, a propus Congresului din Philadelphia următoarea rezoluție: „Aceste colonii unite sînt și au dreptul să fie state libere și independente; ele sînt absolvite de orice îndatorire față de Coroana britanică și orice legătură dintre ele și statul Marii Britanii este și trebuie să fie cu desăvîrșire ruptă". Dar șase din cele treisprezece colonii se mai opuneau încă unei declarații imediate de independență, temîndu-se de o invazie britanică de amploare. Nu se încheiase încă nici o alianță cu vreo țară străină. Mulți delegați considerau că o sfidare oficială va dăuna cauzei și va îndepărta pe susținătorii acesteia. Pînă la urmă, însă, s-a alcătuit o comisie, Thomas Jefferson a redactat un text și, la 4 iulie 1776, Congresul coloniilor americane a adoptat în unanimitate Declarația de independență.

Acest document istoric dezvăluia cauzele insurecției și enumera 28 „repetate ofense și uzurpări", săvîrșite de regele Angliei. Introducerea este cunoscută și nemuritoare: „Atunci cînd, în desfășurarea unor evenimente ale umanității, devine necesar pentru un popor să rupă legăturile politice care l-au unit de un altul și să ocupe, printre puterile lumii, locul aparte și egal la care îl îndrituiesc legile naturii și ale lui Dumnezeu, respectul cuvenit față de opinia omenirii îi cere să arate cauzele care l-au determinat să se despartă.

Considerăm că aceste adevăruri vorbesc de la sine: toți oamenii se nasc egali, fiind înzestrați de Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, printre care se numără viața, libertatea și dobîndirea fericirii. Pentru a-și asigura aceste drepturi, oamenii alcătuiesc guverne, care-și trag dreptele lor prerogative din consimțămîntul celor guvernați. Atunci cînd vreo formă de guvernămînt devine un pericol pentru aceste țeluri, poporul are dreptul de a o modifica sau aboli și de a institui o nouă formă de guvernare, așezîndu-i temeliile pe acele principii și organizîndu-i funcțiile în acele moduri care i se vor părea cele mai potrivite pentru a-și asigura securitatea și fericirea".

Declarația a devenit simbolul și drapelul cauzei patrioților. Țelurile coloniilor erau proclamate, iar șovăielnicii siliți să ia o hotărîre. Acum nu se mai putea da înapoi.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1975.

[2] Golf al oceanului Atlantic, pe țărmul Americii de Nord, mărginit de peninsula Noua Scoție și capul Cod.

[3] Fosta colonie franceză Acadia, din estul Canadei, anexată de englezi în 1763 sub numele de Nova Scotia, avînd capitala la Halifax (fost Port-Royal).

[4] Thomas Paine (1737-1809) a emigrat în America în 1774. În afară de **Common Sense**, el a scris un ciclu de apeluri revoluționare purtînd titlul general **The American Crisis** („Criza americană"), care a avut, de asemenea, un mare ecou. Trimis la Londra în 1787, Thomas Paine a apărat aici cauza Franței revoluționare, refugiindu-se în 1792 la Paris, unde a devenit membru al Convenției.

Un mare reformator
MEHMET ALI

MIHAI MAXIM

Zorii zilei de 28 ianuarie 1807. Un beduin goneşte spre Cairo. Bucurîndu-se de vestea pe care urmează să o transmită, dar, mai ales, de răsplata princiară ce îl aşteaptă, curierul, odată ajuns la destinaţie, se repede spre Mehmet Ali, comandantul oastei, care tocmai se pregăteşte de atac împotriva mamelucilor[1], şi îi comunică în grabă importanta ştire pe care i-a adus-o. Nu este crezut; ba mai rău, este aruncat în temniţă. Curînd, însă, se dovedeşte că beduinul a spus adevărul: în noaptea trecută, temutul Al-Alfi, conducătorul beilor mameluci, şi-a dat sfîrşitul în urma unei hemoragii. Tocmai se afla în fruntea unei armate de cca 13 000 oameni la porţile „oraşului sfînt" — Cairo, pe care nădăjduia să-l smulgă din mîinile lui Mehmet Ali. Pe patul de moarte, Al-Alfi mai apucase să spună: „S-a terminat. Egiptul rămîne acum lui Mehmet Ali, pe care mă îndoiesc că cineva va mai putea să-l învingă. De-acum el îi poate stăpîni pe mameluci. Nu cred că steagurile lor se vor mai ridica vreodată".

La vestea morţii „duşmanului" său, Mehmet Ali se adresează celor din anturajul lui: „Sînt acum stăpîn al Egiptului. Pe nici unul dintre adversari nu l-am luat în serios, în afară de Al-Alfi". Cu o altă ocazie, tot el spusese: „Cît timp există Al-Alfi, eu nu pot trăi liniştit. Amîndoi parcă sîntem nişte dansatori pe aceeaşi frînghie, cu deosebirea că el are în picioare saboţi".

Într-adevăr, după moartea şefului lor, beii mameluci şi triburile beduine rebele, care l-au susţinut, se risipesc sau se retrag în Egiptul de Sus. Mamelucii nu mai au de-acum înainte un şef de talia şi prestigiul lui Al-Alfi.

La scurtă vreme soseşte şi capugiul (portarul) împărătesc, care aduce firmanul sultanului, confirmînd oficial lui Mehmet Ali stăpînirea Egiptului, în calitate de paşă. Supus (nominal) suveranului otoman, el îi va plăti acestuia un tribut anual. Veştii primite mai înainte i se adaugă apoi o alta, parvenită din Egiptul de Sus: trupele lui Mehmet Ali au distrus pe cele ale partizanilor lui Al-Alfi, desăvîrşind astfel victoria noului stăpîn egiptean.

La Cairo, sărbătorile ţin trei zile. De cinci ori pe zi, la ceasurile de rugăciune, tunurile din cetadelă trag salve de salut în cinstea victoriosului paşă. Orăşenii sînt obligaţi să-şi împodobească casele, să cureţe străzile, să ţină aprinse noaptea felinare şi făclii.

Un biet negustor de tutun

Născut în anul 1769, la Kavalla, în Macedonia, Mehmet Ali s-a îndeletnicit la început cu negoţul de tutun. În 1798, în urma invaziei lui Napoleon în Egipt (pe atunci posesiune a Imperiului otoman), a fost luat la oaste şi trimis în Orient, în componenţa unui mic detaşament de arnăuţi (puşcaşi cu rol de pază). Deşi nu ştia să scrie şi să citească, s-a dovedit un oştean energic, inteligent şi, mai ales, abil. La scurtă vreme a fost numit comandantul detaşamentului, apoi binbaşă (maior, avînd conducerea unui detaşament de 1 000 oameni), iar în anul 1803, comandant al unui corp cu un efectiv de 4 000 ostaşi.

După retragerea francezilor din Egipt, în 1801, Poarta a hotărît să diminueze influenţa beilor mameluci, care stăpîneau, de fapt, ţara. În cursul unei lupte a otomanilor împotriva mamelucilor, încheiată prin victoria ultimilor, comandantul turc a aruncat întreaga vină pentru eşecul suferit asupra lui Mehmet Ali, care, în realitate, aflîndu-se departe de locul bătăliei, nici nu participase la ea. Popularitatea negustorului de tutun crescuse atît de mult, încît începuse să devină incomodă chiar şi pentru paşă. Acesta a acceptat lesne explicaţia dată înfrîngerii şi a poruncit condamnarea lui Mehmet Ali la moarte.

Profitînd de faptul că arnăuţii nu fuseseră de mult plătiţi, Mehmet i-a îndemnat să se revolte. În acelaşi timp, cu abilitatea-i caracteristică, a căzut la înţelegere cu mamelucii, facilitîndu-le intrarea în Cairo. Dubla lovitură, a soldaţilor răsculaţi şi a mamelucilor, a dus la căderea paşei. Ali a izbutit astfel să se salveze. Istanbulul a trimis un alt paşă, care a fost, însă, destituit în scurtă vreme şi apoi ucis de mameluci.

Aceasta a însemnat, pe de o parte, slăbirea poziţiilor Istanbulului, iar pe de alta, întărirea puterii beilor mameluci, ceea ce n-a mai convenit planurilor ambiţiosului Mehmet. El a folosit discordia din rîndul lor, susţinîndu-l pe Al-Bardisi împotriva lui Al-Alfi. Al-Bardisi a biruit şi s-a instalat la Cairo. Mehmet Ali a asmuţit apoi pe arnăuţi împotriva noului stăpîn al oraşului Cairo, care în anul 1804 a fost îndepărtat. Considerînd că avea încă nevoie de simpatia Porţii, el l-a sprijinit apoi pe Hürşid paşa, ca paşă de Egipt, rezervîndu-şi pentru sine postul de locţiitor, ceea ce însemna, de fapt, conducerea reală a treburilor Egiptului.

[1] Oşteni mercenari de origine caucaziană, infiltraţi treptat în posturi de conducere. Au întemeiat un stat turco-mameluc între 1250 şi 1517, cînd el a fost desfiinţat de sultanul Selim I. Sub stăpînirea otomană, mamelucii au fost însă deţinători reali ai puterii în provincia Egipt.

Puterea și influența sa s-au extins acum asupra întregului Egipt, nu numai asupra orașului Cairo. Abilul locțiitor a știut să se folosească de lupta Porții cu beii mameluci, care istovea forțele amîndurora. El a acționat astfel încît fiecare dintre tabere a crezut că îi este aliat. În realitate, însă, nu și-a legat definitiv soarta de nici unul dintre adversari.

În martie 1805, în urma unei rebeliuni populare, a căzut Hürșid pașa. Șeicii au propus atunci la conducerea Egiptului pe cel care se ilustrase ca apărător al ordinii: Mehmet Ali, recunoscut oficial ca pașă în același an. Mai trebuia confirmarea Porții, căreia în acest timp Al-Alfi, aflat în Egiptul de Sus, căuta să-i cîștige bunăvoința. Mehmet Ali a hotărît atunci o expediție energică împotriva acestui adversar. Dar cînd cele două armate se aflau față în față, pregătindu-se de luptă, Al-Alfi moare. La scurt timp Poarta confirmă numirea lui Mehmet Ali. În anul 1811, noul pașă poruncește cu sînge rece lichidarea fizică a ultimilor bei mameluci (cîteva sute) și a tuturor partizanilor lor. Puterea acestora, stăpînii de fapt de atîtea veacuri ai Egiptului, este astfel definitiv desființată.

Perioada marilor reforme

Pe plan intern, Mehmet Ali reformează Egiptul pe baze noi, inițiind o consecventă politică de modernizare a țării. El confiscă treptat întregul fond funciar al țării, lipsind pe beii mameluci (înainte de completa lor lichidare, în anul 1811), pe înaltul cler musulman și pe arendatori, de baza lor economică, de forța lor de rezistență. Poruncește apoi să se întocmească un nou registru al Cadastrului. Temîndu-se să nu li se mărească impozitele, marii proprietari declară suprafețe de pămînt sensibil micșorate față de cele reale. Dar pașa le confiscă pur și simplu pămîntul, instituindu-le rente anuale proporționale cu mărimea suprafețelor indicate de ei înșiși.

Este eliberat juridic fellahul (țăranul) egiptean, pe care

Oșteni mercenari cu important rol politic în istoria evului mediu al Egiptului, mamelucii au fost desființați ca corp de armată în anul 1811 de către Mehmet Ali

Mehmet îl înzestrează cu un lot de pămînt de 3-5 feddani (1 feddan = 0,42 ha). Acum fellahul nu are obligații decît față de stat, căruia îi vinde produsele. Referindu-se la această radicală schimbare în starea țăranului egiptean, inovație de mare îndrăzneală pentru Orient, un contemporan, șeicul Al-Djabarti, secretar al Divanului și adversar al lui Mehmet Ali, scrie, nu fără ciudă, în voluminoasa sa istorie asupra acestei perioade: „Chiar cel mai neînsemnat (dintre fellahi), dacă era chemat — de foștii săi stăpîni — la muncă cu plată, grăia: «Du-te și caută pe altcineva, eu sînt ocupat cu munca mea. Și de fapt, ce-aveți de făcut în sat? S-a dus vremea voastră — am devenit acum fellahii pașei»".

Sub supravegherea fermă a pașei, se lărgesc suprafețele cultivate, se taie peste 1 000 canale noi de irigație, sînt aduse din Anglia instalații moderne. Crește simțitor producția agricolă, apar sate, pășuni și ogoare în locuri unde altădată nu era decît nisip. Lipsiți de altă sursă de subzistență, în afara rentelor, noii aristocrați și proprietari funciari sînt acum cu totul dependenți de pașă, care poate oricînd să-i deposedeze de pămînturi. De aceea, se supun cu toții orbește omului, care, „dintr-un biet negustor de tutun" a ajuns „cel mai absolut dintre suveranii absoluți ai lumii", după aprecierea lui N. Iorga. Noul suveran trece la înfăptuirea altor reforme. Aduce din Europa mașini pentru prelucrarea bumbacului, întemeind fabrici textile, țesătorii și vopsitorii și, mai tîrziu, fabrici de zahăr, de ulei și de hîrtie. În 1837 în Egipt există 29 fabrici. Tineri muncitori, unii dintre ei fii de fellahi, sînt inițiați în meserie de ingineri europeni, alții sînt trimiși la studii în străinătate pe spezele statului. Pașa poruncește să se extindă șantierele navale de la Alexandria, unde se construiesc și nave de război, pe lîngă cele comerciale. Începe construcția canalului Al-Mahmudiya, lung de 91 km, între Alexandria și brațul Rosetta al Nilului. Aproape trei ani lucrează aici zeci de ingineri europeni și egipteni, peste 200 meșteri, aduși din Imperiul otoman și zeci de mii de fellahi, după un program riguros, la a cărui aplicare veghează însuși pașa, care stă luni în șir la fața locului.

Perseverența și energia lui Mehmet Ali trezesc admirație și în rîndul celor care nu-i pot ierta că le-a luat pămînturile și le-a micșorat influența. Același Al-Djabarti notează: „Pașa este de o tenacitate cum nu are nici unul din conducătorii acestei epoci. Dacă l-ar fi înzestrat Allah și cu simțul dreptății, în completarea hotărîrii, capacității sale de conducere și organizare, a inteligenței și îndrăznelii sale, atunci el ar fi fost unic pentru vremea sa și o minune a epocii".

În comerț este instaurată o ordine severă. Pașa instituie monopolul de stat asupra principalelor articole comerciale. **Muhtesib**-ul („inspectorul pie-

ţelor") inspectează zilnic pieţele orăşeneşti, cu unităţile oficiale de măsură după el, confruntîndu-le cu cele ale vînzătorilor. Cei care vînd marfă deteriorată sau cu suprapreţ şi lipsă la măsură sînt aspru pedepsiţi: de la bătaia publică sau plimbarea prin tîrg cu o bucată din marfa respectivă atîrnată de gît, pînă la tăierea nasului sau chiar spînzurătoarea.

Este încurajat exportul: la dispoziţia reprezentanţilor comerciali ai paşei în Anglia, Veneţia, India sau Yemen, sînt puse sume foarte mari.

Armata este şi ea radical transformată. Se adoptă sistemul, cu totul nou pentru Orient, al recrutării fellahilor la oaste. Bine plătiţi şi hrăniţi, ostaşii sînt instruiţi de către ofiţeri din fosta armată napoleoniană, angajaţi de către Mehmet Ali, care asistă el însuşi la trageri şi la instrucţie. În 1839, armata paşei numără 200 000 oameni, sprijiniţi de o flotă de 30 vase, cu alţi 20 000 oşteni. Pentru prima jumătate a sec. XIX, este o armată într-adevăr uriaşă în Orientul Apropiat şi Mijlociu, superioară chiar, ca dotare şi instruire, armatei sultanului.

Mehmet Ali reformează şi învăţămîntul. Alături de cel religios, el pune bazele unui învăţămînt laic, finanţat de stat: înfiinţează, astfel, după anul 1818, cîteva şcoli primare şi medii, o şcoală de medicină, alta de politehnică, de limbi străine. Comandă din Europa manualele necesare, iar în 1822 întemeiază celebra tipografie de la Bulak, lîngă Cairo (azi cartier al marelui oraş), unde, cîţiva ani mai tîrziu (1828), se editează primul ziar egiptean, organ oficial al guvernului.

Sub impulsul măsurilor luate în lunga domnie a lui Mehmet Ali (1806-1848), Egiptul îşi schimbă înfăţişarea. Populaţia lui creşte de aproape două ori, a Capitalei de aproape cinci ori, a Alexandriei de nouă ori.

În locul „turbanului de paradă"

Toate aceste progrese incontestabile permit reluarea pe alte baze a raporturilor cu Istanbulul, cu care acum Cairo poate rivaliza. Ca nivel de dezvoltare economică, Egiptul condus de Mehmet Ali întrece celelalte posesiuni ale Imperiului otoman. Posibilităţile financiare şi militare ale „viceregelui" Egiptului (cum îl numesc europenii pe Mehmet Ali) le depăşesc chiar pe acelea ale sultanului. Formal, paşa continuă să primească în fiecare an confirmarea Istanbulului pentru postul său. De asemenea, el plăteşte tributul anual, însoţit de daruri bogate pentru sultan şi marii săi dregători.

În anul 1825, în urma sprijinului pe care îl acordă sultanului împotriva grecilor răsculaţi[1], Mehmet Ali primeşte insula Creta, deşi i s-a mai promis Moreea şi Siria. Conştient de puterea sa, el declanşează un lung conflict cu sultanul Mahmud II: în 1831 invadează Siria şi timp de doi ani armatele otomane sînt înfrînte de egiptenii conduşi de Ibrahim paşa, fiul lui Mehmet Ali. La un pas de a pierde Capitala şi tronul, Mahmud II încheie un Tratat de alianţă cu Rusia (iulie 1833) şi recunoaşte lui Mehmet Ali stăpînirea asupra Siriei (incluzînd Libanul şi Palestina), asupra insulei Creta şi ţinutului Adana (sudul Turciei). Cum mai stăpîneşte Sudanul de Nord şi Hidjazul (coasta vestică a Peninsulei Arabice cu cetăţile sfinte Mecca şi Medina), viceregele Egiptului devine astfel, în fapt, posesorul unui adevărat imperiu, care rivalizează cu cel al sultanilor. El îşi propune să creeze un stat arab independent de facto, în ciuda păstrării legăturii formale de vasalitate faţă de Istanbul. Totodată îşi face cunoscută dorinţa de a i se recunoaşte caracterul dinastic al stăpînirii.

Pe malurile Bosforului, Mahmud II spumegă de furie. „Voi da tot imperiul celui ce-mi va aduce capul lui Mehmet Ali", promite el. Urmează o împăcare în 1833, care nu este decît un armistiţiu, un intermezzo între două furtuni. În a doua fază a conflictului turco-egiptean (1839-1841), armatele egiptene zdrobesc din nou armata otomană. Drumul spre Istanbul este deschis. Dar intervin puterile europene. Anglia, care îşi simte în pericol şi controlul drumului spre India, este împiedicată în planurile sale de stăpînire a Egiptului de acest puternic paşă. Rusia şi Austria nu pot admite un cap destoinic, o mînă de fier la Istanbul şi în strîmtori. Rebelul trebuie potolit; viceregele capitulează, armatele sale fiind înfrînte în Siria. Sub presiunea flotei engleze sosite în faţa Alexandriei, lui Mehmet Ali îi este recunoscută stăpînirea numai asupra Egiptului şi Sudanului nordic. El capătă titlul de guvernator, dependent oficial de Poartă. În relaţiile internaţionale, Egiptul este reprezentat de Poartă, care îl include în tratatele sale. Se extind şi asupra Egiptului clauzele Tratatului comercial turco-englez din 1839, foarte avantajos pentru Marea Britanie, care înseamnă însă o grea lovitură pentru tînăra industrie egipteană.

Tentativa de a întemeia un stat arab independent, chiar în limitele unei suzeranităţi formale otomane, se încheie astfel cu un eşec. Lui Mehmet Ali i se recunoaşte însă stăpînirea ereditară asupra „provinciei" sale după aceeaşi procedură ca în statul otoman: postul de valiu[2] este moştenit de bărbatul cel mai în vîrstă din familia sa.

În 1848, cînd închidea ochii, Mehmet Ali avea 79 ani. Evenimentele ulterioare n-au putut şterge opera sa de bază. După o perioadă defavorabilă reformelor, sub Abbas I (1849-1854), politica de modernizare a Egiptului a continuat sub conducerea lui Said (1854-1863) şi Ismail (1863-1879). Bătrînul Mehmet Ali fusese un model de muncă şi energie. Marx scria despre el că a fost singurul capabil să înlocuiască „turbanul de paradă" (sultanul) cu „un cap adevărat", iar despre Egiptul său că era „singura parte din Imperiul otoman" în stare să trăiască.

---

[1] Grecia se afla în războiul de eliberare naţională (1821-1829)

[2] În Imperiul otoman conducătorul unei vilaiet (unitate teritorială).

MARTIN LUTHER
și „Cele 95 propoziții" ale sale

GEORGES BLOND

Începutul secolului XVI în Sfîntul Imperiu roman de națiune germană. Împăratul Maximilian, dar mai ales Carol Quintul, care l-a succedat, se mîndreau că în imperiul lor soarele nu apune niciodată. Dar situația politică a acestui vast conglomerat de stătulețe feudale era precară; vasalii mai importanți deveniseră principi aproape independenți, iar puterea imperială, care a început să se îndoiască de propria ei tărie, nu o dată șovăia între diferitele centre politice care-și disputau prioritatea și își măcinau astfel autoritatea. Principii mai dețineau încă numeroase prerogative pe care în veacurile următoare le vor prelua monarhii absoluți.

Era epoca în care burghezia țărilor Europei Apusene prindea aripi și căuta să se arunce în vîltoarea vieții politice. Masele țărănești, de mult supraîmpovărate de sarcini feudale, nu așteptau decît momentul răfuielii cu nobilimea laică și eclezias-tă. Intelectualitatea redescoperise filozofia anticilor și dezvolta gîndirea profană, umanistă, aflată într-o contradicție tot mai flagrantă cu dogma religioasă, întemeiată pe ignoranță, superstiție și fanatism. Cît privește clerul, exponentul ideologic al feudalismului medieval, se stratifica în două pături sociale diferite și antagonice: aristocrația clericală, clerul înalt — asupra căreia se concentra întreaga aversiune anticlericală, nu numai a poporului, ci chiar și a nobilimii — și fracțiunea plebeiană, a clerului de jos, adesea mizer și sărac, formată din predicatorii și călugării peregrini sau preoții modești și umili de la țară și din orașe. Și, după cum deasupra principilor și a nobilimii stătea împăratul, deasupra clerului superior și a celui inferior se afla papa, căruia i se plăteau impozite apăsătoare. „În nici o țară aceste impozite nu erau strînse cu mai multă conștiinciozitate și severitate — grație puterii și numărului clericilor — ca în Germania", scrie F. Engels în Războiul țărănesc german. **În numele cre-**

dinței, Biserica asuprea inuman pe țărani. Anii 1461, 1470, 1476 și 1492 au înscris în istoria ținuturilor germane răscoale țărănești, jacquerii de mare amploare, care, în ciuda brutalității represaliilor, nu puteau fi stăvilite. Dimpotrivă: clocotul urii populare sporea an de an. Pe acest fundal istoric avea să apară protestantismul întemeiat de Luther, ca o continuare a ceea ce inițiase Wycliffe în Anglia și Jan Hus în Boemia, cu un secol și ceva mai înainte.

În 1505, la vîrsta de 28 ani, Martin Luther a intrat în rîndul călugărilor augustini. Mănăstirea l-a trimis să studieze teologia la Universitatea din Wittenberg, în Electoratul Saxonia. Aici s-a remarcat ca un student strălucit. Îl preocupa îndeosebi ideea salvării omului din „păcatul originar". La sfîrșitul anului 1511, a fost trimis în misiune la Roma. Aici l-a scandalizat luxul exorbitant al clerului înalt și spectacolul corupției oferit de „orașul etern", sediul Sfîntului Scaun. Indignarea pe care cele văzute au stîrnit-o în conștiința acestui călugăr augustin i-a descoperit vocația sa de reformator. Doctor în teologie în anul 1512, Martin Luther a fost numit profesor la Universitatea din Wittenberg, centru important unde putea să-și răspîndească ideile de reformare a Bisericii, în organizarea și chiar în concepțiile ei teologice. Atmosfera era propice dezlănțuirii luptei. Scînteia care a aprins incendiul „reformei" a fost vînzarea „indulgențelor" lansate de papa Leon VIII. Începînd din anul 1514, la Roma putea fi procurată o broșură, intitulată Taxele Cancelariei apostolice, unde se găseau prețurile de răscumpărare a tuturor păcatelor. În schimbul unor „ofrande", plătitorii primeau „o scrisoare de indulgență", redactată în limba latină, limbă pe care mulți nici nu o înțelegeau. Luther a atacat cu vehemență, dar și cu argumente logice și teologice, principiul vînzării „indulgențelor" de către predicatorii specializați, care căutau să-i convingă pe creștini că orice faptă odioasă ori criminală, orice păcat puteau fi răscumpărate cu bani. Luther se ridica fără menajamente împotriva slujbelor fastuoase, a bogăției și a luxului exorbitant al clerului înalt. Afirma că numai simplitatea traiului și respectarea cuvîntului Scripturilor ar fi putut mîntui omul de chinurile iadului. Preconiza o Biserică populară, cu o învățătură limpede, înțeleasă de oricine, exprimată în limba celor mulți, nu în latina pe care o pricepeau doar teologii. La început, Luther nu s-a ridicat împotriva papei, ci urmărea doar să reformeze Biserica, îndepărtînd tot ceea ce considera că o denaturase, în organizare, în practică și în concepție.

Dar „trăsnetul pe care-l aruncase Luther nimeri în plin. Întregul popor german se puse în mișcare", observă pe drept cuvînt Engels. Țăranii și plebeii au văzut în îndemnurile profesorului din Wittenberg semnalul răscoalei; s-au antrenat în mișcare numeroși burghezi, intelectuali și o mare parte a micii nobilimi, ba chiar o serie de principi, nemulțumiți de influența politică a clerului superior.

Pe fondul conflictului religios declanșat de Luther, în anul 1524, a izbucnit războiul țărănesc german (1524-1525), în fruntea căruia s-a situat revoluționarul Thomas Müntzer care „tuna și fulgera cu aceeași pasiune și împotriva principilor, a nobilimii, a patriciatului, zugrăvea în culori aprinse asuprirea existentă și-i opunea tabloul fantezist, închipuit de el, al împărăției milenare, al egalității sociale republicane", după cum scrie Engels. În aceste condiții sociale noi, speriat de furtuna stîrnită, profesorul din Wittenberg, protejatul electorului de Saxa, a părăsit elementele populare ale mișcării și s-a alăturat părții burgheze, nobile și princiare. El s-a desolidarizat de Müntzer, i-a dezavuat radicalismul și a luat o poziție împăciuitoare. Astfel, reformatorul burghez Luther a ajuns „în totală opoziție cu revoluționarul plebeu Müntzer", cum formulează Engels. Rolul călugărului augustin Luther în cristalizarea mișcării de reformă a fost esențial, dar el s-a restrîns îndeosebi la cadrul religios, privind organizarea Bisericii și concepțiile ei.

După aproape trei decenii de activitate în slujba reformei, în februarie 1546, Luther a murit, fiind înmormîntat la piciorul amvonului din capela castelului de la Wittenberg, adică în localitatea unde a afișat tezele reformatoare.

Reforma a ajutat pe principii laici să acapareze pămînturile Bisericii catolice. Totodată, noua Biserică, zisă luterană sau protestantă, a ajuns sub controlul principilor. Prin hotărîrile Păcii de la Augsburg (1555), fiecare principe avea dreptul să-și impună religia tuturor supușilor săi, după principiul cuius regio eius religio (al cui este regatul, a aceluia este și religia). Biserica reformată a renunțat la multe elemente de cult, a simplificat ceremonialul, a introdus slujba religioasă în limba poporului, contribuind prin aceasta la dezvoltarea culturii în grai național.

Publicăm, în continuare, cîteva episoade privitoare la începutul activității reformatoare a lui Martin Luther, începînd cu afișarea „Celor 95 propoziții" prin care a atacat vînzarea indulgențelor, episoade extrase din lucrarea publicistului istoric francez Georges Blond[1], intitulată Furioșii Domnului, în curs de apariție, în versiune românească la Ed. Politică.

Dumitru ALMAȘ

---

[1] Autorul francez Georges Blond, de profesie ofițer de marină, s-a dedicat în anii premergători celui de-al doilea război mondial jurnalisticii, fiind timp de zece ani secretar de redacție la săptămînalul **Candide**, unde și-a publicat și primele sale nuvele și romane. După cel de-al doilea război mondial, el s-a consacrat exclusiv lucrărilor cu caracter istoric — între care majoritatea privesc ultima conflagrație; cîteva dintre acestea: **Le débarquement. 6 juin 1944** (1957); **Le survivant du Pacifique. L'Odyssée de l'Enterprise** (1957); **Convois vers l'U.R.S.S.**; **L'Agonie de l'Allemagne** (1965); **Pétain 1856-1951** (1966). Volumul **Les Enragés de Dieu** („Furioșii Domnului") a apărut în 1970 în Editura Bernard Grasset din Paris.

Wittenberg, 31 octombrie 1517, dimineaţa. În oraşul acesta, situat în mijlocul unor lande povîrnite, pămînturile par aproape sterpe, căci grîul a fost de mult secerat; pe costişe se zăresc şiruri de butuci de viţă bine aliniaţi. Cu casele lui scunde de lemn, Wittenbergul seamănă cu un sat mare. Şi totuşi e o Capitală. Împreună cu Torgau, el împarte cinstea de a fi reşedinţa ducelui de Saxa, mare elector.

În această zi, ajunul sărbătorii **Allerheiligen**[1] (pe vremuri era o sărbătoare veselă, nu se oficia şi pomenirea morţilor), pretutindeni domneşte animaţia. Măturătorii curăţă străzile, oamenii îşi împodobesc casele, lăsînd să atîrne peste ferestre tapiserii sau cearşafuri pe care au prins flori şi frunze. La Wittenberg, 1 noiembrie este o dublă sărbătoare: se celebrează şi hramul capelei de la castel. Cu acest prilej se acordă indulgenţă deplină celor care vin să se roage.

Ora prînzului. Un mic grup se apropie de uşa capelei. Un călugăr, cu rasă şi cu glugă neagră pe cap, ţine nişte hîrtii într-o mînă, un altul duce un vas de lut. Oamenii aceştia nu se strecoară pe furiş ca nişte conspiratori; după atitudinea lor, ai putea crede că săvîrşesc o treabă absolut normală. Ajunşi în faţa capelei, cel care ţine vasul de lut scoate o mică bidinea şi mînjeşte puţin uşa, în timp ce călugărul în rasă lipeşte, rînd pe rînd, hîrtiile pe care le ţine în mînă. Se pare că afişează nişte anunţuri referitoare la ceremoniile prevăzute pentru a doua zi.

Primele reacţii

Călugărul este Martin Luther. Textele afişate au numai în parte legătură cu manifestările privind sărbătoarea **Allerheiligen.** Ele sînt bomba care va face să explodeze catolicismul: „Din dragoste pentru adevăr şi în scopul de a-l lămuri, următoarele teze vor fi susţinute la Wittenberg sub preşedinţia reverendului părinte Martin Luther, schimnic augustin, profesor de arte,

[1] Sărbătoarea tuturor Sfinţilor, serbată de catolici la 1 noiembrie — **n.t.**

Fiecare scrisoare de indulgenţă prezenta şi grafic diferite păcate iertate credincioşilor catolici, în schimbul sumei de bani plătite. Luther cerea abolirea acestui odios comerţ cu indulgenţe

doctor şi lector de Sfînta teologie. Respectivul roagă pe cei care, absenţi fiind, n-ar putea discuta cu el, să binevoiască a o face în scris. În numele Domnului nostru Isus Hristos. Amin". Urmează textul tezelor în chestiune, numite în istorie, „Cele 95 propoziţii".

Odată cu afişarea lor, Luther scrie papei o scrisoare respectuoasă, în care îi expune fondul tezelor sale. Aceeaşi epistolă este primită şi de arhiepiscopul de Mainz. De asemenea Luther trimite o copie mai multor cunoscuţi ai săi, teologi. Două săptămîni mai tîrziu documentul era răspîndit în toată Germania.

Trei ani şi nouă luni aveau să se scurgă între afişarea „Celor 95 propoziţii" şi ruptura cu Biserica Romei, sancţionată prin excomunicarea lui Luther. Dar cine a provocat această ruptură?

1 noiembrie 1517. Nimeni nu se prezintă la Wittenberg pentru a discuta „Cele 95 propoziţii". Prima reacţie: o lucrare a călugărului Tetzel — căruia i s-a încredinţat predicarea indulgenţelor — publicată la sfîrşitul acelui an şi intitulată **Antiteze,** este arsă în public de studenţii din Wittenberg, care îşi însoţesc fapta cu hohote de rîs. La Vatican, Leon X[2] consideră atitudinea lui Luther drept un incident minor. Indulgenţele au mai întîmpinat şi alte dificultăţi, instituţia respectivă a fost deja **contestată** de clerici şi

[2] A fost papă între anii 1513-1521.

de laici în Franța, în Germania și în alte părți și totuși n-a suferit cu nimic, gîndește papa. La începutul primăverii anului 1518, însă, Leon X citește plin de iritare un memoriu intitulat **Rezoluție asupra virtuții indulgențelor,** în care este demascată mîrșăvia acestei practici. Semnat: Martin Luther. Autorul a avut îndrăzneala să trimită textul suveranului pontif în persoană. Două săptămîni mai tîrziu călugărul primește un permis de liberă trecere spre Augsburg, unde se întrunea Dieta, pentru a se explica în fața acesteia.

Pornește imediat la drum spre Augsburg cale de aproape 500 km (cronicarii spun că Luther a străbătut o bună parte din drum pe jos). La 7 octombrie 1518 intră în oraș.

Dieta se ține în clădirea Primăriei. Abia găsește adăpost la mănăstirea augustinilor și Luther primește vizita unui trimis al cardinalului Caietan, care-i spune că i se cere o triplă declarație: „Retractez greșelile mele. Nu voi recădea în ele. Nu voi tulbura tihna bisericii". Răspunsul lui Luther: „Cer o zi de chibzuință". Mai trec apoi cîteva zile.

13 octombrie 1518. Luther se îndreaptă de la mănăstire spre Primărie, însoțit de consilieri, de Staupitz [vicarul general al augustinilor] și un notar imperial. În marea sală a Primăriei, în mijlocul unei tăceri solemne, el dă citire răspunsului său la pretențiile cardinalului Caietan, care, studiind dosarul Luther, redactase un raport către papă, în care îl acuzase pe călugăr de erezie. Ce spune Luther?

— Vreau să urmez învățămintele Bisericii, dar nu pot să retractez atîta vreme cît nu voi fi încredințat că doctrinele mele sînt potrivnice Scripturii.

Nemulțumirea „părții romane" este evidentă. A doua zi, 14 octombrie, Luther înaintează niște **lămuriri** care sînt citite în ședință. Aceasta îi supără din nou pe „romani", care, pe drept cuvînt, nu văd decît o întărire a tezelor lutherane deja enunțate. Caietan replică, Luther îi dă contrareplica, fiecare întărindu-se pe poziția sa și, spun cronicarii, „se iscă o ceartă aprigă".

16 octombrie. Luther nu iese din chilia sa. Își petrece zilele scriind. De data aceasta e vorba despre un fel de apel adresat papei și intitulat în mod straniu: **Despre un papă rău informat, către un papă mai bine informat,** în care reia — fără să cedeze cu nimic — argumentele sale.

— Am să-l trimit papei, spune el, și am să-l afișez chiar aici, pe ușa catedralei din Augsburg. Memoriul nu este afișat decît o săptămînă mai tîrziu. Deocamdată, Luther stă în continuare în chilia sa și scrie. În seara de 18 octombrie, cardinalul Caietan primește de la el un bilet foarte curtenitor prin care îi cere să binevoiască să-l scuze pentru că și-a ieșit din fire în cursul „certei aprige" din ziua de 14.

Cînd Caietan citește biletul, oscilînd între sentimente contradictorii („Într-adevăr, cum trebuie să procedez?"), Luther călărește deja o mîrțoagă, dîndu-și multă osteneală să se țină în beznă după portărelul călare, pe care primarul din Augsburg i l-a dat drept călăuză. Luther e fugar. Vicarul Staupitz și un slujitor credincios al electorului de Saxa i-au spus că securitatea lui nu mai este asigurată în oraș: în partidul „romanilor" existau și oameni violenți. Direcția: Wittenberg. Reformatorul ajunge în acest oraș la 1 noiembrie 1518. Studenții îl întîmpină ca pe un zeu. Sprijinul lor entuziast cîntărește greu în hotărîrea sa de a susține în continuare, cu toate reproșurile Romei, ceea ce gîndește din toată inima că este adevărul.

Un duel oratoric

La 12 ianuarie 1519 moare Maximilian, conducătorul Sfîntului Imperiu roman de națiune germană, prieten al artelor. Începe campania electorală. Se înfruntă doi candidați: nepotul lui Maximilian, Carol rege al Spaniei, rege al Siciliei și suveran al Țărilor de Jos și Francisc I, rege al Franței.

Luther se poate simți în deplină siguranță în această perioadă, pentru că Leon X, ostil ambilor candidați, nădăjduiește într-un meci nul, într-o alegere fără rezultat, care să-i permită să lanseze un alt candidat tocmai în persoana lui Frederic de Saxa, protectorul lui Luther. Este ales, însă, nepotul lui Maximilian, cunoscut în istorie sub numele de Carol Quintul.

În întreaga Germanie, circulă acum o altă știre răspîndită de către negustorii ambulanți, care vînd totodată textul tipărit al „Celor 95 propoziții". „Ioan Eck, dominican, doctor în teologie, vicerector al Universității din Ingolstadt, autor al unei recente lucrări împotriva ereticilor îl provoacă pe Martin Luther la o întrecere oratorică, îngăduindu-i, dacă dorește, să-și ia un secundant în această competiție".

Luther primește provocarea. Întîlnirea va avea loc la Leipzig, la sfîrșitul lunii iunie 1519. Îl alege secundant pe prietenul său Carlstadt, autor al mai multor comentarii asupra „Celor 95 propoziții".

Distanța dintre Wittenberg și Leipzig este de aproximativ 250 km. În orașe, în tîrguri și chiar în multe sate, Luther e recunoscut, salutat, sărbătorit. Spre sfîrșitul călătoriei, hotărăște să-și continue drumul, mergînd și noaptea, pentru a fi sigur că va ajunge la timp.

De îndată ce sosește află că întrecerea va avea loc la Primărie, deoarece „nici una dintre sălile Universității nu e destul de încăpătoare pentru oaspeții deja sosiți". Luther intră în marea sală a Primăriei; simte imediat ațintite asupra sa sute și sute de priviri.

Carlstadt cere prietenului său permisiunea de a intra primul în arenă împotriva lui Ioan Eck. Luther acceptă: își poate analiza astfel adversarul. Ioan Eck dă dovadă de o superioritate zdrobitoare. La sfîrșitul zilei, Carlstadt, care a încasat lovituri de la bun început, e scos din luptă.

Luther ia cuvîntul la 4 iulie. E slab, cu obrazul supt. Întrecerea cu Ioan Eck e grea, dar reformatorul, infinit superior lui Carlstadt, cunoaște Scriptura tot atît de bine ca și adversarul său, îi pătrunde

spiritul la fel de bine, dacă nu și mai bine, se exprimă clar, cu voce limpede. Prin **forcing**[1]-ul lui neîncetat, Ioan Eck îl împinge să conteste explicit întîietatea papei — „biserica nu are decît un singur cap adevărat, pe Hristos".

La cîtăva vreme după prima întrecere oratorică, cea de la Augsburg, Luther primise o scrisoare de la Basel, scrisă în limba latină și semnată Desiderius Erasmus Rotterdamus. Marele umanist îl sfătuise să continue în sensul unei reforme, dar, totodată, să-și domolească modul de exprimare. Erasmus era un pacifist prin temperament: „Esența religiei noastre rezidă în pace și armonie" scria el. Luther dorește și el să nu rupă cu Roma, dar o flacără interioară îl mistuie.

Față în față cu împăratul

Iulie 1520. În arșița fierbinte, o căruță însoțită de cîțiva călăreți înaintează pe drumurile sudului. Micul echipaj vine de la Roma și se îndreaptă spre Mainz; un drum de peste 1000 km, trecînd peste munți.

Primul călăreț e un călugăr dominican de rang înalt, Ioan Eck, același care la Leipzig și-a încrucișat spada cu Luther. Chipul îi este întunecat, căci pretutindeni alaiul este prost întîmpinat: autoritățile sînt glaciale, populația ostilă, uneori chiar îl huiduie. În căruță se află un cilindru de piele ce conține unul din acele documente care pînă atunci au suscitat respect și chiar un fel de venerație: o bulă papală. Dar tocmai din pricina acestei bule sînt prost primiți călătorii. **Exsurge, Domine...** („Ridică-te Doamne, și apără-ți cauza"). Este bula prin care Luther era amenințat cu excomunicarea, datată 15 iunie 1520 și publicată la Roma puțin după aceea. Înmînată de Eck arhiepiscopului de Mainz, bula papală va sosi la Wittenberg la 11 octombrie. Începînd de la această dată, Luther dispune de o lună pentru a retracta cele susținute.

A luat cunoștință de textul bulei cu mult înainte de a-l primi. A simțit lovitura ca un pumnal în inimă.

La începutul lunii iunie, Luther trimisese papei o scrisoare respectuoasă și demnă: „Inima mea nu s-a înturnat de la Sanctitatea Voastră..." În această epistolă el se referea la mîrșăviile comise numai de curia papală. Dar nu a primit alt răspuns decît ultimatumul. **Împotriva bulei lui Anticrist,**

Pagina de titlu a bulei prin care papa Leon X îl excomunica pe Luther

textul pe care-l publicase Luther înainte de a i se înmîna bula papală, este mai mult decît o declarație de război, e prima lovitură de tun. Purtătorii bulei încă se mai află pe drum, nu au ajuns la Mainz, și Luther a publicat încă alte trei texte: **Manifest către nobilimea creștină a națiunii germane, Captivitatea Babilonului** și **Despre libertatea creștină.** De data aceasta nu mai este vorba de injurii, ci de ruptura cu Roma: politică, dogmatică, etică. Călugărul augustin cere reforma Bisericii prin intermediul unui **Conciliu național,** căruia îi fixează o ordine de zi: punerea în discuție a celibatului preoților, a pelerinajelor, reducerea numărului de taine etc. etc.

10 decembrie 1520. Bula de excomunicare, devenită executorie, este arsă într-o dimineață rece și cenușie în mijlocul curții Universității din Wittenberg. Studenții rîd și cîntă în jurul micului rug. Peste cîteva zile se petrece un eveniment neașteptat, uluitor. Lui Luther i se comunică:

— Împăratul dorește să vă audă la Dieta de la Worms. Iată permisul de liberă trecere. Crainicul împăratului i-l întinde călugărului. Permisul, semnat Carol, este pe numele „cinstitului, iubitului și devotatului Martin Luther".

În Spania clerul se agită, un război cu Francisc I pare iminent[2]. Carol V nu-și putea permite să-și înstrăineze jumătate din nobilimea germană, din cauza unui prăpădit de călugăr. Se gîndește mai curînd la un compromis.

— Vreau să-l văd și să-l ascult pe acest călugăr; după aceea voi hotărî în legătură cu excomunicarea.

Luther mai citește odată permisul de liberă trecere, se mai uită la falnicul crainic și nu stă mult pe gînduri. Jumătate din Germania este acum de partea lui.

— Spuneți Maiestății Sale că voi veni la Worms. Voi pleca în cîteva zile.

O clipă mai tîrziu, împărtășește hotărîrea sa studenților, care încă mai vorbesc despre frumusețea armăsarului sur, îmbrăcat în armură, al crainicului. Îl ovaționează din nou pe Luther; totuși unii îi reamintesc de neplăcutul precedent al lui Jan Hus[3].

„Nu pot și nici nu vreau să retractez nimic"

Atmosfera din sala arhiplină, luminată de torțe fumegînde, este apăsătoare. Luther urmează să răspundă oficialului[4] din Trier, Johan von Ecke

(Continuare în p. 60)

[1] **„Atac susținut" (în sport, engl.) — n.t.**

[2] **Între anii 1521 și 1526 va avea loc primul război dintre Francisc I și Carol V.**

[3] **Reformator religios ceh, excomunicat (1410), condamnat ca eretic și ars pe rug.**

[4] **Oficial** — judecător ecleziastic, delegat de episcop să exercite jurisdicția — **n.t.**

AMINTIRILE UNUI AMBASADOR LA BERLIN

Moartea lui Hindenburg

ANDRÉ FRANÇOIS-PONCET

„Titanul de lemn"... Așa l-a supranumit istoricul britanic J. Wheeler-Bennett pe feldmareșalul Paul von Beneckendorff und Hindenburg. Porecla i-a fost sugerată de cîteva particularități fizice ale personajului — ținuta sa de o cazonă rigiditate, impasibilitatea placidă a trăsăturilor feței, glasul dogit, mișcările lente și sacadate de marionetă. Dar istoricul britanic s-a referit mai ales la caracterul profund îndoielnic al virtuților militare care i s-au atribuit feldmareșalului și care i-au servit ulterior ca platformă pentru o carieră politică de tristă memorie.

Născut în 1847, în sînul unei familii aristocratice din Brandenburg, el a participat ca proaspăt absolvent al școlii de ofițeri la războaiele purtate de Prusia cu Austria (1866) și Franța (1870-1871). Mediocru apreciat de superiorii săi, a devenit general de brigadă abia în 1903 și a ieșit la pensie în 1911. Primul război mondial a oferit o șansă neașteptată bătrînului ofițer: numit comandant al Armatei 8, în Prusia Orientală, a profitat de un fericit concurs de împrejurări și de carențele în dotarea și asigurarea armatelor țariste pentru a repurta cîteva succese, începînd cu cel de la Tannenberg (23-30 august 1914). Trecut în 1916 la comanda supremă a forțelor armate ale puterilor centrale în Vest, Hindenburg s-a mărginit, de fapt, să aplice concepțiile strategice și tactice ale șefului său de stat-major, Ludendorff.

Cu o feroce încăpățînare, cele două căpetenii au declanșat o serie de operații de mari proporții pe frontul de Vest provocînd pierderi înspăimîntătoare în rîndurile nu numai ale franco-britanicilor, ci și al propriilor trupe, dar nereușind să dobîndească nici „succesul rapid și brutal" la care jinduiau și nici măcar să întîrzie prăbușirea finală.

Confecționîndu-i o falsă aureolă militară și exploatînd-o cu abilitate în propaganda electorală pentru președinția Republicii de la Weimar[1], partidele de dreapta coalizate au mijlocit alegerea lui Hindenburg în 1925 și realegerea lui în 1932. Așa cum am văzut încă din capitolele anterioare ale memoriilor lui A. François-Poncet, feldmareșalul s-a străduit să dea deplină satisfacție protectorilor săi — temuții patroni ai monopolurilor bancare și industriale, concentrate mai ales în centrul și vestul Germaniei, sau aroganții proprietari de latifundii din partea de răsărit a țării, păstrători tenaci ai unor privilegii medievale.

Intervenția acestei puternice oligarhii, conjugată cu intrigile oculte ale altor cercuri ultrareacționare, despre care am luat cunoștință în capitolul precedent, l-au determinat pe Hindenburg să încredințeze lui Hitler postul de cancelar, în ziua de 30 ianuarie 1933. Influențarea unui moșneag trecut de 85 ani nu prezentase nici pînă atunci prea mari dificultăți anturajului său, iar acum era mai ușoară ca oricînd. Mai mult decît atît. Cu cîteva luni înainte, timp de o săptămînă, se comportase ca un om complet senil. Fenomenul avea perspectiva de a se reedita din ce în ce mai frecvent, transformîndu-l într-un cadavru viu, în numele căruia eminențele cenușii din preajma lui puteau lua orice decizie.

Sumarul portret pe care i-l face lui Hindenburg în paginile următoare fostul ambasador al Franței la Berlin, vădește în general un ochi lucid și o mînă sigură, așa încît imaginea ce se conturează restituie cu fidelitate o bună parte din chipul modelului. Totuși unele linii sînt estompate, cîteva colțuri au fost rotunjite iar anumite umbre dispar. Poate că privirea pătrunzătoare a portretistului a avut de pătimit de pe urma miopiei intenționate a diplomatului.

Atribuind feldmareșalului oarecari sentimente antinaziste, A. François-Poncet îi acordă un credit pe care realitățile îl dezmint. În cele 19 luni care s-au scurs de la venirea lui Hitler la putere și pînă la moartea lui Hindenburg, acesta din urmă a patronat, fără nici o rezervă, sălbatica teroare instaurată de fasciști, ca si transformarea Germaniei într-un stat totalitar. Pentru a se descotorosi de Brüning și de alți cancelari, feldmareșalul a folosit ca pretext necesitatea de a respecta Constituția de la Weimar. Lui Hitler, însă, el i-a permis să o calce nestingherit în picioare. La nici o lună de la acapararea puterii de către naziști, în ziua de 28 februarie 1933, președintele a semnat Decretul „pentru ocrotirea poporului și statului", care suspenda toate libertățile indivi-

[1] După prăbușirea celui de-al doilea Reich, abdicarea Kaiserului Wilhelm II și instaurarea republicii în Germania, o Adunare Națională Constituantă, convocată la Weimar, capitala Thuringiei, a promulgat în 1920 o nouă Constituție. Numele acestui oraș a rămas de atunci indisolubil legat de regimul republican, abolit de Hitler odată cu proclamarea celui de-al treilea Reich.

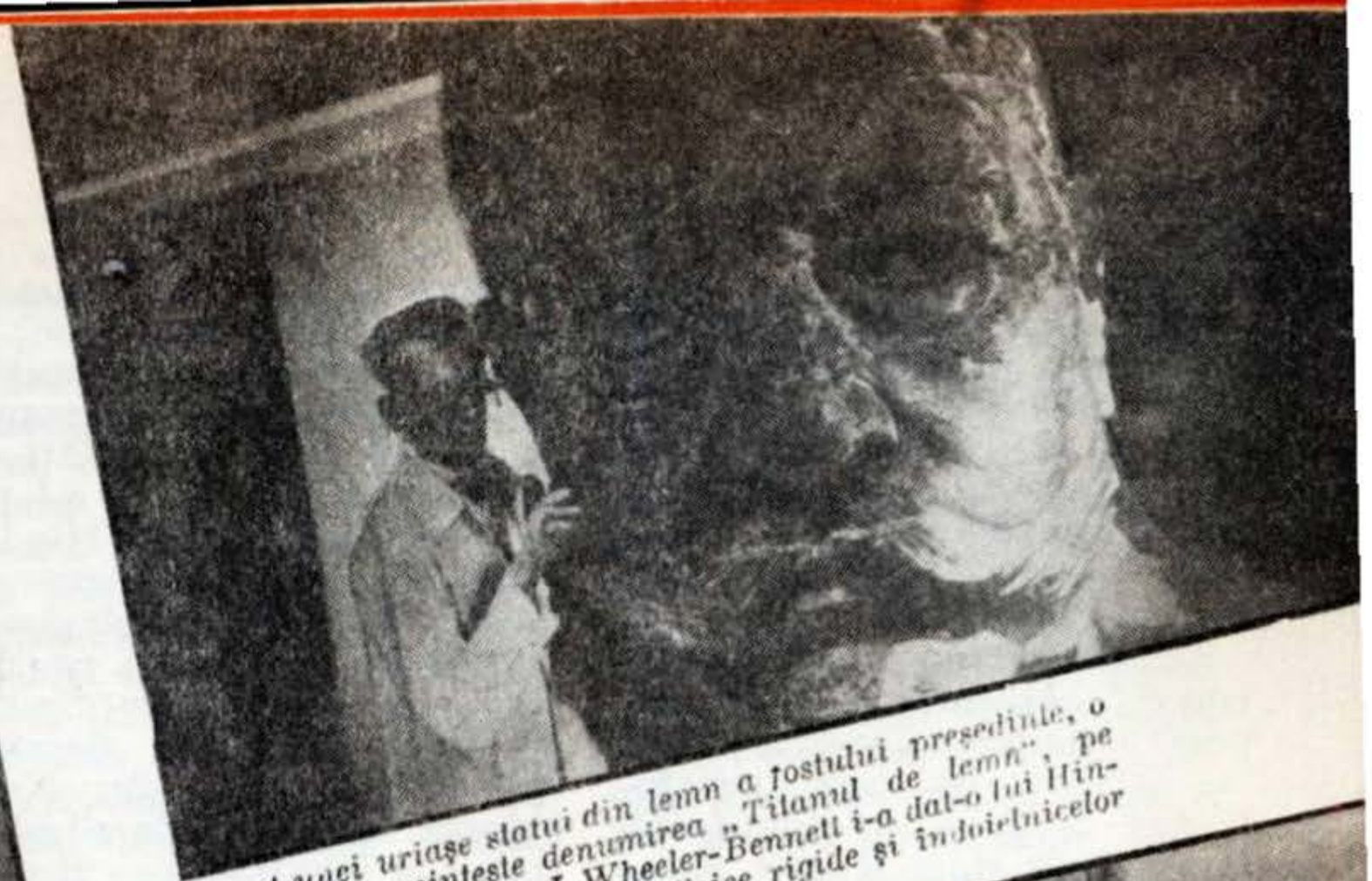

Capul unei uriaşe statui din lemn a fostului preşedinte, o imagine ce aminteşte denumirea „Titanul de lemn", pe care istoricul britanic J. Wheeler-Bennett i-a dat-o lui Hindenburg, datorită înfăţişării fizice rigide şi îndoielnicelor virtuţi militare ale feldmareşalului

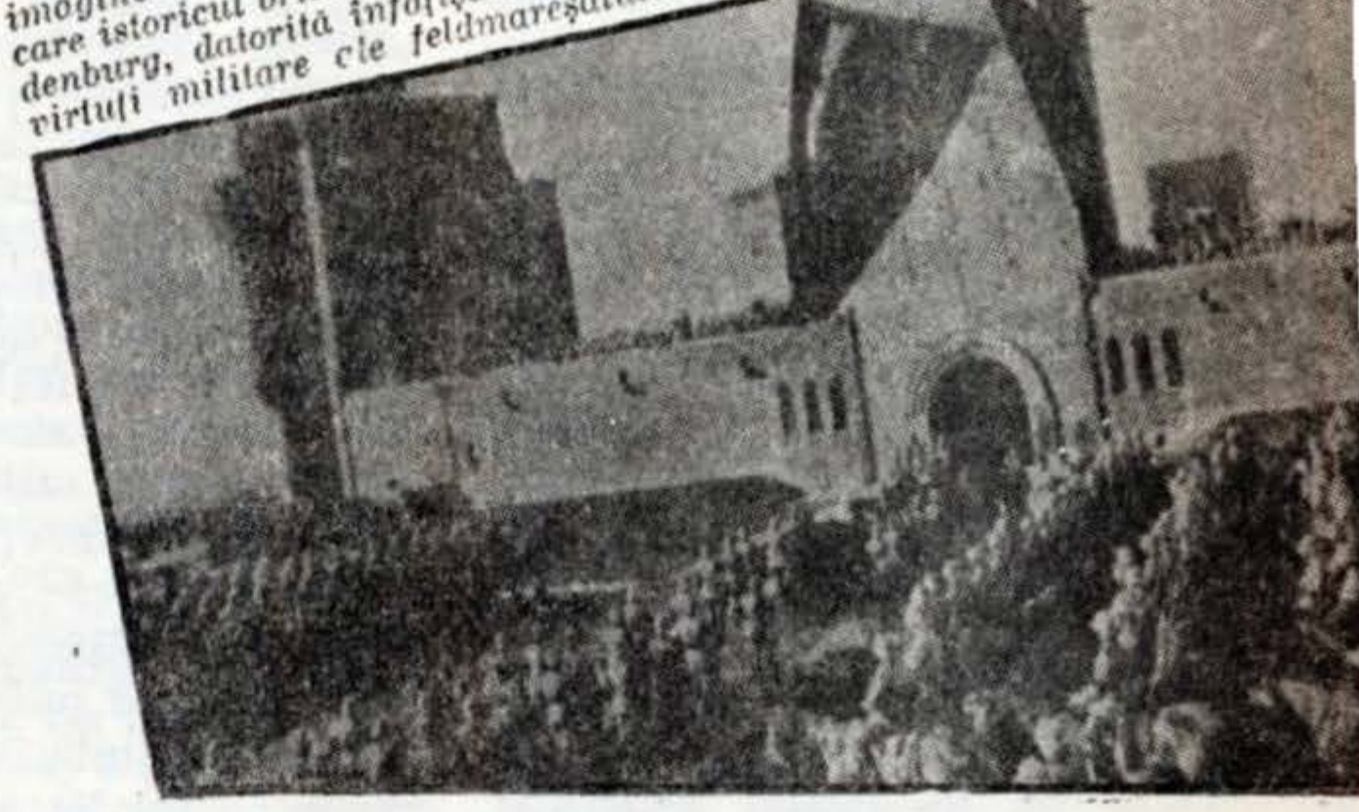

Hindenburg — un moşneag trecut de 85 ani — i-a dat un adevărat cec în alb lui Hitler

Sosirea cortegiului funebru la Tannenberg

duale şi civile prevăzute în Constituţie şi dădea mînă liberă lui Hitler să întemnițeze pe comuniști şi pe social-democraţi, chiar dacă erau deputaţi în Reichstag. La 21 martie, cu prilejul unei festivităţi, feldmareşalul a dat „înalta sa aprobare" — un adevărat cec în alb — oricăror acţiuni ale guvernului fascist, de care Hitler s-a grăbit să se servească peste două zile, privînd Reichstagul de orice putere legislativă. Lichidarea sindicatelor (în mai), ca şi promulgarea legii ce desfiinţa toate partidele politice în afara celui nazist (14 iulie) au avut, de asemenea, aprobarea deplină a lui Hindenburg.

În schimb, nu există nici un exemplu cînd der alte Herr **(„bătrînul domn") să se fi împotrivit vreunei măsuri naziste. Şi pe bună dreptate: el n-a fost niciodată adversarul lui Hitler, ci complicele lui.**

D.M.

Hindenburg a murit de mai bine de zece ani[1]. Şi, totuşi, misterul care înconjură dispariţia sa n-a fost încă dezlegat.

Moartea lui, în sine, n-are nimic nefiresc. Era foarte bătrîn. Avea 88 ani. De mai multe luni, se stingea văzînd cu ochii. Se bănuia că, după plecarea sa la moşia de la Neudeck, în pragul verii, cel care era numit **der alte Herr** nu avea să se mai întoarcă în Capitală. Spre sfîrşitul lunii iulie îl întrebase chiar el pe celebrul doctor Sauerbruch, care venise să-l vadă:

— Prietenul Heinz (acesta e numele dat morţii în tradiţia populară germană), prietenul Heinz a şi intrat în casă?

— Nu!, i-a răspuns doctorul, n-a intrat încă, dar se învîrte prin grădină!

La 2 august 1934 **Freund Heinz** intra şi-i închidea bătrînului ochii.

De ce se temea Hitler

Cel puţin aceasta este data la care a fost anunţată Germaniei şi lumii întregi moartea preşedintelui Reichului. Comunicatul oficial preciza că murise în aceeaşi zi, la orele 9 dimineaţa. Dar oare n-a murit mai devreme? N-a fost ascunsă moartea lui timp de o zi sau două? Aceasta este o parte a enigmei.

Cînd, pe la ora prînzului, ştirea a fost publicată la Berlin, s-a mai aflat că succesorul feldmareşalului era deja desemnat. O lege, promulgată imediat de Consiliul de Miniştri, stabilise trecerea în mîna uneia şi aceleiaşi persoane, a funcţiilor de preşedinte al Reichului şi de cancelar al Imperiului. În virtutea acestei legi, Hitler era însărcinat şi cu funcţia de preşedinte al

[1] Raportarea se face faţă de data la care a apărut volumul lui A. François-Poncet.

Reichului. A doua zi, el avea să facă cunoscut că renunță la acest titlu, care avea o rezonanță democratică, neplăcută naziștilor, arătînd că preferă să fie denumit Führer și cancelar al Reichului. Prin grija lui Blomberg[1], chiar în aceeași dimineață, armata și marina au depus jurămîntul față de noul șef al statului.

Ce repede au intrat în vigoare măsurile care făceau praf și pulbere Constituția de la Weimar și care constituiau, de fapt, o adevărată lovitură de stat! E oare plauzibil ca o asemenea schimbare fundamentală să fie realizată în trei ceasuri, între orele 9 și 12?[2]

E drept că moartea feldmareșalului era prevăzută și așteptată. Evenimentul acesta trebuia să constituie o cotitură pe care adversarii regimului o pîndeau cu nerăbdare. Oamenii mai trăiau încă sub apăsătoarea impresie pe care le-o pricinuiseră masacrele de la 30 iunie[3] și, foarte recent, asasinarea lui Dollfuss[4]. Regimul hitlerist avea numeroși adversari. Mulți dintre ei se aflau în rîndul generalilor Reichswehr-ului, pentru care Hitler nu era decît un aventurier primejdios, iar naziștii o pleavă a societății. Moartea feldmareșalului le apărea acestor nemulțumiți, o ocazie binevenită de a-l supune pe Hitler unei autorități superioare, mai aptă de a-l ține în frîu decît fusese Hindenburg, sau de a se descotorosi de el. În public se răspîndise zvonul că s-ar putea ca Wilhelm II să se urce din nou pe tron sau, mai degrabă, să-l delege pe fiul său, Kronprinzul, în funcția de administrator al imperiului — Reichsverweser.

Hitler nu putea să ignoreze această stare de lucruri. Avea destulă experiență politică pentru a înțelege că, permițînd existența unui interval între moartea feldmareșalului și desemnarea succesorului său, deschidea ușa tuturor ispitelor, tuturor tentativelor și se expunea unor serioase primejdii. Se poate deci presupune că a luat hotărîrile și și-a făcut pregătirile necesare dinainte, astfel încît, la momentul oportun, să nu trebuiască decît să apese pe un buton, pentru a declanșa mecanismul creat.

Ceea ce mă miră în această ipoteză și o face pentru mine puțin demnă de crezare este că secretul pregătirilor a fost păstrat cu strășnicie, că n-a transpirat nimic. Date fiind moravurile politice care domneau pe atunci la Berlin, ar fi trebuit să se audă ceva despre aceste combinații dinainte pregătite. Pe de altă parte, Hitler, după cum au menționat și ziarele, nu a ajuns la Neudeck la 2 august, ci la 1 august. De aici am tras concluzia că, probabil, feldmareșalul murise în ajun și că acest lucru a fost ascuns timp de 24 ore pentru a se crea răgazul necesar redactării și tipăririi textului legii referitoare la succesiune, al celui al diverselor proclamații către S.A., S.S. și alte formații naziste, precum și de a se cîștiga timpul necesar organizării prestării jurămîntului de către militari. Oricum, aceasta nu este decît o parte, cea mai puțin importantă, a enigmei...

Un testament... întîrziat

O altă împrejurare atrage, în primul rînd, atenția. Imediat după notificarea oficială a morții feldmareșalului, Goebbels, ministrul Propagandei, a simțit nevoia să declare public că n-a fost găsit nici un fel de testament al defunctului președinte, că Hindenburg n-a lăsat nici un asemenea act. Iată însă că la două săptămîni după această declarație Papen i-a adus lui Hitler, la Berchtesgaden, un plic sigilat cu cinci peceți roșii: testamentul lui Hindenburg! Colonelul, fiul feldmareșalului, l-ar fi găsit la 13 august, după unsprezece zile de la decesul tatălui său. Pe plic se pot citi următoarele cuvinte: „Către poporul german și către cancelarul meu. Acesta este testamentul meu, care va fi remis de fiul meu cancelarului Reichului".

Așadar, pentru descoperirea acestui act au fost necesare unsprezece zile! În plus, nu colonelul Hindenburg a fost cel care l-a remis cancelarului Reichului, cum i-a poruncit tatăl său, ci von Papen! De ce von Papen? Mai mult, o curioasă coincidență face ca testamentul să fie descoperit în ajunul plebiscitului prin care poporul german este invitat să aprobe sau nu, cumularea de către aceeași persoană, Hitler, a funcțiilor de cancelar și de șef al statului[5]. Nu este oare ciudată această coincidență?

Firește, presa a publicat largi extrase din document din care, după cum explică ziarele, o jumătate — mai veche — a fost scrisă la Hanovra în 1919, iar cealaltă — proaspătă de tot — datează din 11 mai 1934 și a fost redactată la Berlin. În această a doua jumătate a testamentului, Hindenburg se revarsă în elogii la adresa lui Hitler: „Mul-

---

[1] Fost șef-adjunct al Marelui stat major și vechi simpatizant al naziștilor, generalul Werner von Blomberg a fost ministru al Forțelor Armate în primul cabinet prezidat de Hitler și a contribuit în mod hotărîtor la fascizarea ofițerimii germane. Dar, în ianuarie 1938, luînd ca pretext căsătoria lui Blomberg cu o femeie de moravuri ușoare, Hitler l-a destituit și nu l-a mai utilizat în nici o funcție.

[2] În realitate, Constituția de la Weimar fusese făcută „praf și pulbere" cu cel puțin un an înainte, pe cînd Hindenburg mai trăia (vezi introducerea).

[3] Referire la așa-numita „noapte a cuțitelor lungi", cînd, drept urmare a disensiunilor care sfîșiau partidul nazist, Hitler, Goering, Goebbels și Himmler au organizat masacrarea lui Ernst Roehm și a altor căpetenii ale batalioanelor de asalt S.A. Cu același prilej au fost asasinați fostul cancelar, generalul Kurt von Schleicher, fostul acolit al lui Hitler, Gregor Strasser, și alte persoane cu care fasciștii aveau răfuieli mai vechi sau mai recente. Totalul victimelor pare să fi depășit cifra de 1 000. De remarcat că Hindenburg s-a simțit dator să felicite pe Hitler și Goering pentru că „salvaseră poporul german de o mare primejdie".

[4] La 25 iulie 1934, un grup de 154 S.S.-iști l-au asasinat pe cancelarul Dollfuss al Austriei, pentru a pregăti anexarea acestei țări de către Germania nazistă. În fața violentei reacții a opiniei publice internaționale, Hitler a dat înapoi, „dezavuînd" atentatul și negînd orice amestec al său.

[5] Încă la 1 august, deci înainte de moartea lui Hindenburg, Hitler îi pusese pe miniștrii săi să promulge o lege prin care i se acordau prerogativele unui președinte. La 19 august, un simulacru de plebiscit, organizat în condițiile unei terori crunte, a „confirmat" în postul prezidențial pe Adolf Hitler. În ciuda primejdiei de moarte pe care o implica atitudinea lor, 4 500 000 oameni au avut curajul de a vota contra.

ţumesc Providenţei că la apusul vieţii mele mi-a fost dat să trăiesc ceasul în care am redevenit puternici. Cancelarul meu, Adolf Hitler, şi mişcarea sa au făcut un pas hotărîtor, de o însemnătate istorică, şi au dus poporul german la unitate internă, dincolo de toate divergenţele de clasă[1]. Îmi părăsesc poporul cu speranţa neclintită că năzuinţele din 1919, care s-au maturizat încet pînă la 30 ianuarie 1933 (dată la care Hitler a ajuns cancelar — **n.a.**), vor continua să se dezvolte, în vederea îndeplinirii desăvîrşite a misiunii istorice care ne revine! Cu această încredere în viitorul patriei, pot să închid ochii liniştit!"

Or, sentimentele exprimate astfel nu se potrivesc deloc cu cele pe care, după cum se ştie, le nutrea bătrînul feldmareşal cu puţină vreme înainte de moarte. El trebuie să fi luptat mult cu sine ca să-şi înfrîngă şovăielile şi sila mai înainte de a-i încredinţa puterea lui Hitler. El constatase că, în ciuda făgăduielilor făcute, acesta instaurase în Germania dictatura partidului nazist şi sfărîmase barierele presupuse a-l ţine în frîu. S-a pretins că Hindenburg îşi dăduse spontan aprobarea pentru masacrele de la 30 iunie. Afirmaţie puţin demnă de încredere, căci aceste masacre aveau să-l coste viaţa pe Papen, favoritul lui; şi tot cu încuviinţarea sa, acelaşi Papen rostise, la Marburg, discursul care a dezlănţuit acea cumplită represiune[2].

În nici un caz, feldmareşalului nu putea să-i treacă prin minte să-l recomande poporului german pe Hitler drept succesorul său. Era, în mod sincer, mult prea monarhist şi legitimist ca să aibă o asemenea idee.

În capitala Reichului se spunea că testamentul lui Hindenburg fusese falsificat, că toată partea a doua era pastişată, fiind scrisă de cel care-l ajutase odinioară pe Hindenburg să-şi redacteze **Memoriile;** că, în realitate, textul cel adevărat exprima regretul de a lăsa Germania pe mîna unui om care îi provoca neliniştea. Testamentul, în forma lui adevărată, dădea asigurări în privinţa fidelităţii lui Hindenburg faţă de împăratul său şi, în sfîrşit, îl desemna pe Papen ca pe cel mai demn de a-şi asuma, după el, preşedinţia Reichului. Se mai spunea, că răstimpul care s-a scurs pînă la descoperirea şi publicarea testamentului ar fi fost folosit pentru a-i altera şi a-i răstălmăci termenii, în aşa fel încît să asigure succesul plebiscitului şi să servească drept cauţiune lui Hitler şi regimului său într-un moment deosebit de critic. Operaţia presupunea existenţa unor complici. Ea nu era posibilă decît printr-o înţelegere cu colonelul Hindenburg, cu Meissner, secretar de Stat al feldmareşalului, cu Papen însuşi. Or, colonelul Hindenburg, la puţin timp după aceea, a fost numit general, iar Meissner, care fusese colaboratorul lui Ebert, mai înainte de a fi cel al lui Hindenburg, a rămas în această calitate pe lîngă Hitler. Papen a devenit un personaj tabu şi s-a bucurat, în misiunile sale, de atenţii şi consideraţie din partea regimului.

„Generale, intră în Walhalla"

Funeraliile feldmareşalului au fost grandioase şi îmbibate de acel romantism mistic cu care se îmbătau în general naziştii. Corpul defunctului, aşezat pe un afet de tun tras de şase cai negri, a fost pornit, în timpul nopţii, de la Neudeck şi purtat, kilometri întregi, între două şiruri de torţe. A doua zi, a fost depus pe catafalc, în centrul monumentului de la Tannenberg, o incintă străjuită de opt turnuri pătrate şi masive, legate între ele printr-un zid crenelat, şi care semăna cu o fortăreaţă a cavalerilor teutoni. Pe turnuri erau aprinse focuri mari. Soldaţii alcătuiau un lanţ cît ţineau meterezele. Pe zidul incintei fluturau stindarde; dar, printre ele, nici un drapel cu crucea încîrligată! Cel puţin în privinţa aceasta sentimentele faţă de nazism ale defunctului au fost respectate.

După ce a vorbit un pastor stînjenit şi banal, a luat cuvîntul Hitler. Era mai nervos ca oricînd şi vorbea exaltat, sacadat, cu sîngele năvălindu-i în obraji — o atitudine cît se poate de nepotrivită pentru reculegerea plină de gravitate a asistenţei. Glasul îi era provocator cînd a lansat, plin de emfază, cuvintele: „Şi-acum, generale mort, întră-n Walhalla!" Poate că Hindenburg a intrat în Walhalla. Oricum, nu mai este la Tannenberg, în cripta în care opt subofiţeri voinici ai Wehrmacht-ului au crezut că-i vor asigura un adăpost veşnic. Fortăreaţa teutonă a fost dărîmată de artileria sovietică. Sicriul învingătorului de la Tannenberg a fost găsit în apropiere de Salzburg, în fundul unei ocne de sare.

În trenul special care ne ducea la Berlin după ceremonie mi-am amintit figura bătrînului pe care-l vedeam, în activitatea noastră diplomatică, de patru sau cinci ori pe an. Impresiona prin statura lui înaltă. Era aproape un colos, făcut dintr-un singur bloc, ca statuia de lemn care-l înfăţişa şi care fusese înălţată în 1917 într-o piaţă din Berlin. Părea că se mişcă cu mare greutate, ca şi cum ar fi fost el însuşi înlemnit. Împărţit parcă în două de mustaţa deasă, care se înălţa „în furculiţă", încununat de un păr ca o perie, cărunt şi des, chipul lui cu trăsături pline şi regulate ar fi dat impresia unei forţe marţiale şi a unui echilibru robust, dacă n-ar fi oglindit oboseala şi tristeţea, pe care un ten de ceară şi ochii spălăciţi, ascunşi de nişte pleoape de plumb, nu le-ar fi scos în evidenţă.

Totuşi, în privirea lui, ca şi în glasu-i gros şi morocănos, în vorbirea-i monosilabică şi pe un ton milităros, se ghicea o anume bonomie. Un bătrîn

---

[1] Aluzie la suprimarea partidelor politice şi a organizaţiilor sindicale.

[2] La 17 iunie 1934, Papen, care era încă vicecancelarul lui Hitler, a ţinut la Marburg un discurs, sugerînd cu timiditate naziştilor să adopte metode mai puţin brutale. Aluzia principală era la adresa lui Roehm. Totuşi, aşa cum am văzut, nu discursul lui „a dezlănţuit acea represiune", cum susţine A. François-Poncet. Din documente descoperite după apariţia lucrării diplomatului francez rezultă că Hindenburg a aprobat masacrul.

conducător obosit, un bunic plictisit că a fost sculat din fotoliul său — aceasta era imaginea pe care ţi-o lăsa cînd îl priveai. În discuţiile pe care le purtam îşi amintea că a fost ataşat, în calitate de paj, pe lîngă generalul Mac-Mahon, trimis la Berlin de Napoleon III, în 1861, cu ocazia încoronării lui Wilhelm I ca rege al Prusiei. Îmi povestea că pe tînărul paj îl frapase un mare cort african, ridicat în grădina ambasadei Franţei. Nu pierdea niciodată prilejul să-mi povestească acest episod. Incercam să îndrept conversaţia spre Mac-Mahon, a cărui soartă avea o mare asemănare cu a sa. Dar, sau nu ştia, sau uitase povestea cu Mac-Mahon...

Era un reprezentant tipic al generaţiei care crescuse sub Wilhelm I. Citea **Biblia** în fiecare seară, înainte de a se culca. Nu-i plăcea fastul şi ducea o viaţă meschină. Era zgîrcit. Generalul Groener, care nu-l iubea, mi-a povestit într-o zi că, de cîte ori îşi schimba garnizoana, înainte de a pleca îşi vindea caii; cînd ajungea în noua garnizoană, cumpăra alţii, cu acelaşi preţ. Aceasta pentru a putea încasa costul transportului fictiv, plătit de stat. Altă dată, Groener mi-a spus că nu acceptase să candideze la preşedinţia Reichului decît după ce i se dăduseră asigurări că va primi, chiar dacă va fi ales, pensia militară de bătrîneţe. Voia să reconstituie averea familiei sale, odinioară prosperă. Moşia de la Neudeck, în Prusia Orientală, pe care o primise în dar din partea statului, îl preschimbase într-un juncher, care împărtăşea toate prejudecăţile castei boierilor de ţară. Aşa s-a ajuns la cearta cu Brüning. Acesta se înverşunase, timp de trei luni, să obţină realegerea feldmareşalului ca preşedinte. Şi reuşise. De fapt, însă, Hindenburg fusese reales datorită voturilor partidelor de stînga. El nu i-a iertat, însă, niciodată, cancelarului Brüning actul prin care acesta credea că a dobîndit pentru totdeauna dreptul la recunoştinţa sa. Am povestit mai înainte modul brutal în care l-a demis. Strălucit exemplu de ingratitudine! Dar oare cunoaştem noi bine psihologia marilor bătrîni?

Traducere de
Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

MARTIN LUTHER ŞI „CELE 95 PROPOZIŢII“ ALE SALE

(Urmare din p. 55)

(nu avea nimic comun cu Ioan Eck) care-i va pune întrebări. Călugărul augustin trebuia să rostească fiecare frază întîi în germană, apoi în latină, pentru împărat. Şedinţa începe abia la şase seara. Luther intră palid, transpirat, cu un aspect foarte modest în rasa lui neagră şi se prezintă în faţa auditoriului de nobili. Spre propria-i mirare, de la primele răspunsuri date oficialului, vocea sa răsună puternică şi limpede. La fel de limpezi îi sînt şi cererile: în loc de a i se condamna tezele fără a fi discutate, să i se arate în lumina Scripturii, prin ce sînt dăunătoare. Oficialul i-o retează brusc:

— Nu discutăm. Retractezi sau nu?

— Atîta vreme cît nu mă vei fi convins cu argumente luate din Scriptură, continui să-mi apăr tezele, căci nu cred nici în papă, nici în conciliile care au greşit de atîtea ori. Conştiinţa mea este prizoniera cuvîntului divin. Nu pot şi nici nu vreau să retractez nimic. Dumnezeu să mă aibe în paza lui!

Aceste fraze rostite în germană, apoi în latină, dar mai ales invocaţia finală sună ca o concluzie. Într-adevăr, după aceea, în sală se lasă o tăcere cumplită, urmată de murmure. Şedinţa este ridicată într-o atmosferă de mare tensiune.

La ieşire, în lumina roşie a amurgului, Luther vede mulţimea venită să-l întîmpine. Aproape fără voie ridică braţele într-un fel de gest de victorie, iar germanii îl aclamă. Imediat, însă, se aud fluieraturi; sînt ale spaniolilor din suita imperială. Oamenii din jurul lui Luther îi spun:

— Aţi auzit? Nu mai sînteţi în siguranţă, viaţa vă va fi în curînd în primejdie. Dar noi sîntem alături de dumneavoastră, nu ne temem nici de papă, nici de împărat.

. Luther se îndreaptă spre hanul unde va poposi cîteva zile. Joi, 26 aprilie, un secretar imperial îl anunţă că hotărîrea s-a confirmat. Este excomunicat. Secretarul mai adaugă că Luther trebuie să părăsească Wormsul cît mai curînd şi să se ducă încotro va vedea cu ochii. Permisul de liberă trecere îi mai acordă păsuire 21 zile. După acest termen, împăratul „va hotărî“ ce măsuri urmau să se ia împotriva lui. De fapt, este izgonit din imperiu. Încotro să se ducă, dacă nu în primul rînd la Wittenberg, singurul refugiu unde mai poate nădăjdui să primească ajutor cu condiţia să sosească la timp.

Pe drumul spre oraşul de pe Elba, Martin Luther este răpit.

El află curînd că din ordinul ocrotitorului său, electorul de Saxa. De acord cu toată nobilimea din Turingia, Frederic a născocit această stratagemă spre a evita să-l predea el însuşi pe supusul său potrivit dispoziţiilor legale.

Este 4 mai 1521, ora unsprezece seara.

În castelul Wartburg din nord-vestul pădurii Turingiei, unde şi-a petrecut următoarele zece luni, principala lui îndeletnicire a fost să traducă **Noul testament** în limba germană. O nouă versiune accesibilă tuturor, scrisă în germana populară, o adevărată capodoperă literară.

Traducerea
Iulia GIROVEANU

Cărți sosite la redacție

● Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu — ISTORIA ROMÂNILOR DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÎNĂ ASTĂZI.

Ed. Albatros, București, 1975, 1 040 pp., 73 lei: *ediția a II-a, revăzută și adăugită a sintezei istorice (prima ediție a lucrării a apărut în 1971) consacrată vieții poporului român în milenara sa dezvoltare, prezentării felului „cum au trăit înaintașii noștri, bucuriile și durerile lor, ceasurile lor de biruință și ceasurile de restriște [...] felul cum s-au gospodărit ei, cum au știut să dea glas năzuințelor lor de libertate și de dreptate socială, cum au știut păstra statul".*

● FILE DIN ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN.

Coordonator de ediție: colonel dr. **Ilie Ceaușescu.** Ed. Militară, București, 1975, 292 pp., 11,50 lei: *volumul III al seriei elaborate în cadrul Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, cuprinde studii semnate de: general maior dr.* **Constantin Olteanu,** *colonel* **Dumitru Matei, Constantin Rezachevici,** *locot. maj.* **Dan Căpățînă,** *general maior în rezervă dr.* **Ion Cupșa, Eugen Stănescu,** *prof. univ. dr. docent* **Ladislau Banyai, Maria Georgescu,** *locotenent-colonel* **Constantin Căzănișteanu,** *viceamiral în rezervă* **Florea Diaconu,** *colonel* **Petre Ilie,** *colonel dr.* **Ilie Ceaușescu.**

● Suzana Homenco, Elisabeta Ioniță — SUZANA PÎRVULESCU.

Ed. Politică, București, 1975, 60 pp., 2 lei: *viața și activitatea militantei comuniste (1896-1942) prezentată în lucrarea apărută în colecția* **Evocări,** *sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.*

● Maria Mușat, Silvestru Boatcă — DIMITRIE CANTEMIR.

Ed. Militară, București, 1975, 144 pp., 4,50 lei: *faptele și opera strălucitului domnitor și cărturar, considerat „drept cea mai reprezentativă personalitate română de valoare europeană din epoca premodernă a țării noastre".*

● DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA MILITARĂ A POPORULUI ROMÂN.

Volum întocmit de locotenent-colonel **Constantin Căzănișteanu,** *coordonator;* **Maria Georgescu,** *locotenent-colonel* **Niculae Niculae.** Ed. Militară, București, 1975, 512 pp., 36 lei: *publicată sub egida Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, lucrarea cuprinde 240 documente oglindind dezvoltarea armatei și a celorlalte componente ale sistemului militar românesc în perioada mai 1888 - iulie 1891.*

● Vasile Neamțu — LA TECHNIQUE DE LA PRODUCTION CÉRÉALIÈRE EN VALACHIE ET EN MOLDAVIE JUSQU'AU XVIII-e SIÈCLE.

Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 272 pp., 12 lei: *studiul producției cerealiere în Țara Românească și Moldova — capitol important al istoriei agriculturii românești — din cele mai vechi timpuri și pînă în sec. XVIII.*

● Ion Bodunescu, Ion Rusu-Șirianu — DESCIFRAREA UNEI ISTORII NECUNOSCUTE. Vol III.

Ed. Militară, București, 1975, 160 pp., 4,50 lei: *activitatea serviciilor de informații și contrainformații române în perioada dintre cele două războaie mondiale.*

● Vasile Bozga — CRIZA AGRARĂ ÎN ROMÂNIA DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE.

Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 263 pp., 16,50 lei: *criza din agricultura românească interbelică, care a pus în evidență contradicțiile dezvoltării economice în general, precum și contradicțiile caracteristice agriculturii României în condițiile capitalismului.*

● CRONICA ANONIMĂ A MOLDOVEI, 1661-1729.

Studiu și ediție critică de **Dan Simonescu.** Ed. Academiei R.S.R., București, 1975, 172 pp., 17,50 lei: *evenimentele din viața Moldovei în perioada cuprinsă între domniile lui Eustratie Dabija și Grigore Ghica, în relatarea atribuită biv-vel sulgerului Alexandru Amiras.*

● CATALOGUL DOCUMENTELOR MOLDOVENEȘTI DIN DIRECȚIA ARHIVELOR CENTRALE, SUPLIMENT I.

Volum întocmit sub egida Direcției generale a Arhivelor Statului din R.S.R., de **Maria Soveja, Mihai Regleanu, Doina Tinculescu, Marcel Ciucă, Gabriela Birceanu,** București, 1975, 492 pp.: *rezumatele a 1 105 documente cu importante știri de natură economică, socială și politică privind Moldova între anii 1403-1700.*

● Publius Ovidius Naso — METAMORFOZE. CARTEA I.

Traducere și prelucrare de **Scarlat Barbu Tîmpeanu;** *prefață de prof. univ. dr. doc.* **Nicolae Lascu;** *introducerea, text stabilit, transcriere și note:* **Nicolae Vasilescu-Capsali** *și* **Dan Rîpă-Buicliu.** Ed. Cartea Românească, București, 1975, 160 pp., 25 lei: *într-o frumoasă prezentare grafică, una din cele mai vechi traduceri (1808) în limba română a scrierii ovidiene, rămasă în manuscris pînă acum.*

Poșta M I

— Cititorii noștri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuța poștală nr. 702, București.

— Atragem din nou atenția tuturor celor care ne scriu că manuscrisele și documentele anexe nu se înapoiază. **În consecință, corespondenții noștri sînt rugați să-și păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliți să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul și foarte neciteț **că le vom răspunde mult mai puțin prompt decît corespondenților care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeași scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria națională și universală. A le răspunde la fel de amănunțit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puțin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis și a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

PICTORUL TIMIȘOREAN ȘI DUCELE DE WELLINGTON

Prof. THOMAS BREIER *din* Timișoara, *ne trimite cîteva însemnări privind viața și activitatea pictorului Carl Brocky, născut la 22 mai 1807 la Timișoara, din care reținem:*

„În 1823, se înscrie la Academia de Arte din Viena, remarcîndu-se prin talentul și puterea sa de muncă deosebite. Cucerește de patru ori premiul I al Academiei, în anul 1826, 1827, 1830 și 1832. După absolvirea cu rezultate strălucite, în 1833 a Academiei, Brocky a mai avut în Viena trei expoziții, care s-au bucurat de un deosebit succes, ultima fiind în 1837. În același an — între timp, în 1835, întreprinsese o călătorie de documentare în Italia - Brocky se stabilește la Paris. Aici îi cunoaște pe Delacroix și Corot, care sînt impresionați de calitățile deosebite ale picturii lui Brocky. Tot la Paris face cunoștință cu pictorul englez Wiliam Turner prin intermediul căruia se apropie de nobilul scoțian Munro of Novar, care îl invită în Anglia. Dînd curs invitației, din 1839 Brocky s-a stabilit definitiv la Londra. Aici a primit numeroase comenzi de tablouri, devenind o personalitate cunoscută și căutată în societatea londoneză. Brocky se bucură de prețuirea ducelui de Wellington, învingătorul de la Waterloo, care după retragerea sa din viața politică, devenise președinte la Royal Academy. În semn de prețuire și recunoaștere a creației sale artistice, Brocky a fost primit în 1854 în rîndurile lui Royal Academy. S-a stins din viață la 8 iulie 1855".

MISTERUL DE LA IEDERA

CIOCOIU GHEORGHE *din* com. Iedera, sat Colibași, jud. Dîmbovița, *cîștigător al unui abonament pe un an în cadrul ediției 1974 a* Concursului Magazin istoric, *ne semnalează neprimirea revistei în 1975. Am transmis reclamația cititorului nostru Direcției Generale a Poștelor și Telecomunicațiilor, Serviciul difuzării presei interne și externe care, sub semnătura Directorului general adjunct V. Șchiopârlan și a șefului de serviciu M. Vulpe, ne-a comunicat următoarele:* „Ca urmare a cercetărilor întreprinse, s-a constatat că reclamantul Ciocoiu Gheorghe nu este cunoscut în comuna Iedera, sat Colibași nici de către agentul poștal și nici de organele locale. Revistele se păstrează, în continuare, la oficiul P.T.T.R. Moreni pînă cînd reclamantul se va adresa direct agenției P.T.T.R. Iedera sau Oficiului poștal Moreni".

De altfel, scrisorile trimise de redacție lovarășului Ciocoiu, ca răspuns la repetatele sale sesizări, s-au întors și ele cu aceeași specificație „Necunoscut la adresa indicată..." *Un mister pe care, fără ajutorul cititorului nostru din Iedera nu-l putem dezlega.*

„SĂ NU MAI FIE VECINI NICIODATĂ"

GHEORGHE I. CONSTANTIN *din* București, *ne trimite copia unui document din 14 ianuarie 1617 de la Alexandru Iliaș voievod prin care domnitorul întărea locuitorilor satului Vălsănești (jud. Argeș) slobozirea lor de iobăgie de către proprietara moșiei respective, jupîneasa Boloșina. Neavînd copii, aceasta și-a împărțit prin testament moșia țăranilor, ca să fie* „slobozi în veci".

„Și s-au gîndit mai întîi [*jupîneasa Boloșina* — n.n.] — *spune documentul* — să dea ei mănăstirii sau la rudele lor, pe acești vecini [*iobagi*], ca să le fie lor pomană. Iar apoi, s-au gîndit că nu e nici un folos de nicăieri [...] ci s-au socotit [...] ca să lase pe acești mai sus spuși vecini din acest mai sus spus sat Vălsănești toți ca să le facă de la ei milă, să-i miluiască pe ei cu toate deinițele lor și cu curăturile lor și cu toate locurile lor, să se hrănească pe ele [...] să-i pomenească în urmă, în locul feciorilor să nu mai fie vecini nimănui, niciodată".

FUGA CONDEIULUI

„Este exactă afirmația din articolul *De la Colonia romană la Kölnul german (nr. 11/1975)* că Universitatea din Köln a fost *«a patra din Europa»* în ordinea înființării?" *Întrebarea ne-o adresează* I. SHILOVICI, *din* Petroșani *și* NEAGA CĂLIN, *din* Iași. *E o întrebare legitimă. În fuga condeiului s-a făcut o mică confuzie:* Universitatea din Köln a fost a patra înființată, dar nu în Europa, ci în Imperiul german.

LEGIUNI ROMANE

Elevul ION PREDESCU *din* București, *ne adresează mai multe întrebări privind începuturile formării poporului român. Revista noastră a publicat, în decursul timpului, o bogată informație istorică privind geneza poporului român (vezi* Magazin istoric, *nr. 7/1967; 8/1968; 5-6/1969; 11/1970; 1, 6/1971; 1/1972; 5, 10/1973; 1, 2/1974; 6/1975). De aceea, din întrebările cititorului nostru bucureștean, o reținem doar pe aceea referitoare la legiunile romane care au luptat în Dacia, în timpul campaniei lui Traian. Dintre legiunile amintite de izvoarele antice menționăm: I Minerva (Pia Felix), IV Flavia (Felix), V Macedonica, XIII Gemina, I Adjutrix, VII Claudia, I Italica. Comandantul legiunii I Minerva a fost, în al doilea război, Hadrian, care ulterior a devenit împărat.*

GAZETA ILEGALĂ FEBRUARIE (15-16)

ION TEODORESCU *din* București, *ne solicită informații în legătură cu gazeta ilegală* Februarie (15-16), *despre care a aflat că a apărut în anul grevei ceferiștilor de la Grivița.*

Într-adevăr, gazeta Februarie (15-16), *organ al Comitetului raional de Verde al Partidului Comunist Român, Secțiunea București, a apărut ilegal în perioada august 1933 - februarie 1934. Pe frontispiciu avea înscrisă lozinca „Proletari din toate țările uniți-vă!".*

Gazeta urmărea mobilizarea oamenilor muncii, în special a lucrătorilor de la Grivița, la continuarea luptei împotriva exploatării, pentru democrație, împotriva fascismului. Dintre articolele publicate, menționăm: Sentința din procesul ceferiștilor și datoria noastră de clasă; Altă manevră a direcției C.F.R; Organizațiile fasciste și lupta tineretului muncitor; 4 septembrie, zi de luptă a tineretului; Trăiască revoluția din Octombrie!

Gazeta conținea, de asemenea, informații referitoare la situația muncitorilor și din alte fabrici bucureștene: „Cehoslovaca", Regie, Atelierele comunale, Fabrica de cuie, „Herdan", „Sfinx" etc.

Poșta MI

AGA FARCAȘ, CĂPITANUL LUI MIHAI

N. I. NICULESCU *din* București, *solicită amănunte referitoare la unul dintre căpitanii lui Mihai Viteazul, Stoica, logofăt din Farcaș. În documente, căpitanul Stoica mai este întîlnit și sub numele de Farcaș din Brabova, dar cel mai adesea sub acela de aga Farcaș, deoarece a îndeplinit această dregătorie din 1597 pînă în 1606, deci și în timpul domniei lui Mihai Viteazul și a lui Radu Șerban. Trimis în iulie 1597 de Mihai să atace Vidinul, aga Farcaș a fost însă învins nu fără a opune o dîrză rezistență. În 1599, el l-a însoțit pe viteazul voievod în Transilvania, în acea epopee a primei uniri a țărilor române, fiind numit, în anul următor, căpitan al cetății Făgăraș. După moartea lui Mihai, aga Farcaș l-a slujit cu aceeași credință pe Radu Șerban, fiind menționat în relatările despre mai multe bătălii purtate de acesta.*

AVEȚI DREPTATE

IOAN ȘERBAN *din* Arad: *guvernul de sub președinția generalului C. Coandă (care la 9 noiembrie 1918 a adresat ultimatumul trupelor de ocupație inamice, cerîndu-le să evacueze imediat teritoriul țării) a fost constituit la 24 octombrie 1918 (stil vechi) și nu noiembrie, cum eronat a apărut în revistă (nr. 11/1975, p. 23).*

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut propunerile, sugestiile, observațiile și completările trimise de următorii cititori, cărora le mulțumim: MARIN GEORGETA, *din* București; DRĂGAN ION, *din* sat Girișul Negru, com. Tinca, jud. Bihor; C. BERDAN, *din* Bîrlad; GHEORGHE FAUR, *din* Timișoara; PAVEL C. MOTEA, *din* Craiova: G.M. TATOMIR, *din* Petroșani, jud. Hunedoara.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

POP ALEXANDRU *din* Bistrița, str. Andrei Mureșanu, nr. 31, jud. Bistrița Năsăud, *solicită: nr.11/1968; 9/1970; 11/1973; oferă: nr. 1, 2, 4, 8/1973; 9, 10/1974; 7, 8/1975.*

GHEORGHE N. POPESCU DRĂGOI *din* satul Vîlsănești-Mușetești, jud. Argeș, *solicită nr. 1/1967; oferă: nr. 4, 5/1967; 1, 3-5, 11, 12/1968; 1-4, 7, 8, 11/1969; 1-7, 11/1970; 2/1975.*

AL. DIMIAN *din* București, str. Rădulescu Drumea, nr. 22, tel. 23.47.92, *solicită: nr. 4, 7, 8, 9,/1967.*

ENEA AUGUSTIN *din* Cluj-Napoca, str. Dubălarilor nr. 20, ap. 27, tel. 2.56.37, *oferă colecția de la nr. 7/1970-12/1974.*

NICOLAE POPESCU *din* Craiova, str. Nanterre, Bl. C6, sc. 3, ap. 15, *solicită: nr. 5, 6,/1967; 9, 10/1968; 5/1975; oferă: 4, 10/1969; 4, 7/1970; 4/1972; 9, 12/1973; 2/1975.*

BOTAN I. IOAN *din* satul Bălești, com. Delești, jud. Vaslui, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-6, 9-12/1968; 1-8, 10-12/1969; 1-12/1970; 7, 11, 12/1971; 2-4, 8-10/1972; 3, 6, 7, 9-11/1973; 1-6, 9-12/1974; 1-3, 6, 9, 10/1975.*

MARIN PĂTRU *din* București, Calea 13 Septembrie, nr. 175, sector VI, *oferă colecția completă.*

TULBURE I. MIHAIL *din* București, Aleea Reșița „D", nr. 2, Bl. A_2, sc. B, ap. 16, Berceni Sud IV, *oferă colecția completă.*

NICOLAE TOMOIOAGĂ, *din* Cluj-Napoca, Aleea Albac, Bl. 19, ap. 71, *oferă: nr. 9/1967; 5, 9-12/1968.*

2793 RĂSPUNSURI CORECTE LA 100 ÎNTREBĂRI

În semn de prețuire pentru efortul depus luni de-a rîndul, efort izvorît din pasiunea statornică pentru istorie, ca și pentru cunoștințele dovedite, vom publica, începînd cu acest număr, numele tuturor participanților la Ediția 1975 a concursului, care au răspuns corect la cele 100 întrebări.

Listele cu numele respective vor fi întocmite respectînd ordinea sosirii scrisorilor în redacție și a înregistrării lor. Se înțelege că, numele celor care au trimis mai multe serii de răspunsuri, va fi publicat o singură dată. Din considerente de spațiu vom folosi pentru nume prescurtările familiare limbii române; orașele a căror denumire este identică cu a județului respectiv, ca și județele — menționate numai acolo unde va fi strict necesar — vor fi prescurtate conform indicativelor din Codul poștal al localităților din R.S.R.

Iată lista primilor participanți, care au trimis răspunsuri corecte la Concursul Magazin istoric, *ediția 1975:*

Șerbănați Niculina — *B;* Șerbănați D-tru — *B;* Verziu Tudor— *B;* Segal-Iași Emil — *B;* Teodorescu Gh. Mihai— *Săveni, BT;* Jeana Săceanu — *Băilești, DJ;* Antonescu Ioan — *Ineu, BH;* Brătucu Nicolae — *Pătîrlagele, BZ;* Surdan Gh. — *Timișoara;* Ardelean V. — *Zăvoiu, CS;* Chiriac Viorica — *BT;* Iulia Bengeanu — *B;* Mateescu N. — *B;* Mateescu Ecat. — *B;* Lăzărescu P. Ioan — *Lugoj;* Popovici Aglaia — *Ploiești;* Gh. Cernăianu — *Ploiești;* Stoica N. — *B;* Ioana Costa — *B;* Sosin George-Mircea — *B;* Amariei V. — *SV;* Radu Șuțu — *BV;* Maria Șuțu — *BV;* Andreea Gonciar — *BT;* Adrian Gonciar — *BT;* Ovidiu Moldovan — *BT;* Neacșu Al. — *CT;* Gavriliu Dănuț — *BC;* Cușnir Iuliana — *HD;* Simniceanu Mirela — *B;* Otovel Mihai — *B;* Tudor Androne — *B;* Petrișor Mariana — *Bocșa Română, CS;* Petrișor N. — *Bocșa Română, CS;* Petrișor Ion — *Oravița, CS;* Georgescu I.N. — *Măcin, TL;* Sabău Vasile — *Reșița, CS;* Roșoiu Laurențiu — *Pitești;* Stemate Anton — *B;* Bancu Al. Const. — *B;* Lodina Gavril — *Baia Mare;* Ilie Constantinescu — *Craiova;* Stănescu T. — *B;* Nane I. Gh. — *Craiova;* Trandafirescu Sebastian — *B;* Vasiliu Sevasta — *BT;* Gonțescu Const. — *Andrășești, IL;* Capri Dumitrie — *B;* Măniceanu Petre — *B;* Cenghia C. Giulio — *Zalău, SJ;* Ioniță N. Vasile — *B;* Bogatchi Elena — *B;* Radu S. Niculescu — *Cîmpina-Sud;* Rușeț Mihaela — *B;* Cismaru Const. — *Rm. Vîlcea;* Merfu Ion — *Tg. Jiu;* Teodor Gonțescu — *Ploiești;* Călin N. Radu — *B;* Călin N. Maria — *B;* Călin N. — *B;* Negrea Ioan — *BC;* Dan Baciu — *B;* Hurezeanu Marius — *B;* Firescu Ioana — *B;* Burducea Stere — *Ploiești;* Jeflea Mihai — *Mărișel, CJ;* Cazan Valeriu — *IS;* Cazan Bibiana — *IS;* Gârlea Gh. — *Sighișoara;* Aureliu Doican — *B;* Nasta E. Mihai — *B;* Al. Lupașcu — *B;* Rusu D-tru — *BV;* Leneschi Stela — *Gura Humorului, SV;* Racotă Mircea — *SB;* Leneschi N. — *Gura Humorului, SV;* Bala Const. — *Bîrlad;* Feștilă Aurel — *Baia Mare;* Porcuțian Traian — *SV;* Mogâldea Octavian — *Timișoara;* Mutu Vl. — *Alexandria;* Ioniță Viorica-Dora — *B;* Stănescu D-tru — *B;* Filip Marinachi — *CT;* Chirteș Ioan — *Tg. Mureș;* Hancă Eugen — *SV;* Popa Claudia — *Rm. Vîlcea;* Strună Const. — *B;* Ghețu Const. — *B;* Olga Cresin — *B;* Emil R. Căluseriu — *B;* Iancu Ionescu — *Cioroiași-Trochești, DJ;* Rădulescu P Petre — *Giurgiu;* Strat Elfriede — *SV;* Ionescu Cristian — *B;* Ardelean Cornelia — *Baia Mare;* Șugaru Romulus — *Roman;* Țeican D. Radu — *Medgidia;* Țeican R. Milica — *Medgidia;* Țeican M. El.-Rozalia — *Medgidia;* Leonte Spiridon — *Tg. Ocna;* Nechita Burculeț Georgeta — *Tg. Ocna;* Cibu Ioan — *Cugir;* Papaianopol Velica — *B;* Papaianopol D-tru — *B;* Popescu Petru — *Petroșani;* Stranschi Maria — *Ploiești;* Midan Cicerone-Mugur — *B;* Sîrbu V. Cătălin — *B;* Moraschi Maria — *Dorohoi;* Statnic Valentin — *B;* Miculescu Isidor — *B;* Dincă G.Al. — *Ludești, DB;* Podar Nic. — *CT;* Milica Miruna — *Ploiești;* Ana Tătaru — *Baia Mare;* Szentkiraly Layos — *B;* Tripon Gh. — *Reghin;* Stan D-tru — *Făgăraș;* Sava El. — *B;* Kapecz Ludovic — *Tg. Mureș.*

★

Reamintim totodată cîștigătorilor actualei ediții a concursului nostru (a căror listă a fost publicată în numărul 1/1976) că, pentru a putea intra în posesia premiilor sînt rugați a ne comunica în timp util orice eventuală modificare survenită în datele lor personale (nume, adresă)

CONTENTS (Romanian History) **Ş. PASCU** Scenes from the Struggle of the Romanian People for the Completion of National Unity ... 2 • **N. COPOIU** 1859, Documents regarding the Union ... 10 • **B. BREZIANU** Constantin Brâncuşi, a Romanian Sculptor and Patriot — The 100'th Anniversary of His Birth ... 14 • **D IVANOVICI** Mehedinţi 1936: The People's Front ... 17 • **V. NICULAE** April 1883: The Romanian Socialists Appear in Parliament ... 19 • **I. FELEA** Family Chronicles: The Bacalbaşa Brothers ... 20 • **Ş. ORĂSCU** Spiru Haret (1858-1912), a Founder of Romanian Schooling ... 28 • **G. BICHIR, M. DUŠEK** Thracian Populations and Tribes ... 33

SOMMAIRE (Histoire Roumaine) **Ş. PASCU** Scènes de la lutte du peuple roumain pour la perfection de l'unité nationale ... 2 • **N. COPOIU** 1859: documents concernant l'Union ... 10 • **B. BREZIANU** Constantin Brâncuşi, sculpteur et patriote roumain — le 100-ème anniversaire de sa naissance ... 14 • **D. IVANOVICI** Mehedinţi 1936: le Front Populaire ... 17 • **V. NICULAE** Avril 1883: les socialistes roumains débutent au Parlement ... 19 • **I. FELEA** Chroniques de famille — les frères Bacalbaşa ... 20 • **Ş. ORĂSCU** Spiru Haret (1858-1912), fondateur de l'enseignement roumain ... 28 • **G. BICHIR, M. DUŠEK** Populations et tribes thraces ... 33

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Ш. ПАСКУ** Страницы борьбы румынского народа за совершение национального единства... 2 • **Н. КОПОЮ** 1859 — Документы Воссоединения ... 10 • **Б. БРЕЗЯНУ** Константин Брынкуш, румынский скульптор и патриот — сто лет со дня рождения... 14 • **Д. ИВАНОВИЧ** Мехединц, 1936 г: Народный фронт ... 17 • **В. НИКУЛАЕ** Апрель 1883: дебют румынских социалистов в Парламенте ... 19 • **И. ФЕЛЯ** Семейная летопись: братья Бакалбаша ... 20 • **Ш. ОРЭСКУ** Спиру Харет (1858-1912) — один из созидателей румынской школы ... 28 • **Г. БИКИР, М. ДУШЕК** фракийские племена ... 33

INHALT (Rumänische Geschichte) **Ş. PASCU** Kampfmomente des rumänischen Volkes zur Verwirklichung der nationalen Einheit ... 2 • **N. COPOIU** 1859 — Dokumente der Vereinigung ... 10 • **B. BREZIANU** Constantin Brâncuşi, Bildhauer und rumänischer Patriot — 100 Jahre seit seiner Geburt ... 14 • **D. IVANOVICI** Mehedinţi im Jahre 1936: die Volksfront ... 17 • **V. NICULAE** April 1883: Rumänische Sozialisten debütieren im Parlament ... 19 • **I. FELEA** Familienchronik: die Brüder Bacalbaşa ... 20 • **Ş. ORĂSCU** Spiru Haret (1858-1912) — Stifter der rumänischen Schule ... 28 • **G. BICHIR, M. DUŠEK** Trakische Geschlechter und Stämme... 33

SUMARIO (Historia rumana) **Ş. PASCU** Momentos de la lucha del pueblo rumano para la culminación del proceso de formación de la unidad nacional ... 2 • **N. COPOIU** 1859 — documentos de la Unidad ... 10 • **B. BREZIANU** Constantin Brâncuşi, escultor y patriota rumano — 100 años de su nacimiento ... 14 • **D. IVANOVICI** Mehedinţi — 1936: El Frente Popular... 17 • **V. NICULAE** Abril de 1883: socialistas rumanos debutan en Parlamento ... 19 • **I. FELEA** Cronicas de familias — los hermanos Bacalbaşa ... 20 • **Ş. ORĂSCU** Spiru Haret (1858-1912) — fundador de escuela rumano ... 28 • **G. BICHIR, M. DUŠEK** Linajes y tribus tracios ... 33

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex: 011631.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi

SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR: Anton Tănase

CORECTURA: Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427